

Miskolci Egyetem
Műszaki Földtudományi Kar
Földrajz Intézet

Adalékok Kupa társadalomföldrajzához és néprajzához

Diplomamunka

Készítette: KIS BERNADETT

geográfus szak

Konzulensek: DR. MOLNÁR JUDIT

egyetemi adjunktus

DR. HEVESI ATTILA

egyetemi tanár

Miskolc, 2007.05.07.

Kis Bernadett

geográfus szakos hallgató záródolgozatának feladatterve

A dolgozat címe:

Adalékok Kupa társadalomföldrajzához és néprajzához

A dolgozat célja:

Kupa bemutatása

A feladat elkészítésének részletezése:

- Kupa természeti környezete
- Kupa bemutatása, története és nevezetességei
- Kupa társadalomföldrajzi vizsgálata

A feladat elkészítésének helye:

Miskolci Egyetem

Földrajz Intézet

Konzulensek:

Dr. Molnár Judit

egyetemi adjunktus

Dr. Hevesi Attila

egyetemi tanár

Beadási határidő:

2007.05.07.

Miskolc, 2006. 10.10.

Dr. Kocsis Károly

tanszékvezető egyetemi tanár

Tartalomjegyzék

1.	A KUTATÁS CÉLJA, MÓDSZEREK	1
2.	KUPA TERMÉSZETI KÖRNYEZETE	3
2.1	A Cserehát fekvése, határai és domborzata	4
2.2	Földtani adottságok	5
2.3	Vízrajzi adottságok	6
2.4	Éghajlati adottságok	7
2.5	Növény és állatvilág	7
2.6	Talajadottságok	9
3.	KUPA BEMUTATÁSA, TÖRTÉNELME ÉS NEVEZETESSÉGEI	10
3.1	A település bemutatása	10
3.2	A település története	12
3.2.1	A kupai oktatás története	13
3.3	A Kupai Mezőgazdasági Tájmúzeum	15
4.	A KUPÁHOZ TARTOZÓ TANYÁK BEMUTATÁSA	23
4.1	Kupa közelében fekvő egykori települések	26
5.	KUPA TÁRSADALOMFÖLDRAJZI VIZSGÁLATA	29
5.1	Bevezetés	29
5.2	A népesség változása	30
5.3	A népesség megoszlása kor, nem és családi állapot szerint	33
5.4	A népesség iskolázottsági jellemzői	36
5.5	A népesség gazdasági aktivitása	37
5.6	A település vallási képe	39
5.7	Településföldrajz, lakóházak vizsgálata	42
5.8	Népszokások (1890-1960)	50
5.9	Gazdasági helyzet	53
5.10	Kupa társadalomföldrajzi vizsgálata a feldolgozott 30 kérdőív tükrében	56
5.11	A település jelenlegi helyzete, fejlesztési javaslatok	75
6.	ÖSSZEFOGLALÁS	81
	KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	82
	IRODALOMJEGYZÉK	83
	MELLÉKLETEK	86

1. A KUTATÁS CÉLJA, MÓDSZEREK

Dolgozatom célja, hogy minél több ember megismerhesse ezt a Csereháton fekvő gyönyörű csöndes kis falut, Kupát.

A téma választásánál nem töprengtem sokat, mert számomra nagyon fontos ez a kis község. Nagymamám itt született, és én is itt töltöttem a boldog gyermekéveim nagy részét. Mély nyomot hagyott bennem ez a csendes, festői környezet, a falubeliek kedvessége és önzetlensége. Szeretném, ha más is felfigyelne ezekre az értékekre és nem hagynánk végleg a feledés homályába veszni e kicsiny községet.

Mivel a Cserehát nem bővelkedik turisztikai célpontokban, a hétköznapi emberek alig ismerik a Cserehát nevét, vagy ha hallott is róla, gyakran összetéveszti a Börzsöny és Mátra között fekvő Cserháttal. Aki hosszabb-rövidebb időt eltöltött már a Csereháton, nem lehet közömbös e táj és a még ott élő emberek sorsa iránt. A Cserehát ugyanis az ország egyik legelmaradottabb vidéke (Dobány Z. 1999), és ezt az elmaradást csak közös erővel lehet megfékezni, esetleg belőle előnyös változásokat előidézni. Úgy vélem, hogy ezzel a dolgozattal kicsit én is részese lehetek ennek az együttműködésnek és bízom benne, hogy tudtam nyújtani valamennyi cske segítséget.

Kutatásom célja a település történeti ismeretanyagainak összesítése, társadalomföldrajzi vizsgálata és a község jövőbeli lehetőségeinek felvázolása. A közeljövőben feltett célom, hogy honlapot készítsék Kupának, mert szerintem ebben a felgyorsult világban ezzel a módszerrel lehetne a leghatékonyabban megismertetni a „nagyközönséget” a településsel, és így módon javítani a falu életén.

Munkám során különböző módszereket használtam. Leíró jellegűek a történelmi és gazdasági fejezetek.

Az adatok, információk, térképek beszerzéséhez a Központi Statisztikai Hivatal kiadványai, a Kupai Önkormányzat statisztikai adatai, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Levéltár térképei, spontán interjúk, mély interjúk és a kérdőíves felmérés eredményei segítettek.

Az interjúk során szerzett információk nagy részét 77 éves nagymamám, Bodolai Sándorné elbeszélései adták, emellett nagy segítséget nyújtott Lukács László polgármester úr és Szóráth Barnabásné (a Kupáért Közalapítvány kuratóriumi tagja). Sok kérdésemre kaptam választ a falu lakosaitól is.

A kérdőíveket Molnár Judit kérdőívei alapján állítottam össze, mert ezekkel átfogóan meg lehet vizsgálni Kupa jelenlegi társadalomföldrajzi állapotát. Korra és nemre vonatkozó kvótás mintavételi eljárást alkalmaztam, a 2001-es népszámlálási adatok figyelembe vételével. 30 kupai lakos válaszolt kérdéseimre, amelyek egyénre és családra is vonatkoztak. Egyéneket tekintve a lakosság 17,5, családokra 38,5%-át kérdeztem meg (összlakosság: 172 fő).

A statisztikai adatok és a kérdőívek feldolgozása Excel programmal történt. A domborzat modell elkészítéséhez az Arcview 3.2 programot használtam. A korfákat Grapher 3 programmal hoztam létre. A dolgozatban szereplő ábrák statisztikai adatok alapján alkotott saját szerkesztésű diagrammok. A forrásmegjelölés nélküli fényképek saját felvételeim, az adatokat is tartalmazható történeti részek nagymamám elmondásai alapján készültek.

2. KUPA TERMÉSZETI KÖRNYEZETE

Kupa község Borsod-Abaúj-Zemplén megyében Miskolctól ÉK-re, a Cserehátan helyezkedik el. A Vadász-patak völgyében fekvő kicsiny falu Miskolctól 32 km-re található (1. kép); 155-165 m tszf-i magasságban (2. kép).

1. kép Kupa földrajzi elhelyezkedése 1:550 000 méretarányú térképen (Faragó I. 2005)

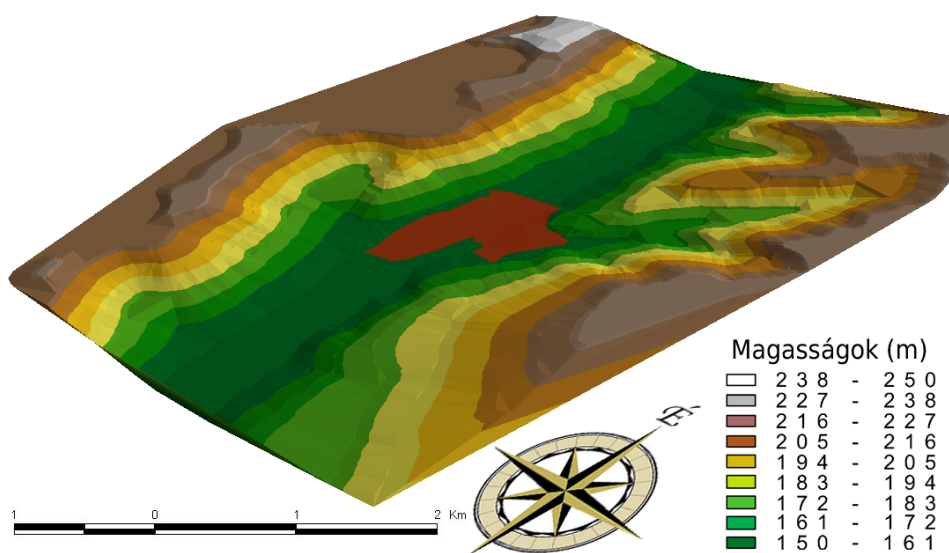
2.1 A Cserehát fekvése, határai és domborzata

A Cserehát az Észak-magyarországi-középhegység (Mátraerdő) területén húzódó jellegzetesen dombvidéki táj. Hagyományos történelmi neve a táj nagy részét egykor borító cseres-tölgyes erdőkre utal (Szabó J. 1998 a). ÉNy-on a Bódva, DNy-on a Sajó, keleten a Hernád völgye jelöli ki határát (Szabó J. 1998 b). A Csereháti dombságot északon a Kanyapta-medence határozottan elválasztja az északi háttérben húzódó Gömöri-Szepesi-érchegységtől, illetve az annak előterében húzódó dombvidéktől (Szabó J. 1998 a). Térképen olyan háromszöghöz hasonlít, amely D felé fokozatosan keskenyedik, lejt és D-i csúcsa Szikszó közelében van (Szabó J. 1998 b).

A Cserehát kiterjedése az alábbi adatokkal jellemezhető:

A Hernád-Bódva (Sajó) és az országhatár közé eső terület: 1389 km², a Cserehát dombvidéke a határoló folyók völgyésíkjá nélkül (magyarországi rész): 1040 km², a Cserehát északi peremvidéke az országhatár és a Kanyapta-medence között (szlovákiai rész): 65 km² (Szabó J. 1998 a).

A Cserehát kettős arculatú táj, ún. medence-dombság. A szomszédos hegységkeret tagjai – a Bükk, a Gömör-Tornai-karszt, az Eperjes-Tokaji-hegység – átlagosan 300-600 m-rel a Cserehát fölé emelkednek, így azokhoz képest a Hernád-Bódva közti vidék medence helyzetű. A dombsági jelleg az Alföld, illetve a határoló völgyek felől nézve szembeötlő. Legmagasabb pontja a Kecske-pad (340 m, Irotától északra található), legalacsonyabb Szikszó környéke (115 m) (Szabó J. 1998 a).

2. kép Kupa szűkebb környezetének domborzatmodellje 1,5x-es torzításban (1:10000 méretarányú Magyarország térképe alapján)

2.2 Földtani adottságok

A Szendrő-Rakacai-rögvidék területén devon korú mészkövek és agyagpalák fordulnak elő, melyek a Cserehát legidősebb kőzetei. Rakacától É-ra elsősorban triász korú karbonátos kőzetek sasbércei tűnnek fel. Az ezt követő, közel 150 millió évből hiányoznak a kőzetek a területről. Ma még nem eldöntött, hogy utólag pusztultak-e le vagy nem is volt lehetőség a kialakulásukra. A triász utáni legidősebb üledékek a miocén szarmata korszakából valók, melyek a Cserehát szomszédságában lezajlott vulkanizmus termékei. A terület túlnyomó részén a pannon tenger fiatal agyagos-homokos, kisebb részben kavicsos üledékei építik fel a völgyek közötti hátakat, melyek tetején még sok helyen a tenger visszahúzódását követően ide érkező folyók hordalékát is megtalálhatjuk (Szabó J. 1998 a; 3. kép).

3. kép Kupa északi határában emelkedő pannon homokból és keresztrétegzett delta üledékből felépülő Balmazdomb

A völglejtőkön sokszorosán áthalmazott üledékek a jellemzők, melyek a pleisztocén folyamán némi hulló porral keveredtek (lejtőlösz; Szabó J. 1998 a).

A felszínen és annak közelében elhelyezkedő agyagos és homokos rétegek „eszményi” feltételeket teremtenek a lejtőcsuszamlások kialakulására. (Szabó J. 1998 a). A csereháti csuszamlások többsége szőnyegszerű rétegcsuszamlás, főleg a legelő- és szántóterületeket érintik (Szabó J. 1986). Ennek egyik gyönyörű példája a kupai legelőn – a temetőtől ÉK-re – található (4. kép).

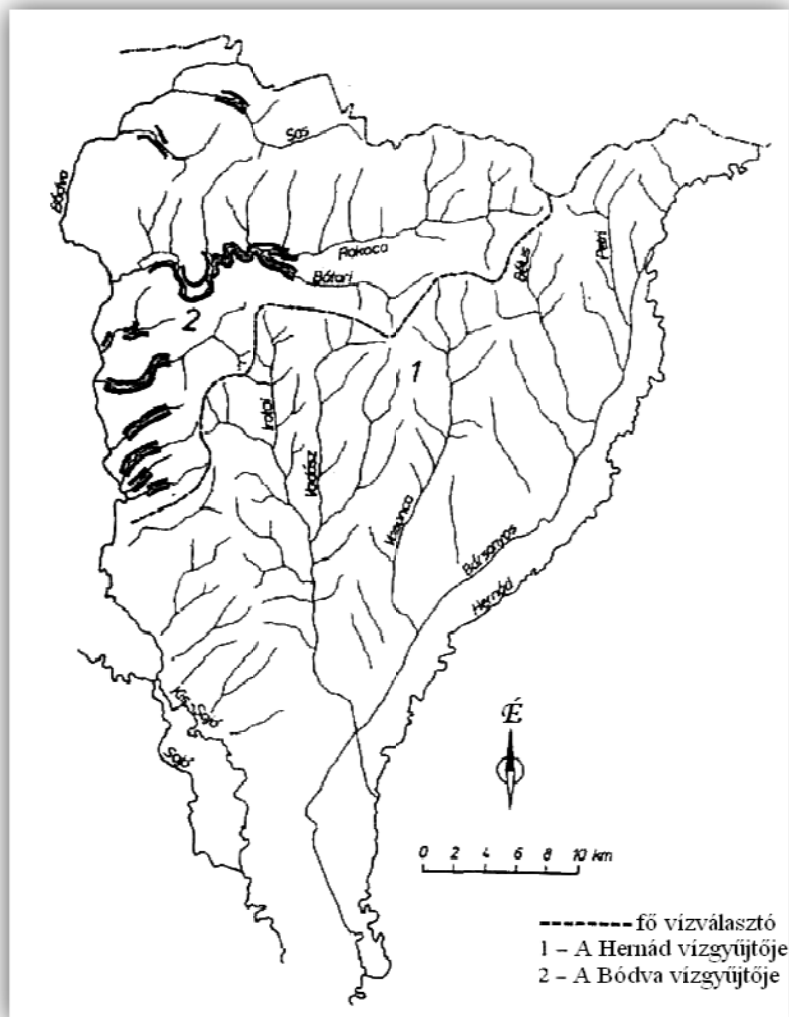

4. kép Szőnyegcsuszamlás Kupa ÉK-i határában

A Cserehát északkeleti tetőit kavicstakarók borítják, melyeket számos helyen vörösgyag fed. (Szabó J. 1998 a).

2.3 Vízirajzi adottságok

A Cserehát három folyó (Hernád, Bódva, Sajó) vízgyűjtőterületéhez tartozik. Ezek közül a Hernád vízgyűjtőterülete a legnagyobb (505 km²). Jelentősebb vízfolyásai a Vadász-, Vascona- és a Bélus- patak. Legnagyobb vízgyűjtője a Vadász-pataknak van (219,7 km²). A Bódva 470 km²-ről gyűjti össze vizeit. Hozzátartozik a Sas-, a Juhász-, a Rakaca-, a Galvácsi- és az Abodi-patak. Közülük Rakaca-patak rendelkezik a legjelentősebb vízgyűjtőterülettel (236,2 km²). 65 km²-ről gyarapítja vizét a Sajó, illetve a Kis-Sajó, ami az előzőekhez képest elenyésző (Szabó J. 1998 a; 5. kép).

5. kép A Cserehát vízrajzi térképe (Szabó J. 1998 a)

Az állandó vizű völgyek patakjainak vízhozama kicsi. A terület főként a csapadékvízből gazdálkodhat, emiatt már régóta tervezik a vizek összegyűjtését és

tartalékolását – pl. Kupa határában egy záportározó létesítése – de a Rakacai-tón (1961) kívül más víztároló még nem épült (Szabó J. 1998 a).

2.4 Éghajlati adottságok

A Cserehát az ország legészakibb fekvésű dombvidéke. Északi része a mérsékelt meleg, mérsékelt nedves, hideg télű, a déli mérsékelt meleg, mérsékelt száraz éghajlati körzet jellemvonásait hordozza (Szabó J. 1986).

Az évi középhőmérséklet 8-10°C körül alakul. A magasság növekedésével járó hőmérséklet- és légnyomáskülönbség csökkenése nem jelentős, mivel nincsenek jelentősebb szintkülönbségek (Hídvégi E. 1998).

Hazánkban itt a legfelhősebb az égbolt, a derült napok száma félannyi, mint a borultaké (54, illetve 110), és a napfénytartam évi összege 1800-1850 óra. A táj északi fekvésének következménye, hogy sok a téli napok száma (40 körül). A hőségnapok előfordulási gyakorisága (évente 10) csak a magasabb hegységeinkben ritkább (Szabó J. 1986).

A csapadék szempontjából meghatározó a medencejelleg. A dombvidék DK-i részén az évi csapadék kb. 550 mm, ez nagyjából az alföldi értékkel azonos. A Cserehát északi részén viszont már 660 mm fölé emelkedik a csapadék évi összege. Az évi összcsapadékon belül viszonylag alacsony a téli csapadék aránya (Hídvégi E. 1998).

2.5 Növény és állatvilág

A Cserehát élővilága változatos, átmenetet képez az Alföld, valamint az Észak-magyarországi-középhegység szomszédos tájai között (Farkas J. 1998).

A Cserehát erdősültsége főként a déli és a középső vidékeken alacsony. 1780-ban a vidék 43,6%-át borították erdők, ez az arány 1943-ban közel felére – 22,5%-ra – csökkent. A tarvágások, tájidegen fák betelepítése, a sorokba ültetett „erdők” aránya a Csereháton is gyarapodik. Emiatt a mai erdők jelentős része nem természetes még csak nem is természetközeli erdő.

A Cserehát növénytakarójának legnagyobb részét a cseres tölgyesek adták. A cserfa vagy csertölgy a dombvidék névadó fája, mely legkönnyebben bozontos kupacsairól ismerhető fel. A Cserehátra jellemző erdőtársulás még a tatárjuharos lösztölgyes, a gyertyános tölgyes, a patakparti égeres. A telepített erdők java akácos, feketefenyves, nyáras (Farkas J. 1998).

Az erdők kiirtása után a D-i lejtőkön a szőlőtetű (filoxéra) járványig szőlők voltak; a pusztulás után legelőkké „változtak”. Egy részükön természetes erdősülés indult el, mivel az utóbbi évtizedekben a kaszálás és a legeltetés elmaradt (6. kép). Helyenként áthatolhatatlan bozótosok alakultak ki csipkéből, kökényből, galagonyából, és apróbb fák. Ha a természetre bízánk a dolgot, néhány évtized alatt a tájra jellemző vagy ahhoz hasonló erdőtársulások foglalnék el újra a gyepeket. A botanikai értékek jelentős része a gyepekben fordul elő, pl.: kockás liliom, magyar nőszirm (Farkas J. 1998).

6. kép A felhagyott kupai legelőkön megjelennek a cserjék, az előtérben marhataposás nyomai látszódnak

A Csereháton a nagyvadak közül gyakori az őz és a vaddisznó. Szarvas csak az északi részek erdeiben él. A ragadozók közül sok a róka. A leggyakoribb ragadozó madár az egerészölyv. A települések kéményein, villanyoszlopain fehér gólya fészkel. A parti fecske és a gyurgyalag telepek az elhagyott homokbányák falaiba fűrt odúikban élnek (7. kép), igen félénk madarak (Farkas J. 1998).

7. kép Kupától északra fekvő felhagyott homokbánya falán fészek-odúk sorakoznak

2.6 Talajadottságok

Az éghajlati sajátosságok változása, az ennek megfelelő természetes növényzet módosulása, a domborzati és kőzettani adottságok helyi eltérései együttesen formálják a talajföldrajzi képet övezetes szerkezetűvé a Csereháton. Az övezetesség a Hernád-völgy déli szakaszától északra a legszembetűnőbb (Szabó J. 1986).

A Hernád-völgyben zömmel réti öntéstalajokat találunk. A völgy peremén a Mérától délnyugatra húzódó sávot réti talajok borítják. A táj belseje felé haladva a csernozjom barna erdőtalajok következnek. Ezt követi a barnaföldek gyakori megjelenése. A Cserehát területének nagyobbik részén az agyagbemosódásos barna erdőtalaj különféle változatai sorakoznak. A kopár mészkőterületeken gyenge minőségű rendzina talajok fordulnak elő.

A csereháti talajok humusztartalma a szántóföldi művelés és az erózió miatt viszonylag alacsony, kémhatása nagyjából enyhén savanyú. Vízgazdálkodásuk – a magas agyagtartalom miatti rossz vízelvezető képesség következményeként – kedvezőtlen. A csapadék nagy része lefolyik a lejtőkön és lepusztítja a laza humuszos szintet (Szabó J. 1986; 8. kép).

8. kép Talajerózió a kupától északra fekvő szántókon

3. KUPA BEMUTATÁSA, TÖRTÉNELME ÉS NEVEZETESSÉGEI

3.1 A település bemutatása

Kupa község a Cserehát festői szépségű dombvidékén, a Vadász-patak két oldalán helyezkedik el (9. kép). Kistérségi központjától – Szikszótól – 16 km-re fekszik, vasútállomása is itt található.

Területe 784 hektár – 1358 katasztrális hold –, amiből 44 hektár belterület (KSH 1949).

9. kép Kupa látképe

Neve valószínűleg nem az ivóalkalomtosságából, hanem bozóttal benőtt sziget, vagy feltöltött magaslat ősi nevéből származik (Bogsán Gy. – Rakaczky I. 1998).

A község címere (10. kép) álló, csücsköstalpú katonai pajzs, mely kékkel és arannyal hasított. A kalászkok, az ekevas és az ezüstkupát tartó férfialak a község legrégebbi fellelt pecsénymódján (11. kép) volt látható, és az önkormányzatiságra utal. A cserfalevelek és a makkok a természeti környezet fontosságát és a Cserehátot jelképezik.

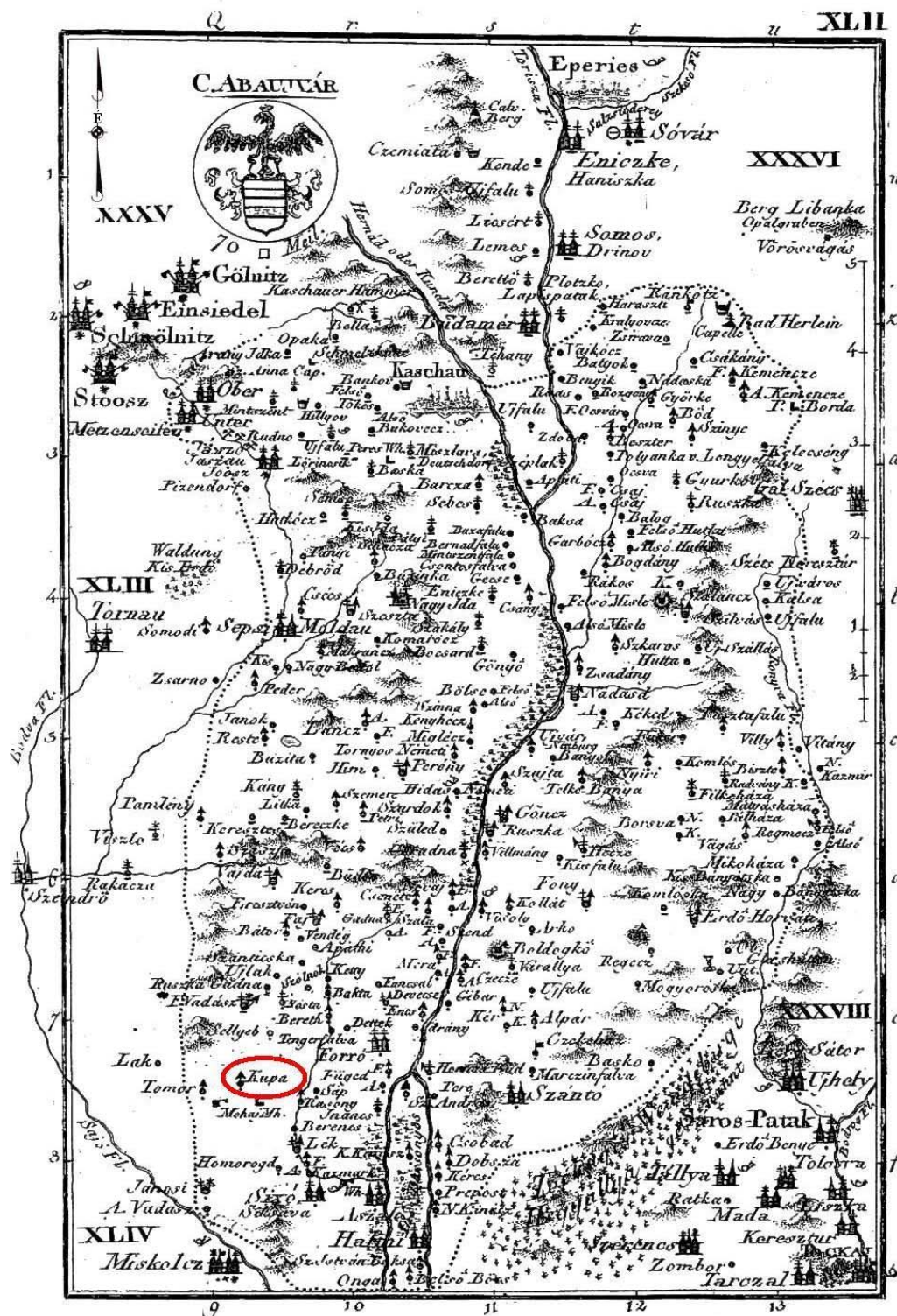
10. kép Kupa község címere
(helyi önkormányzat)

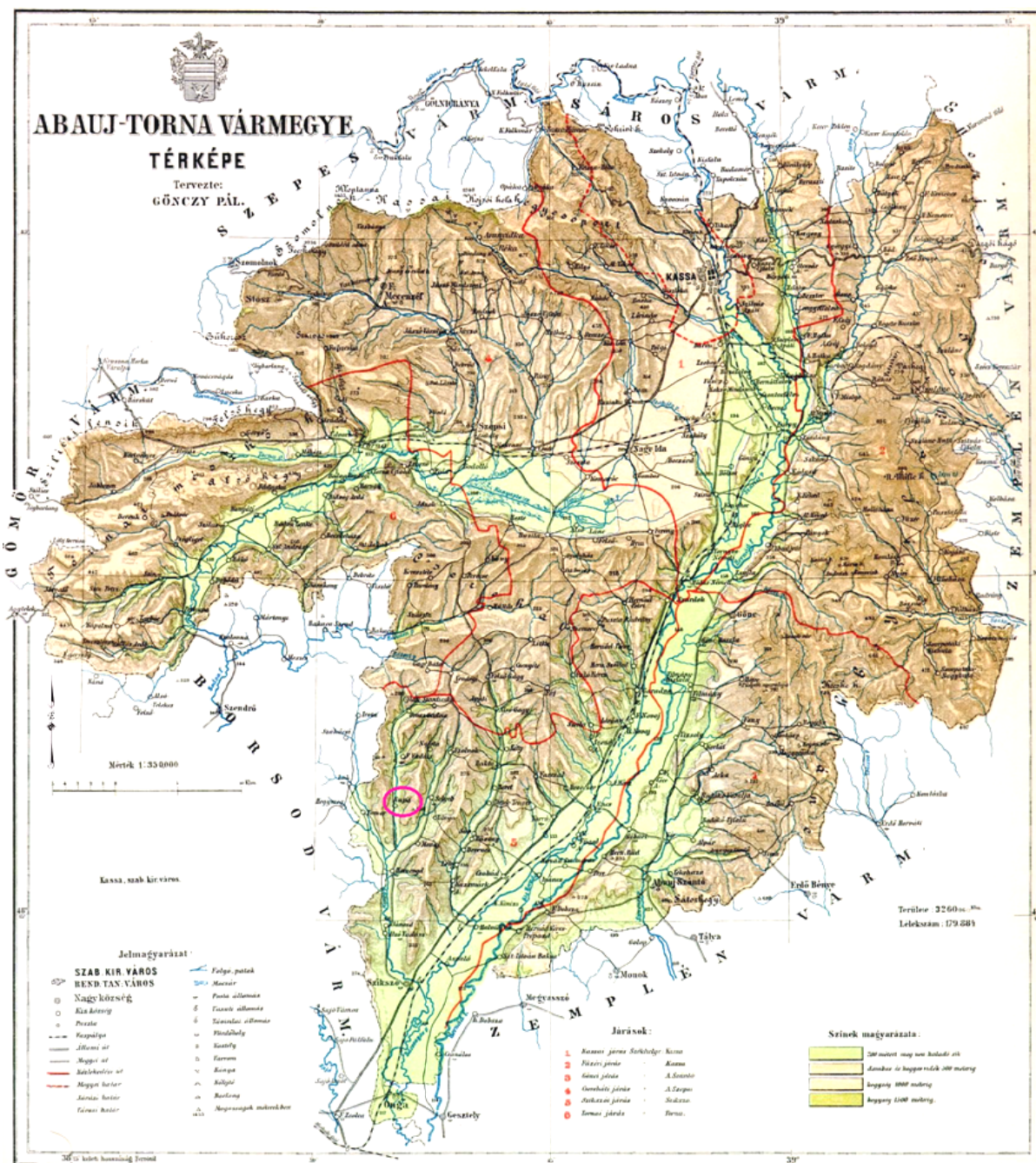
11. kép Kupa község egykori pecsétje
(Kollega T. I. 2003)

A település 1881 előtt Abauj (12. kép), 1881-1945 között Abauj-Torna (13. kép), 1950-ig Abaúj vármegyéhez tartozott (Glatz F. 2000). Közigazgatásilag a falu része volt a Fecske- és a Lencséstanya.

A település nevezetessége a Petőfi utcában található mezőgazdasági tájmúzeum (14. kép).

12. kép Abauj vármegye a XVIII.XIX. sz. fordulóján (Korabinszky J. M. 1804)

13. kép Abauj-Torna vármegye (Borovszky S. – Sziklay J. 1896)

3.2 A település története

A települést 1279-ben említi először oklevél, melyben 15 kupai nemes perlekedik Selk és Konrád fiaival egy kupai földért. A falu neve már akkor is Kupa volt. 1298-ban Bolok fia, Gaal ispán vetett szemet a kupai földekre, és mint tornai várbirtokot akarta megszerezni. Ám törekvését a kupaiak megakadályozták, oklevéllel bizonyítva földjükhöz való tulajdonjogukat. 1324 és 1327 között a kupaiak a megye megbízott emberei voltak. (Györffy Gy. 1987). Kupa helység említésével az 1332-37. évi pápai tizedjegyzékben is

találkozunk, tehát nagyobb parochiális hely volt. Plébánosa, András 15 garas pápai tizedet fizetett. 1415-ben Fertés-Kupa, 1450 körül Egyházas-Kupa alakban találjuk. Birtokosai a középkorban a Kupa-, Baja-, Vitarius-, Bor- és Pamlény-családok. A török hódoltság idején többször földúlták. 1637 körül már csak 21 lakosa volt, rövidesen elnéptelenedett és sokáig pusztán állott. Római katolikus temploma 1719-ben (Glatz F. 2000) a mai református templom helyén állt, majd tönkrement és a katolikusok nem tudták felújítani tökehiány miatt (Szóbeli közlés: Bodnár Ferencné, 2007). 1720-ban kuriális hely, jobbágyszerében lakatlan. 6 év múlva már 5 család igazolta nemességét Kupán. A 18. század közepén népesült be ismét római katolikus és református vallású magyar lakosokkal a Dezsőfi-család földesurasága alatt (Csíkvári A. 1939). Református temploma 1786-ban már állt, de valószínűleg régibb építmény. 1828-ban 48 háza és 576 lakosa volt, 141 református és 347 római katolikus. 1869 és 1920 között 402-ről 446-ra növekedett a lakosság száma (Csíkvári A. 1939). Fényes Elek 1851-es munkájában Kupa szőlőhegyéről tett említést.

A kupai határban a felsővadászi Vay Ábrahám grófnak már az első világháború előtt kiterjedt földbirtokai voltak, ahol a kupai lakosság jelentős része cselédként, summásként vagy részes munkásként dolgozott. Ettől a mostoha állapottól sokan igyekeztek megszabadulni, így Kupa lakosságszáma rohamos csökkenésnek indult már a századforduló időszakában. 1938-ban már csak 363 lelkes település volt (Tiner L. 1998). 1939-ben 1 római katolikus és 1 református népiskolája és 1 római katolikus és 1 református általános továbbképzője volt (Csíkvári A. 1939). 1944. december 4-én felszabadult a német megszállás alól (Varga G. 1970). 1945-ben itt is megtörtént a földosztás, majd a tsz-szervezés. Míg 1945 előtt senki sem járt el a faluból, az 50-es évektől egyre több fiatal indult Borsod-Abaúj-Zemplén megye iparába és bányászatába dolgozni, ingázóként. Csak az idősek maradtak a mezőgazdaságban (Tiner L. 1998).

3.2.1 A kupai oktatás története

A nemes lelkű Hangácsi Judit úrnő Felső-Vadász és Kupa községek határaiban fekvő tetemes ingatlan birtokát, 260 hold földet, Kupán egy házat és belsőséget hagyományozott 1873-ban kelt végrendeletében egy Kupán felállítandó, római katolikus iskolára. Olyan kikötéssel hogy e birtokot soha el nem adhatják, a házában rendezzenek be iskolát (Borovszky S. – Sziklay J. 1896), ahol vallásra való tekintet nélkül tanulhassanak a gyerekek (Szóbeli közlés: Bodolai Sándorné, 2007), a föld jövedelméből 800 Ft-ot fordítsanak a tanító javadalmazására, 200 Ft-ot részben 12 szegény gyermek tanítására,

részben az esetleg vele rokonságban levő, de a segélyre rászorult családok gyermekeinek oktatására és ruházására. Ez a tanítói állás volt csaknem az egyetlen az 1870-es évek derekán Magyarország kisközségeiben, hol a tanító kényelmes lakáson kívül 800 Ft készpénzfizetésben is részesült (Borovszky S. – Sziklay J. 1896).

Kupán 1936 és 1944 között közel 100 gyerek járt iskolába, kezdetben csak 6 elemi volt, majd 1943-44-től 8. Mind a 8 osztályt a Római Katolikus Elemi Népiskolában tanították. Ide jártak a lencsés- és a fecsketanyai gyerekek is. Hangácsi Judit jóvoltából minden vallású gyermek járhatott az iskolába. A gyerekeket a tanító felváltva tanította ugyan, mégis, amit megtanultak, azt a mai napig nagyon jól tudják pl.: a bibliát, verseket, énekeket és a hazafiasság még most is bennük él.

A tanterem 6x10 méter volt, a 8 osztály bevezetése előtt 6, majd később 8 padosorból állt. Egy padban hárman ültek, az ablak mellett a lányok, külön a másik oldalon a fiúk.

Egy tanító tanította az összes gyereket. Iskolába felváltva jártak; reggel 8-kor vagy délután 2-kor kezdődött a tanítás. Télen fatüzelésű kályhával fűtöttek, minden gyermek vitt fát az iskolába, a szegényebbek kukoricacsutkát. A lányok saját készítésű kukoricacsuhé táskában hordták az iskolaszereket, a fiúknak házi szőttesből készült vállra akasztható tarisznyájuk volt.

Az első osztályosoknak csak palatáblát és palavesszőt vettek a szülők, mert a könyvet az iskola év elején kiadta, majd év végén beszedte. Ha kirongyolódott, akkor új könyvekkel pótolták. A második osztályban már füzetbe írtak a gyerekek ceruzával, harmadik osztálytól pedig tintával és pennával. A tanító lakása ugyanazon épületben volt, ahol az iskola, háromszoba-konyha lakrész.

Ezekben az években a falu vezető embere a bíró volt: Drótos János, majd Kavalecz Pál. A tanítók: Vitéz Kazinczy János, Gubik István, Horváth Géza.

1949-től 1951-ig működött a településen nyári napközi otthon, amely megkönnyítette – igaz csak rövid időre – a kisgyermekes szülők helyzetét.

Az 1950-es éveket követően megszűnt a Katolikus Népiskola és a mai Mezőgazdasági Tájmúzeum helyén tanították a gyerekeket elsőől nyolcadikig. Az 1960-as években már csak az alsó tagozat maradt helyben, a felső tagozatosok Homrodra jártak iskolába. Az 1972-től, a körzetesítés miatt, a gyerekeknek Felsővadászra kellett menniük, és ettől kezdve nincs iskola a településen.

A különböző intézmények 70-es évekbeli körzetesítése következtében a kistelepülésekben a népesség iskolai végzettségi, képzettségi színvonala kritikus ponthoz

érkezett (G. Fekete É. 1995). A képzett munkaerő hiánya pedig rontja a vállalkozások versenyképességét (G. Fekete É. 2006).

3.3 A Kupai Mezőgazdasági Tájmúzeum

A vidék gazdálkodási hagyományait bemutató gazdag gyűjtemény 1979-ben kapott helyet a faluban, amelynek tulajdonosa és kezelője a helyi önkormányzat. (Tiner L. 1998). A múzeumot 1984-ben nyitották meg, és a Belső-Cserehát máig szinte egyedülálló ilyen jellegű kiállítása.

14. kép A Kupai Mezőgazdasági Tájmúzeum és az előtte álló körmös traktor

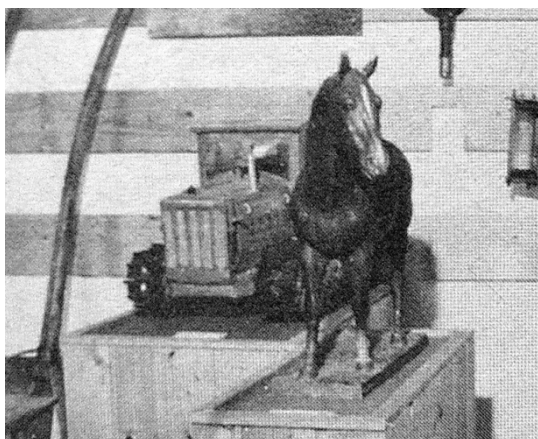
A múzeum bemutatásával részletesen kívánok foglalkozni, és ennek több oka van. Az első és legfontosabb az, hogy hangsúlyozzam a gyűjtemény jelentőségét.

Mint megtudtam, tervezték a múzeum eladását. 1996 körül egy vállalkozó – aki a községet szerette volna fellendíteni – éppen ezt az épületet és a mellette üresen álló házat szemelte ki magának, de szerencsére talált másik helyet.

A kupai lakosok egy része úgy vélekedik, hogy nem gazdaságos a múzeum fenntartása és a látogatottsága is csekély. Többektől hallottam, hogy szeretnék, ha a múzeum épületében például valamilyen vállalkozás – varroda – lenne. Igaz hogy a településen nincs elegendő munkalehetőség, de véleményem szerint nem szabad a múzeumot eladni, mert Kupának – a természeti szépségén kívül – ez a legfontosabb idegenforgalmi vonzereje.

Sajnos a gyűjtemény már korántsem olyan, mint eredeti állapotában, mivel a Budapesti Mezőgazdasági Múzeumba elvitték a kiállítás egy részét. Többek között a

kicsinyített mezőgazdasági gépeket, állatszobrokat (15. kép) és a méhészkedést bemutató gyűjteményt (16. kép).

15. kép A múzeum egykori makettjei
(Horváth G. 1984)

16. kép Már nem láthatóak a méhészkedés
eszközei sem (Horváth G. 1984)

Hallottam olyan tervről is, hogy a múzeum helyén lovarda nyílna. A vállalkozó bértartásba lovakat tartana, megvenné az épületet, és a gyűjtemény átkerülne az egykori iskola épületébe.

A jelenlegi helyzet azonban kedvezőbbben alakul: az önkormányzat idén nyújtott be pályázatot a Kupai Mezőgazdasági Tájmúzeum tetőszerkezetének felújítására, melyre 3.060.908 Ft-ot igényelnek, melyből az önerő 306.091 Ft.

A másik fontos oka, amiért ennek a fejezetnek nagyobb jelentőséget tulajdonítok, az, hogy szeretném, ha mások is kedvet kapnának e múzeum felkereséséhez, a belépés díjtalan. Sokat segítené a településen, ha fellendülne az idegenforgalom.

A múzeum bemutatása

Hazánkban a „felszabadulást” (1945) követően a régi nemesi kastélyokból, kúriákból szociális otthonokat, kórházakat, óvodákat, iskolákat alakítottak ki. Felsővadász-Kupa nagyközségben (1965-1990), a Rákócziak ősi kastélyából (Felsővadász) és a volt Kőszegi-kúriából (Kupa) iskola, majd ez utóbbiból, a környék lakosságának önzetlen közreműködése révén, múzeum lett (Horváth G. 1984; 14. kép).

Abaúj megye lankái között meghúzódó falvak - Gagybátor, Gagyvendégi, Abaújlak, Kupa, Felsővadász, Gadna - lakói mintha már „ősidők” óta arra készültek volna, hogy a történelem emlékeit gyűjtsék össze. A kiállításon, táblán szerepelnek azon lelkes emberek nevei, akik a múzeumnak adományozták saját vagy elődeik munkaeszközeit, egyéb használati tárgyait, hogy bármikor betérve ide visszaidéződjék számukra és látogatók számára a múlt. Tanulók járták végig a padlásokat, fészereket, istállókat azért,

hogy a tárgyi emlékek összegyűjtésével új élet költözzön egykori iskolájukba (Horváth G. 1984).

A kiállítás ötlete a község és a termelészövetkezet vezetőiben született meg 1970-es évek elején. A múzeumépítő társadalmi munkát a Magyar Mezőgazdasági Múzeum Barátai Körének felsővadászi csoportja szervezte meg. Az épület felújítását a Felsővadászi II. Rákóczi Ferenc Mezőgazdasági Termelészövetkezet vállalta, anyagi fedezetét a Magyar Mezőgazdasági Múzeum biztosította. A kiállítások megtervezését és kivitelezését is a múzeum szakemberei végezték. Ezen példa nyomán születtek meg Dégen, Cecén és Kétegyházaán az ittenihez hasonló tájmúzeumok (Horváth G. 1984).

A kiállítás bemutatása

Felsővadász-Kupa nagyközség és környéke földrajzi és történelmi nevezetességei

A megye neve kezdetben Újvár volt, majd az Aba nemzetség után az Aba-Újvár nevet kapta. A szomszédos Torna megyével egyszer egyesültek, máskor különváltak.

Felsővadászt már a bronzkorban lakták. Az akkor élők a Felsővadásztól délre fekvő Balmazdombon alakították ki földvárakat. A földvárak természet adta előnye, hogy minden oldalról védhetők. Az emberek mély árkokkal vonták körbe, azok fölé földsáncot emeltek, és csak egy nyílást hagytak bejáratnak. Tövében ott található a nélkülözhetetlen folyó vagy patak. Az ásatások során értékes agyagedények és kőeszközök kerültek innen napvilágra (Horváth G. 1984).

A múzeumba lépve cicerói mondás fogadja a látogatót: „Nincs jobb, a szabad emberhez méltóbb, a gazdálkodásnál” (Horváth G. 1984).

A bal oldali teremben parasztkonyha (21. kép) berendezései találhatók. A konyha legjellegzetesebb berendezése a fehérre meszelt boglyakemence (17. kép). Mellette a kenyérsütés egyes kellékei a sütőlapát, és a szénvonó. A padkán elhelyezett mázas és mázatlan (vászon), csecses és sima korsókban vizet tartottak. A virágmintás és sima köcsögök élelem (tej, lekvár) tárolására szolgáltak. A cserépedényeknek két csoportja különböztethető meg: a konyhaedények és a dísztárgyak (Horváth G. 1984).

17. kép Boglyakemence

18. kép Kötélsodró

A tésztasütés kellékei közül egy kalács-, egy ostya- és egy tarkedli sütő, valamint egy teljesen egyedi kétfüles káposztásfazék látható, melyben nemcsak főzték, hanem tárolták is az ételt. A parasztháztartásban egészen a múlt századig fennmaradtak a fából készült mozsarak. A nagyobbakban gabona- és olajosmagvakat törtek, majd ezeknek háttérbe szorulásával mák- és sőtörésre használták „őket”. A mozsarak legtöbbje álló, hengeres (Horváth G. 1984).

A konyhában a sütés-főzésen kívül mostak és vasaltak. Nagyon régi időre tekint vissza a sulykoló vagy mosósulyok, mellyel a kilúgozott vásznat sulykolták, csapkodták mosószékre fektetve. A megszáradt vászonruhákat, lepedőket, törülközőket mángorlóval puhították, „vasalták”. A mángorló segédeszköze a nyújtófa, melyre az anyagot feltekerték. Készítésével bognárok, molnárok és falusi faragók, pásztorok egyformán foglalkoztak. Faragtak eladásra, vagy ajándécul. A kiállítást feliratos mángorlók színesítik. A betétes – mely rézből készült – és a szénvasaló szintén a gyűjtemény része (Horváth G. 1984).

A népviselet (19, 20. kép) tulajdonosa társadalmi helyzetét is kifejezte. Kellékei közé a csizma – hátul varrott, kemény szárú, nyelves – és a fejkendő tartozott. Jelenleg más ruhadarab nem látható a kiállításon (Horváth G. 1984).

19. kép Üknagyapám és szülei korabeli népviseletben (1880-as évek) (*Türk Sándor*)

20. kép Nagymamám, testvérével és barátnőikkel az 1950-es évekre jellemző viseletben

A sertésvágás eszközeiből is látható néhány, mint a húsdaráló, a kolbász-és hurkatöltő, szózóteknő és a hasító bárd. Vacsora után előkerült a citera vagy tambura is. Ezt a hangszert átlagos kézügyességű parasztember is el tudta készíteni (Horváth G. 1984).

A kiállításon látható hozományláda is, melyben gyakori a bal oldalt elhelyezett kis rekesz (Horváth G. 1984).

21. kép Parasztkonyha berendezései, kellékei

Megtekinthetünk még egy talpas, ringó és díszítés nélküli bőcsőt, a szalmazsákkal, a lepedővel és a pólyával. Előfordult, hogy a csecsemőt nagykendőbe pólyálták, ami gyapjúból, vagy posztóból készült (Horváth G. 1984).

A szövőszékhez hasonló tárgyi emlék a kötelsodró (18. kép). Az erős igénybevételnek kitett kötél, istráng, kötőfék szála kenderből, míg a borjúkötél, madzag kócból készült. Mellette gatyamadzagszövő látható, amivel lapos madzagot készítettek (Horváth G. 1984).

A következő teremben a Rákócziakról szóló dokumentumok sorakoznak. Felső-Vadász 1517-ben került a Bogáth Radván nemzetségből származó Rákóczi-család birtokába. Itt született és halt meg Rákóczi Zsigmond (1544-1608), aki családját fejedelmi trónra emelte. Oklevélmásolatok, fényképek szemléltetik Felsővadász és a Rákócziak történelmi kapcsolatait. A fali és asztali tárlókban láthatók a fejedelmi udvar és a hatalmas birtok részletes leltárát tartalmazó írások, II. Rákóczi Ferenc kiáltványa 1703-ból, valamint a kuruc fejedelem hamvainak hazahozatalával kapcsolatos rendelkezések (Horváth G. 1984).

A Rákócziak után bepillantást nyerhetünk a térség, a súly és az űrmérték régen – esetenként még ma is – használt mértékeire és mérőeszközeire: öl-mérőlánc, latmérleg, különféle súlyok (Horváth G. 1984).

A vidék éghajlata kedvezett az ipari és kereskedelmi növények termesztésének, ezért kiemelkedő volt a repce- és a kendertermesztés. A kendert kis területen termesztették, annyit, amennyit a tél folyamán egy-egy család fel tudott dolgozni. A kiállításon a feldolgozás eszközeit tekintheti meg a látogató, a folyamatát pedig fényképek illusztrálják (Horváth G. 1984).

A gazdasági növények termesztésében a gabonafélék után a burgonya, a káposzta és a zöldségfélék voltak jelentősebbek. A földművelés alapvető eszköze az eke volt. A gyűjteményben két típusa látható, a lengő- és talyigás eke. Eléjük lovat – ritkábban ökröt – fogtak, ennek illusztrálására látható két darab kettős nyakjárom. A boronával a talajrögök összetörését, simítását és magvak betakarását végezték. Az egyszerű favázás és fafogazatú boronát házilag készítették. A borona másik változata a tövisborona, amely már vasból készült (Horváth G. 1984).

A gabonamagvak kalászból való kiverésére szolgált a cséphadaró, mely 150-200 cm-es nyélből és 70-80 cm hosszú ütőből vagy hadaróból áll. A nyél könnyebb, a hadaró nehezebb fából készült. A magvak tisztítását kezdetben kézi szórással végezték. A nehezebb gyommagvak eltávolítására kézi rostát használtak, ezt vízszintes irányba ide-oda

rázták. A rosta másik változata a kézi hajtású szelelőrosta. Értékét növeli a felirata: Kalmár Zsigmond és Társa Eredeti Kalmárrosta Hódmezővásárhely „Kis Agrária” Szabadalmazott FR. Jegyű. Látható a használt porcsávázók egyik példánya is, mellyel a vetőmagvak üszögtől való megtisztítását végezték (Horváth G. 1984).

A kézi kasza a parasztgazdaságok legmegbecsültebb szerszámai közé tartozott. A kaszálás elsajátítása a felnőtté válás feltétele volt, a jó kaszás tekintélyre tett szert. A kasza térhódítása összefüggött a középkor végi aratótechnika változásával, valamint a takarmányozó-istállózó állattartás megindulásával. Segédeszközei a kalapács, üllő, kaszakő és a kaszakőtartó vagy tokmány. Az arató kasza kiegészítője a csapó, mely a gabonaszár terelését segíti (Horváth G. 1984).

A káposztaaprítás eszköze a gyalu. A káposzta savanyítását ősszel vagy a téli hónapok elején végezték. Ez is „bandamunka” volt, mely hangulatossá tette az estét. Az eltevés munkafolyamatai: tisztítás, gyalulás, taposás, sózás stb (Horváth G. 1984).

22. kép Gazdálkodást bemutató eszközök

A kiállítás utolsó tereméhez érkezvén az állattenyésztés eszközei tekinthetők meg. A megyében általában a köznép inkább lovat tartott, mint tehenet. A kiállított egyszerű lószerszám részei a szügyhám, kantár, nyakló, zabla. Hangulati hatást kelt a csengő, istálló- és viharlámpa (Horváth G. 1984).

Mellette a szarvasmarhatartás és a tejnyerés, valamint a tejfeldolgozás tárgyi emlékei sorakoznak: egyszerű fejősajtár, tejszűrő, fejőszék, vajköpülő és a túrósdézsza. A lekötőlánc az istállózó tartás jelképe (Horváth G. 1984).

Az állatok takarmányozásával kapcsolatos néhány eszköz is látható, így egy szénavágó, szalmahúzó, egy igen érdekes szék alakú kukoricamorzsoló és egy nagyon szépen megmunkált háromágú favilla (Horváth G. 1984).

A ló- és szarvasmarhatartástól is jelentősebb volt a juhtartás. Uradalmakban és kisparaszti gazdaságokban egyaránt elterjedt, hiszen a nagy kiterjedésű legelők lehetővé tették. Közismert eszközei a kampó, kolomp és egy irházó vagy kákó¹ (Horváth G. 1984).

A terem bal oldali részében a hagyományos sertéstartás - amit lehetővé tett az egykor sok tölgyes erdő - néhány tárgya látható: a kanászbót, kürt, valamint a disznóölésnél használatos kaparókés (Horváth G. 1984).

Mellette a kertészkedés eszközei sorakoznak: metszőolló, répakiemelő, kosár, sarló, saraboló, palántázó és öntözőkanna (Horváth G. 1984).

¹ A szűcsmesterség fontos eszköze volt. A juhász a lenyúzott bőr törését, puhítását végezte vele, sőt sok esetben a húsos részeket is ezzel kaparta le.

4. A KUPÁHOZ TARTOZÓ TANYÁK BEMUTATÁSA

1900-tól Kupához közigazgatásilag két tanya tartozott. Az egyik a Fecske, a másik pedig a Lencsés tanya. Életük szervesen kapcsolódott Kupáéhoz.

1900-ban Lencsés és Fecske néven írtak róluk. 1902-ben Fecske tanya és Lencsés tanya néven említik. 1907-től 1952-ig Fecsketanya és Lencséstanyaként szerepelnek. 1962-től 1973-ig már csak a Lencséstanya létezik (Turkovics B. 1996).

A Fecske tanya az 1930-as években Varga György földbirtokosé volt, aki dohánytermeléssel foglalkozott. Kb. 6 családot alkalmazott, akik ott is laktak. Dohányosoknak hívták őket.

A Lencsés tanya az 1930-as években a Kozmári László birtoka volt. Termeltek lencsét, búzát, árpát, rozst, lent, kukoricát, csicseri borsót, dinnyét, repcét, napraforgót. A földbirtokos cselédeknek komenciót mért ki, földterületet adott, amin saját szükségleteikre termeltek. Tarthattak tehenet, disznót, aminek a takarmányát a földesúr biztosította. Minden évben kaptak egy pár csizmát, bakancsot, valamint két köbméter ől fát. Lovakkal és Forzon traktorral szántottak, utóbbit a gépész tartotta karban. Kb. 10 család lakott a tanyán, ők látták el a tanyasi gazdaság mindennapi munkáit – pl. állatgondozás – és kiszolgálták az uraságot. Májustól szeptemberig az uraság gazdatisztje summásokat szerződtetett a mezőgazdasági munkálatokra, akik a betakarított terményből bizonyos részt megkaptak. Az uradalomban egy kerékgyártó, egy gazdatiszt, egy gépész és egy írnok (Toldi József) volt.

Az 1930-as években a Fecske tanyáról 6 gyerek, a Lencsés tanyáról kb. 16 gyerek járt be a két km-re lévő kupai iskolába. Ha a gazdasági munkák megengedték, akkor a földesúr szekérrel, télen szánval vitette be a gyerekeket az iskolába. Nyári időszakban kupai gyerekeket is foglalkoztatott, koruk szerint fizetett nekik napszámot. A gyerekek mindig nagyon örültek ennek a pénzszerzésnek, amit pl. gordonyozással² kerestek.

A cselédeknek olyan házat építettek, melyben egy közös 4 pitvaros konyha volt, melyben négy család asszonyai tudtak sütni-főzni egyszerre. A közvetlen személyzet – pl. gazdatiszt, gépész, írnok – lakásai a gazda lakása mellett kőből, a cselédeké egy kicsit távolabb, vályogból épült.

² A mezei aszatot tavasszal a gabonavetések közül irtóvassal kigyomlálták, mert e gyomnövény ritkítja a termést és szúrós levelével megakadályozza a marokszedők munkáját.

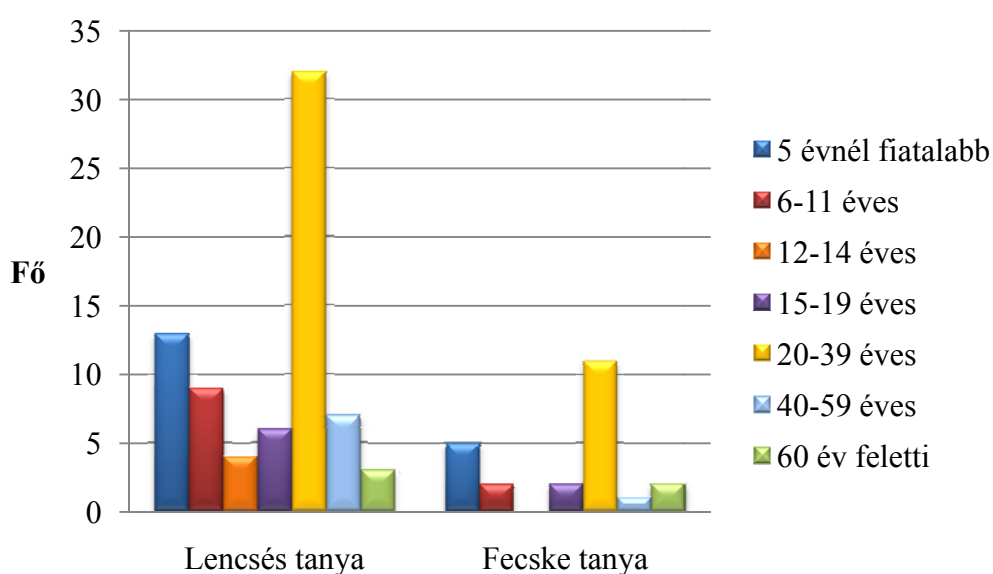
A tanyák népessége és korösszetétele és vallási megoszlása

1910-ben Kupa külterületén 192-en laktak, ebből 6-11 év közötti gyermekek 37-en voltak és 94-en tudtak írni és olvasni (KSH 1910).

A Lencsés tanya népessége 1930-ban 74, a Fecske tanyáé 23 fő volt. Írni és olvasni a Lencsés tanyán 53-an, a Fecskén 14-en tudtak (KSH 1930).

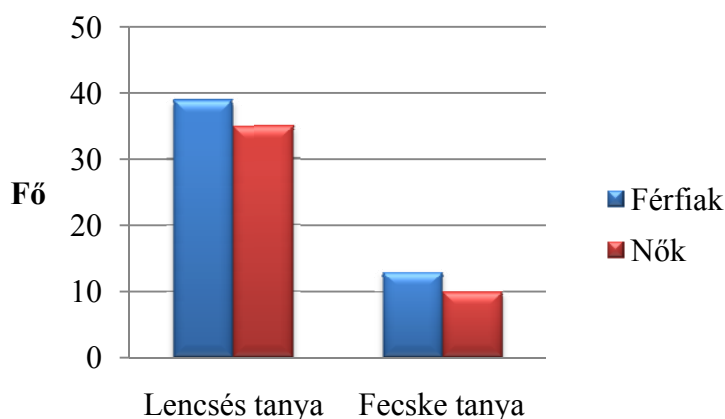
1949-ben Kupa külterületén már csak 68 ember élt (KSH 1949).

A kupai tanyákon legnagyobb arányban 20 és 39 év közöttiek éltek. A gazdatiszt válogatta ki a cselédeket, és érthető okokból, olyan korúakat választott, akik bírtak dolgozni. Ebből adódóan kevés volt a 60 év feletti népesség. A gyermekek nagy száma pedig a termékeny korban lévők magas arányával magyarázható (1. ábra).

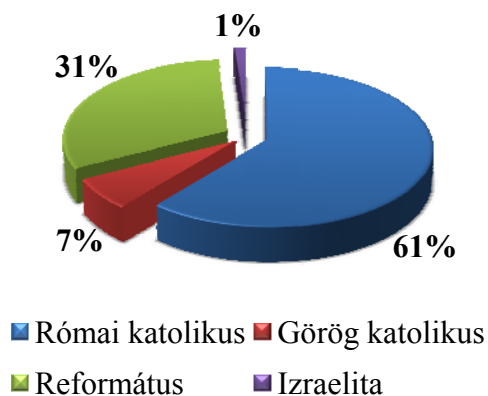
1. ábra Kupa külterületi népességének korcsoportonkénti megoszlása 1930-ban (KSH 1930)

A tanyákon nagyobb arányban férfiak laktak, mivel az állatok ellátásához és a földműveléshez nagyobb fizikai erőlet kellett (2. ábra).

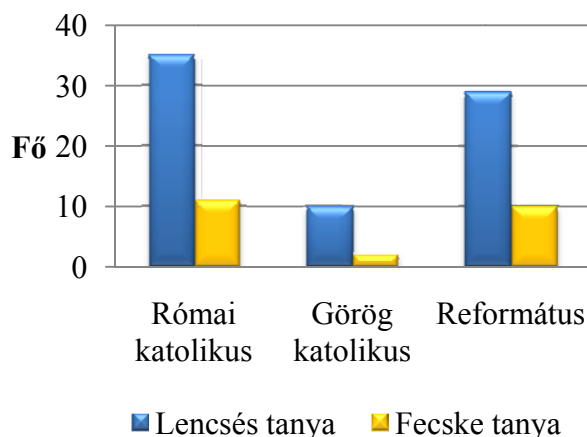

2. ábra Kupa külterületi népességének nemek szerinti megoszlása 1930-ban (KSH 1930)

A tanyákon – ugyanúgy, mint Kupán – a római katolikusok voltak nagyobb arányban. 1910-ben 2 zsidó még élt a külterületen (3. ábra), de 1930-ban már csak katolikusok és reformátusok laktak (4. ábra).

3. ábra Kupa külterületi népességének vallás szerinti megoszlása 1910-ben (KSH 1910)

4. ábra Kupa külterületi népességének vallás szerinti megoszlása 1930-ban (KSH 1930)

Jelenlegi helyzet, jövőkép

A Lencséstanyát egy vállalkozó vásárolta meg, akinek fia ide van bejelentve. A vizet és villanyt régebben kikötötték és az egykor virágzó tanya épületei pusztulásnak indultak (23. kép).

23. kép A Lencséstanya régi istállói

A tanyát a hozzá tartozó földekkel együtt 2010-ig bérlik (helyi önkormányzat adata), és kimondottan növénytermesztéssel foglalkoznak, pedig a kupai gazdák elmondása szerint a termelt növények szinte nem is hoznak hasznot ezen a vidéken. Célszerűbb lenne ehelyett állattartással foglalkozni.

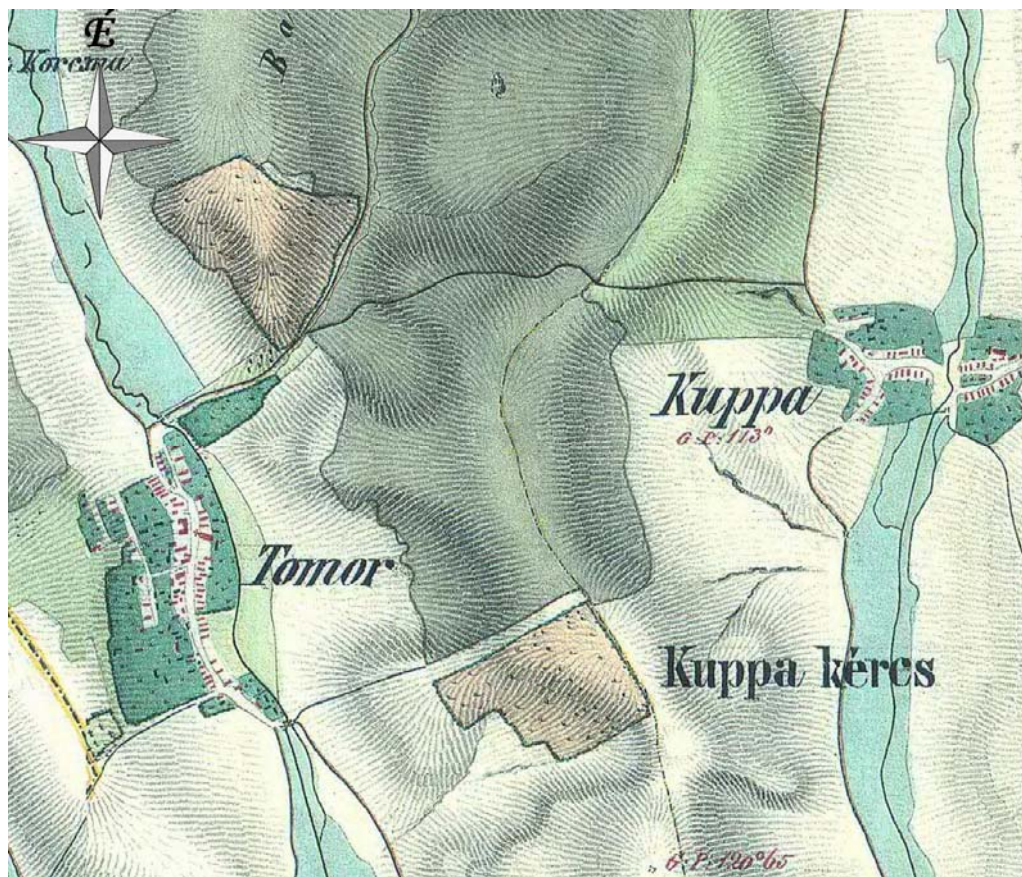
A közösség munkaképes lakosságának foglalkoztatásához nagyon jó lehetőség lenne a lencséstanyai gazdasági épületek helyrehozatala és e látványos épületek megmaradásának az utókor számára is (24. kép).

24. kép A Lencsés tanya régi és újabb építésű istállói

4.1 Kupa közelében fekvő egykori települések

Györffy György (1963) Kupa közelében két elpusztult középkori falut is említ: Kércset és Horvátit. Mindkettőről azt írja, hogy valaha Kupától délre feküdtek, közelebbi irányt azonban nem ad. Az első katonai felmérés (1763-1787) nem említi e településeket. A második katonai felmérésen (1856-1860) Kupától délnyugatra, a tomori határral szomszédos domboson, a mai Lencsés tanya közelében jelölik Kuppa-Kércs-et (25. kép), nem jelölik azonban Horvátit (Wolf M. 1989).

25. kép A második katonai felmérés 1:28800-as méretarányú térképrészlete

Alatt Torna megyében képezeti

KUPA HELYSÉGE

és

HORVÁTI PUSZTA

Határának Örben szabályozás előtti
TÉRKEPE

0 100 200 300 400 méter

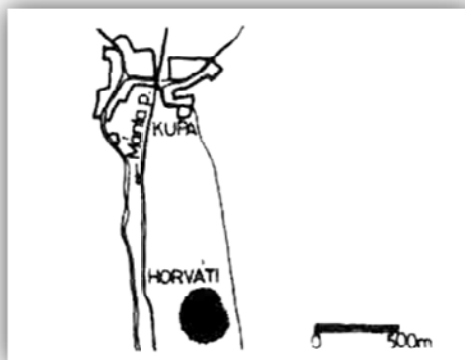
Színek magyarázata

- Belsővíz
- Őrzi nyomán
- Tavaszi
- Vihar
- Rétek
- Horváti p. szántóföldek
- Községi földek
- Lepény
- Erdők
- Szőlők
- Utak
- Termékenyen
- Mocsáros
- Árhely

27

Wolf Mária középkori falu nyomára bukkant Kupa határában. Úgy véli, hogy ez csak Horváti lehetett, mivel az úrbérrendezés előtti térképen jelzett Horváti puszta helye egybeesik e lelőhelyével.

A lelőhely Kupától DK-re fekvő dombosoron, élesen kiugró domb oldalában, a településre vezető országút jobb szélén helyezkedik el (27. kép). Területe nem összefüggő, három részen kutattak (Wolf M. 1989).

27. kép Horváti (elpusztult középkori falu) területén talált régészeti lelőhely (Wolf M. 1989)

A leletanyag alapján valószínű, hogy a XII. századtól a XVI. századig létezett középkori falu nyomát találták meg. Az első lelőhelyen viszonylag nagy területen szétszóródva kerültek elő a leletek, valószínűleg inkább szórványnak tekinthetők. A második és a harmadik területén mindenhol sok paticst, égett fekete foltot találtak, ezek talán házak nyomai. A harmadik lelőhely fölött, a domb tetején egy helyen nagyon sok patics került elő, lehet azonban, hogy ezek a lebontott Fecske-tanya (erről a tanyáról kapta mai nevét az egész dombosor) maradványai; keltező cserépdarabok nem voltak ezen a területrészen (Wolf M. 1989).

5. KUPA TÁRSADALOMFÖLDRAJZI VIZSGÁLATA

5.1 Bevezetés

A község hátrányos helyzetű kistérségben helyezkedik el, amelynek központja Szikszó. A kistérséghez 23 település tartozik, ebből Szikszó rendelkezik városi ranggal. Községek: Abaújlak, Gadna, Kázsmárk, Nyésta, Abaújszolnok, Gagybátor, Kiskinizs, Rásonysápberencs, Alsóvadász, Gagyvendégi, Kupa, Selyeb, Aszaló, Halmaj, Léh, Szentistvánbaksa, Felsődobsza, Hernádkércs, Monaj, Felsővadász, Homrogd, Nagykinizs (28. kép).

28. kép Szikszói kistérség (<http://www.sziksoikisterseg.hu/image/map01.gif>)

Az aprófalvak az elmúlt fél évszázadban a magyar településhálózat leghátrányosabb helyzetű elemei közé tartoztak méretük és az államszocialista településpolitika miatt (Bajmócy P. – Balogh A. 2002). A rendszerváltás (1990) után újraalakult, érdemi hatalmi-politikai döntési jogkört és önállóságot kapott vidéki (falusi) önkormányzatok óriási akarattal, lendülettel láttak neki településeik elmaradott infrastruktúrájának, intézményrendszerének rendbetételéhez, kiépítéséhez, fejlesztéséhez. Az ehhez rendelkezésre álló állami források azonban csak töredékét fedezték a szükségesnek, s a helyi gazdaság szerepe is jelentéktelen maradt (Csatári B. 2004).

A magyar vidéki társadalmat leginkább az alacsonyfokú gazdasági aktivitás és iskolázottság, valamint a tartósan magas munkanélküliség sújtja (Csatári B. 2004).

5.2 A népesség változása

A települések népességszámának alakulását két tényező alakítja: a természetes szaporodás vagy fogyás, valamint a vándormozgalom. A magas természetes fogyás, az elvándorlás a terület rossz gazdasági helyzetére utal.

A 18. század végén a Cserehát az ország sűrűn lakott vidékei közé tartozott (Dobány Z. 1999). Ez látható a kupai népességi adatokból is. 1828-ban érte el a népességszám a csúcspontját, ekkor 576 fő lakott a településen (5. ábra). Az 1831-es kolera- és az 1840-es tífuszjárvány visszavetette a népességet. 1866-ban, majd 1872-73 körül újra kolera pusztított (Dobány Z. 1999). Érdekes módon az 1872-73-as kolerajárvány hatása nem érezhető a településen. 1869 és 1880 között a lakosságszám 402-ről 435-re emelkedett (5. ábra).

A közegészségügyi állapotok és az életkörülmények viszonylagos javulása a 19. század vége felé már nagyobb mértékű népességnövekedést tett volna lehetővé, ám az alacsony színvonalú mezőgazdaság megannyi problémájával nagymérvű kivándorlást idézett elő, s ez végül is a népesség csökkenéséhez, illetve pangásához vezetett egészen az 1900-as évekig (Dobány Z. 1999). A kivándorlási hullám ezen a területen 1905-ben tetőzött. Jelentős visszaáramlás indult meg az 1910-es évektől (G. Fekete É. 1995), ekkor Kupa népessége 82 fővel gyarapodott. A kupaiak közül 1910-ben 37 fő tartózkodott külföldön, főként az Egyesült Államokban és Kanadában, 1920-ban már csupán 4 (KSH 1910,1920). Az első világháború utáni emberveszteségek és születéskiesések következtében csökkent a népesség. Az első világháborúban 15 férfi veszítette életét, köztük volt üknagyapám, Novák János is. A református templom kertjében az első világháborút követően emlékművet³ (29. kép) állítottak a hősi halottaknak. 1920 után a gabonapiacok határon túlra kerültek, és ez további tengerentúli vándorlásra kényszerítette az embereket (Dorgai L. 1986). Kupa a lakossága 39 fővel csappant meg.

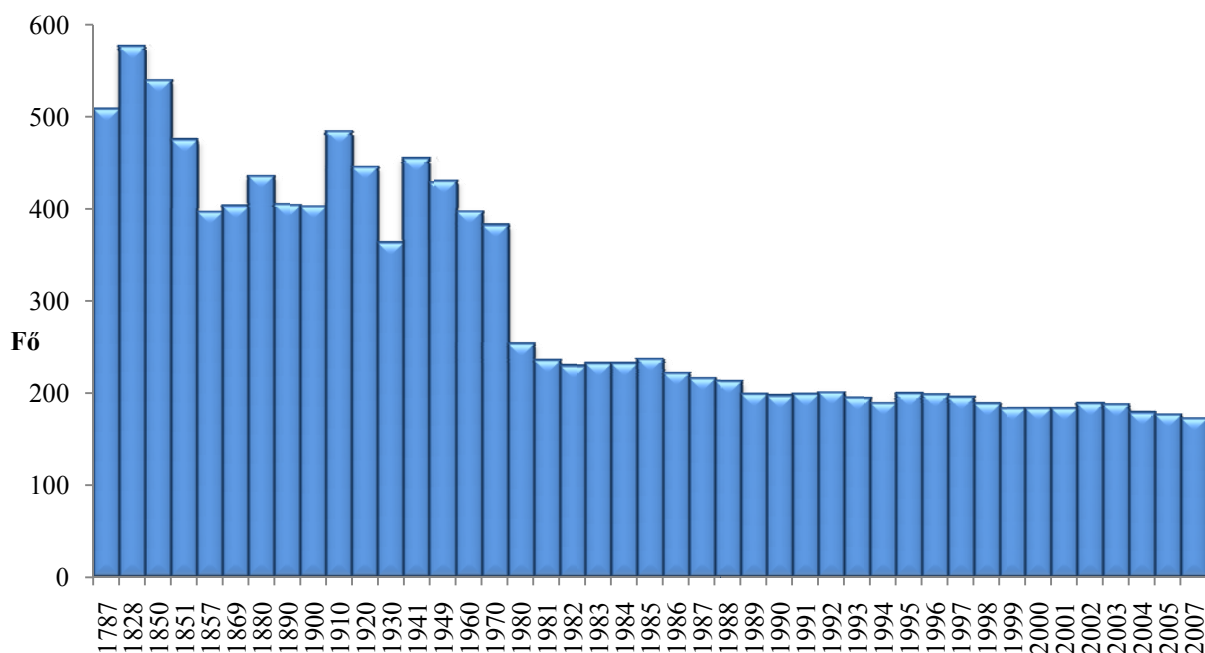
³ A második világháború után az emlékmű (29. kép) tetején található turulmadarat elvitték. Az eredeténél jóval kisebb madarat csak a rendszerváltás után helyezték vissza ünnepélyes keretek között.

29. kép Világháborús emlékmű Kupán

A második világháború után szintén népességfogyás következett be, 1941-től 1949-ig 26 fővel csökkent a lakosság száma. A második világháborúban 16 kupai ember halt meg, ebből 4 nő volt. Közéjük tartozott dédnagymamám Novák Lajosné és 6 éves fia Lajcsi, őket bombaszilánk találta el.

Az egyes csereháti települések vándorlási veszteségének a kivándorláson kívül más oka is volt, Kupa esetében uradalmak szűntek meg (1952) s a feleslegessé váló cselédek más községekbe vándoroltak el (Dobány Z. 1999).

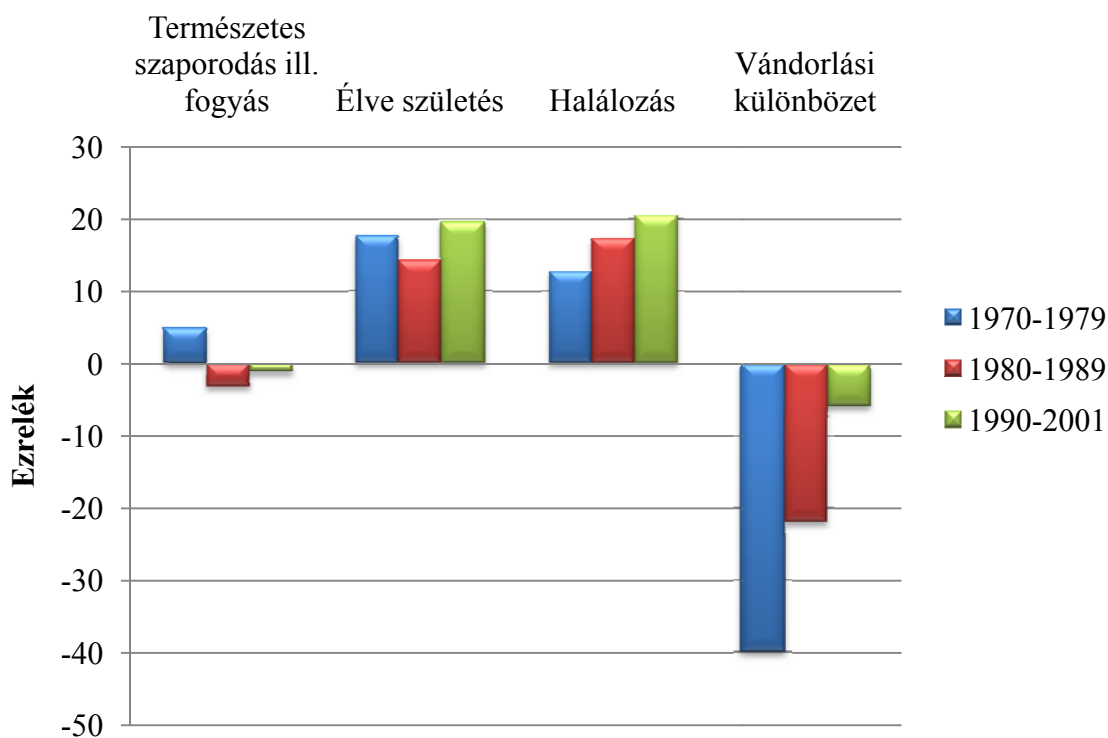
5. ábra: A népesség alakulása 1787 és 2007 között⁴ Kupán

⁴ Források: Csorba Cs. 1787. évi népszámlálás. Fényes E. 1851-es adatai. KSH népszámlálási adatok, BAZ megyei évkönyvek. Önkormányzat adata 2007.

Az 1950-es évek agrárpolitikája, majd az 1959-1961 közötti második kollektivizálás megrázkódtatásai „pszichológiai elvándorlást” okoztak a falvakból (Enyedi Gy. 1980). Az átlagértéktől elmaradott települések közös jellemvonása, hogy - különösen 1960 után - képtelenek voltak a népesség megtartására (Süli-Zakar I. 1992).

Az aprófalvakból a hatvanas években tömeges elköltözés indult meg. Ez a folyamat 1970 után is folytatódott és felgyorsult (Beluszky P. – Sikos T. 1982). Ennek hatása Kupán is érződött (5. ábra). Az elvándorlás elsősorban a fiatalok népességét érintette leginkább (Dobány Z. 1999). Ekkor jöttek el Kupáról nagymamám testvérei is Miskolcra, a jobb élet reményében. A válságokkal küszködő mezőgazdaságban foglalkoztatottak és az eltartottak közötti egyensúlyi kapcsolat felbomlása, az ipar teljes hiánya egyaránt a kivándorlást erősítette, amely elsősorban a fővárosba, másrészt Borsod megye ipar- és bányavidékeire irányult. Sokan véglegesen letelepedtek új környezetükben, de jó néhányan vissza is jöttek, gyakran anyagilag megerősödve, ami a gazdasági élet élénkítésében nem elhanyagolható szerepet játszott (Dobány Z. 1999).

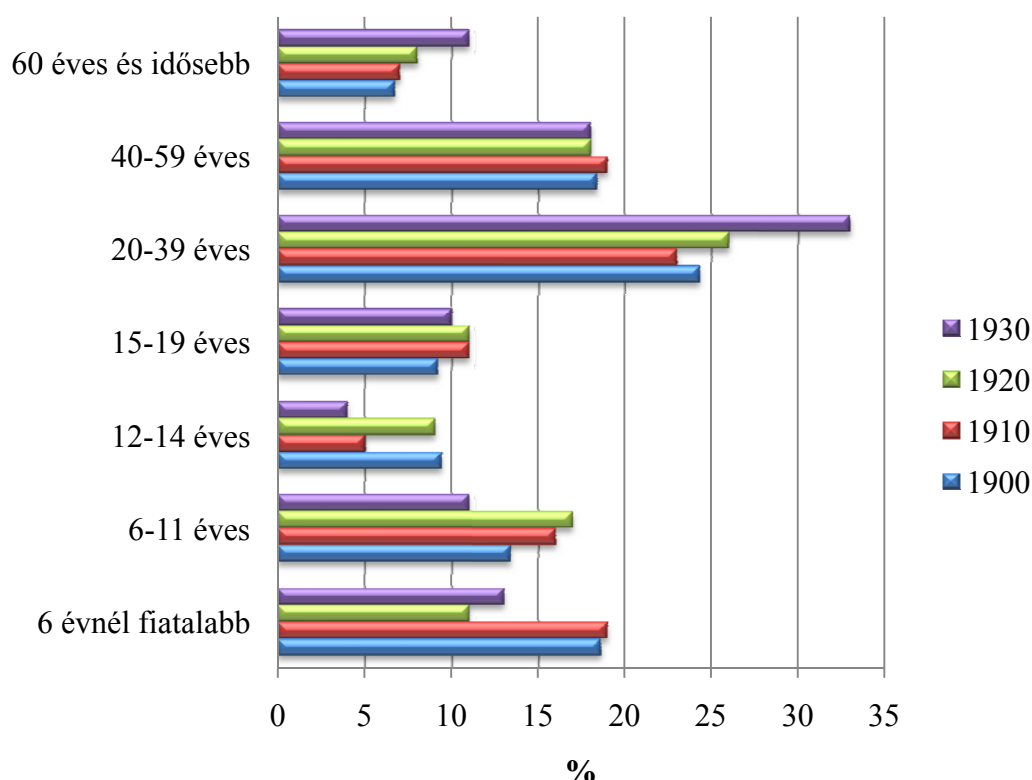
Az 1980-as évektől kezdve a községre a természetes fogyás jellemző, a születések számának csökkenése, ill. alacsony értéke és a megnövekedett halandóság miatt. Ez a folyamat az egész országra jellemző, amely előregedéshez vezet, a csereháti falvak többségében az átlagosnál erősebb (6. ábra).

6. ábra: A lakosság népmozgalmának változása Kupán (KSH: 2001)

5.3 A népesség megoszlása kor, nem és családi állapot szerint

1900-tól megfigyelhető a termékeny korban lévő népesség növekedése, s ez 1930-tól még erősödött. Fokozatosan növekedett a 60 éven felüliek száma is, ez főként a közegészségügyi állapotok, valamint az életkörülmények javulásának volt köszönhető. 1920-ban csökkent a 6 évnél fiatalabb gyermekek száma a háborús időszak okozta gazdasági és társadalmi okok miatt (7. ábra).

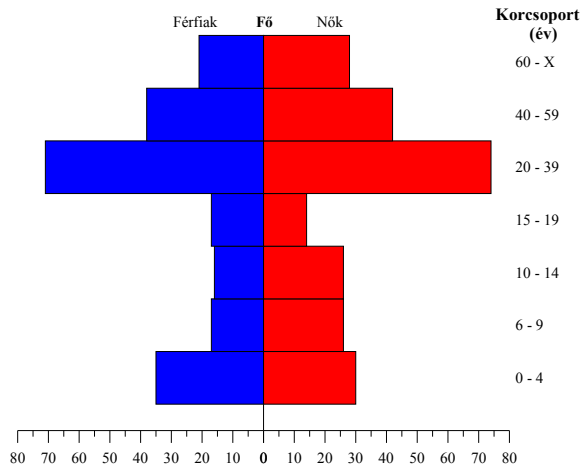

7. ábra Kupa korcsoport szerinti százalékos megoszlása 1900 és 1930 között (KSH: népszámlálási adatok)

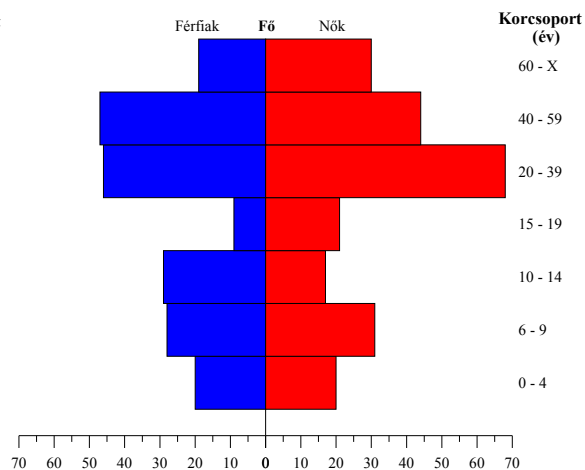
A település korfáiról is megállapítható, hogy a népesség 1949 óta előregedő. A gyermekek száma kevesebb, vagy alig haladja meg az idősekét.

A korfákon (8-13. ábra) látható, hogy az idősebb korosztály között sokkal magasabb a nők aránya, amely a férfiak alacsonyabb várható átlagéletkorát tükrözi, és az egész országra jellemző.

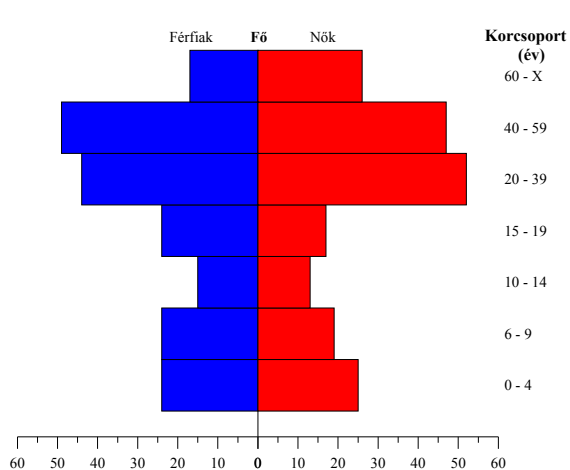
Az 1960-as korfán (10. ábra) megfigyelhető a 9 évnél fiatalabb gyermekek viszonylag magas száma, ez valószínűleg a Ratkó-korszak eredménye. Az 1980-as korfán (11. ábra) a 10 éves körüli gyermekeknek nagyobb az aránya, ennek hátterében az 1970-es évek elején bevezetett GYES állhat.

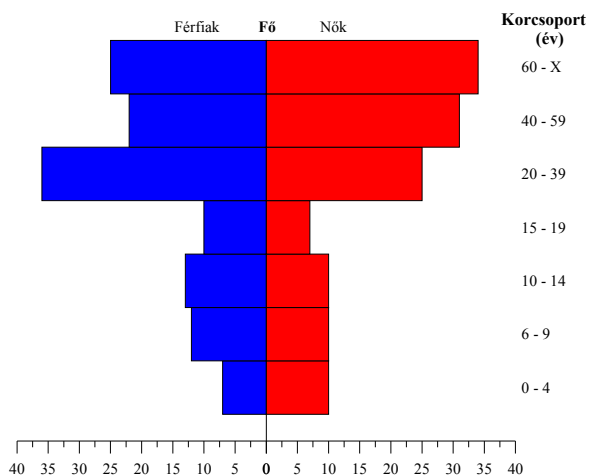
8. ábra Kupa korfája 1941-ben (KSH: 1941)

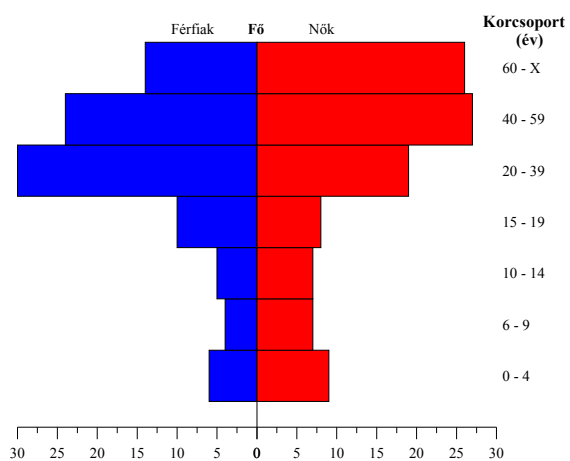
9. ábra Kupa korfája 1949-ben (KSH: 1949)

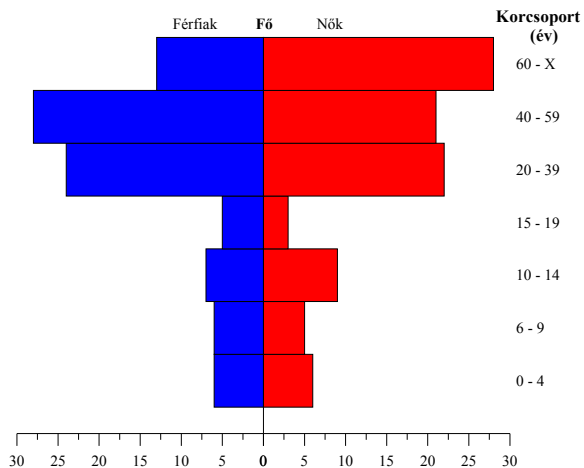
10. ábra Kupa korfája 1960-ban (KSH: 1960)

11. ábra Kupa korfája 1980-ban (KSH: 1980)

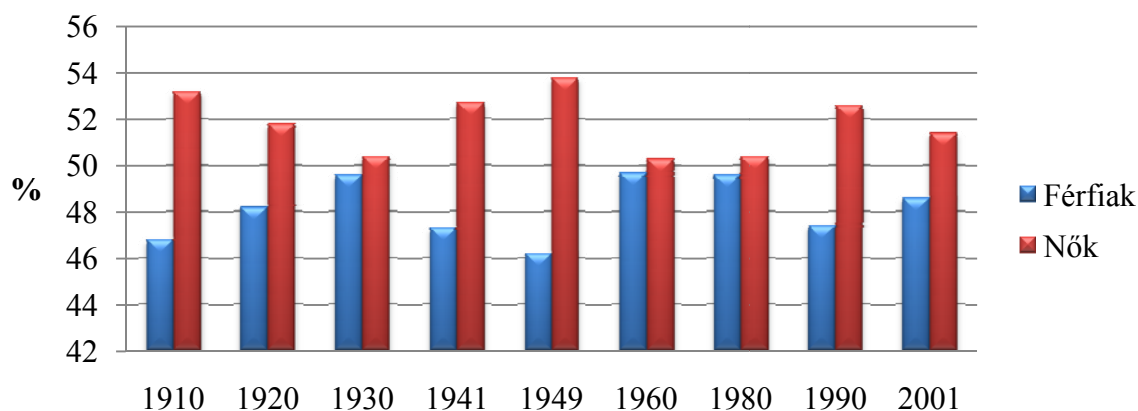

12. ábra Kupa korfája 1990-ben (KSH: 1990)

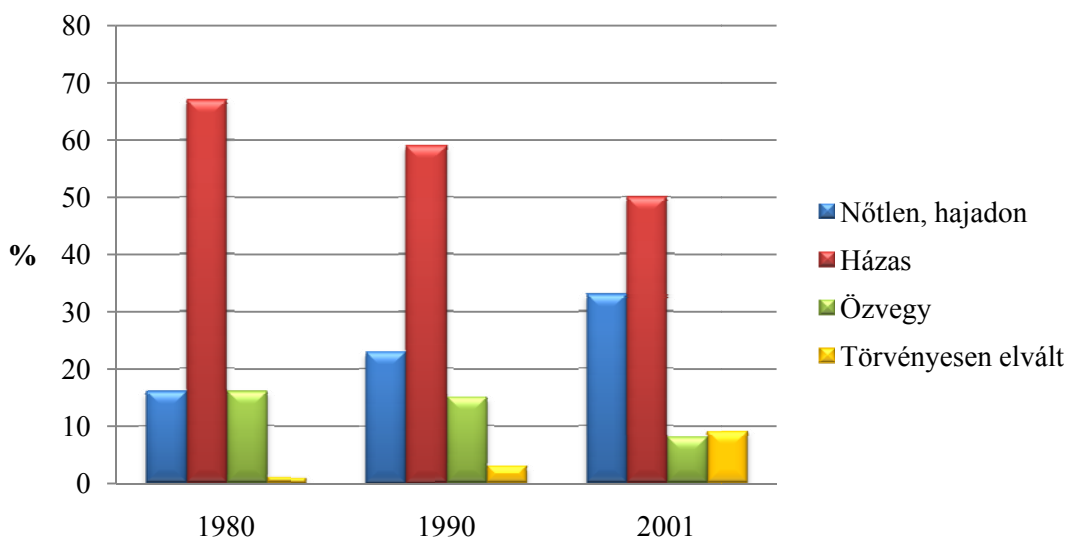
13. ábra Kupa korfája 2001-ben (KSH: 2001)

Megfigyelhető, hogy a háborús időszakokban a férfiak száma lecsökkent. 1920 körül erős visszaáramlás indult meg a tengeren túlról, ami növelte a megfogyatkozott férfilakosság számát (Dobány Z. 1999; 14. ábra).

14. ábra Kupa népességének nemek szerinti százalékos összetétele (KSH: népszámlálási adatok)

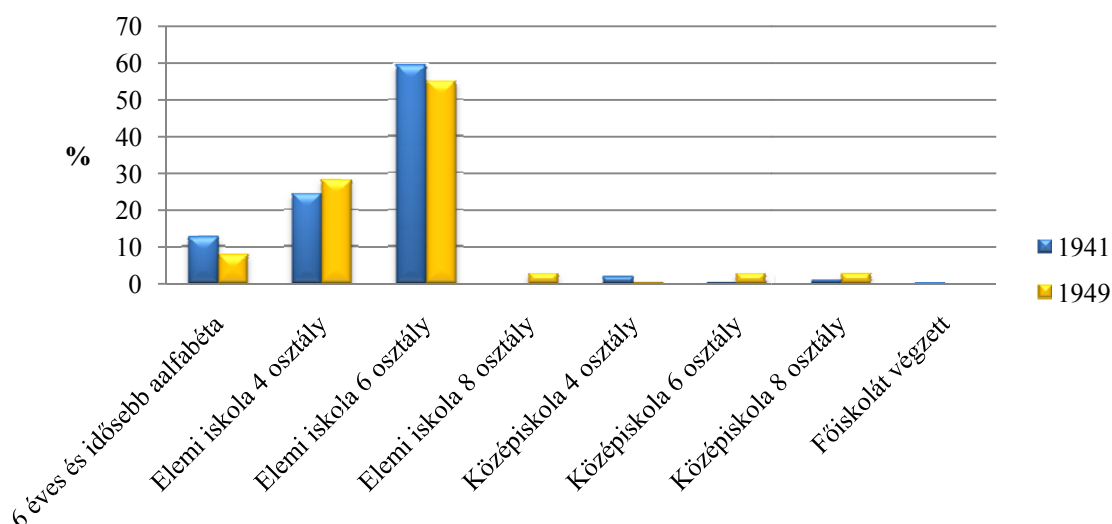
Megállapítható, hogy a faluban nem volt jellemző a válás. Igaz, hogy a modernebb felfogás elterjedésével nőtt a válások száma, de a 2001-es statisztikai adatok azt mutatják, hogy Kupán az elváltak aránya még így is csak 10% alatt van. Ha örök hűséget esküdnek egymásnak, azt nagy többségében betartják, de a házasságok aránya csökkent, a nőtleneké és hajadonoké pedig nőtt az elmúlt 3 évtizedben (15. ábra).

15. ábra 15 éves és idősebb kupai népesség családi állapot szerinti százalékos megoszlása (KSH: népszámlálási adatok)

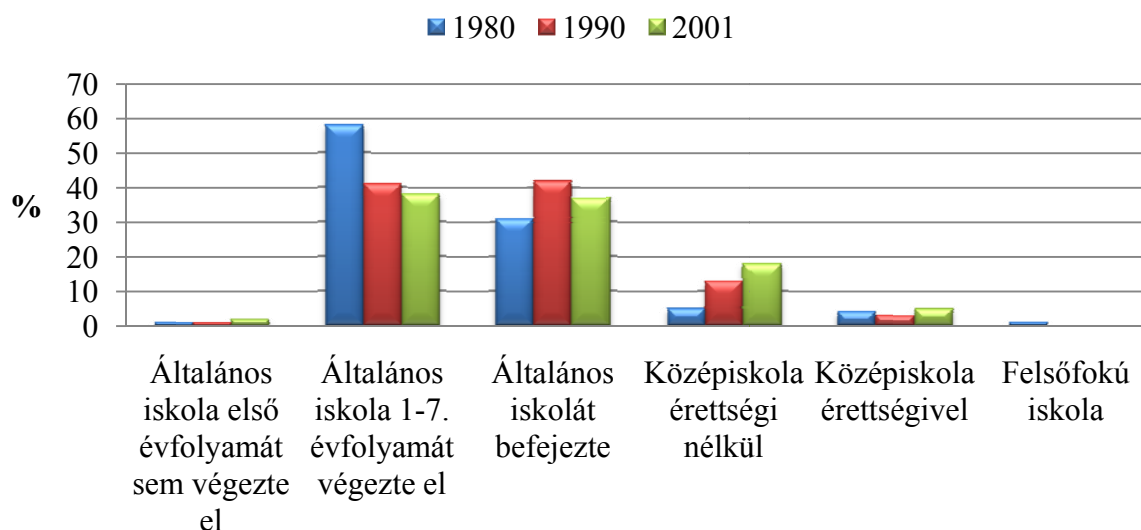
5.4 A népesség iskolázottsági jellemzői

1941-ben magasabb az elemi iskolát végzők aránya, de 1949-re ez az érték csökken. Nagyon alacsony a felsőfokú végzettséggel rendelkezők száma, 1941-ben 1 fő. 1941 és 49 között vezetik be a 8 osztályt, ezért 1949-re azt a lakosságnak még csak 3 %-a végezte el. 1949-re valamivel nő a középiskolát elvégzettek aránya is (16. ábra).

16. ábra Kupa népességének iskolai végzettsége 1941-ben és 1949-ben (KSH: 1941, 1949)

Az évek előrehaladtával csökkent az alacsonyabb és nőtt a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők aránya. Viszont még mindig nagyon alacsony a felsőfokú végzettséggel bírók száma, 1980-ban mindössze 3 fő. 2001-re a fent említett tendencia folytatódott, de felsőfokú végzettséggel rendelkezők nem voltak a településen, mivel mielőtt odajutottak volna, elköltöztek (17. ábra).

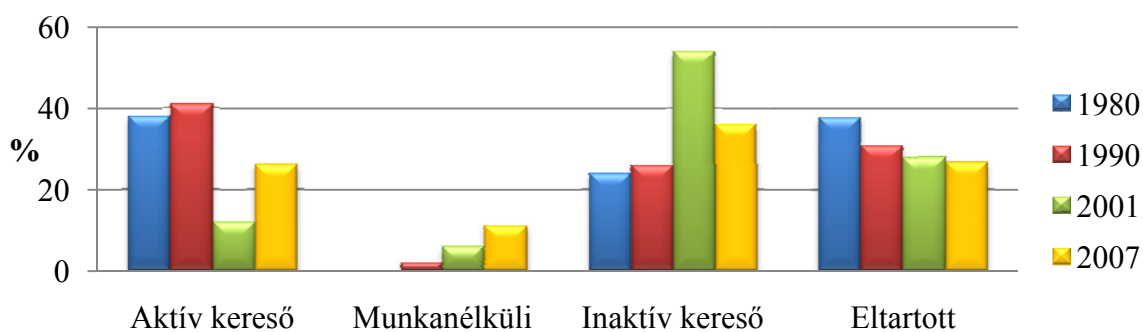

17. ábra Kupa népességének iskolai végzettsége 1980-2001-ig (KSH: népszámlálási adatok)

5.5 A népesség gazdasági aktivitása

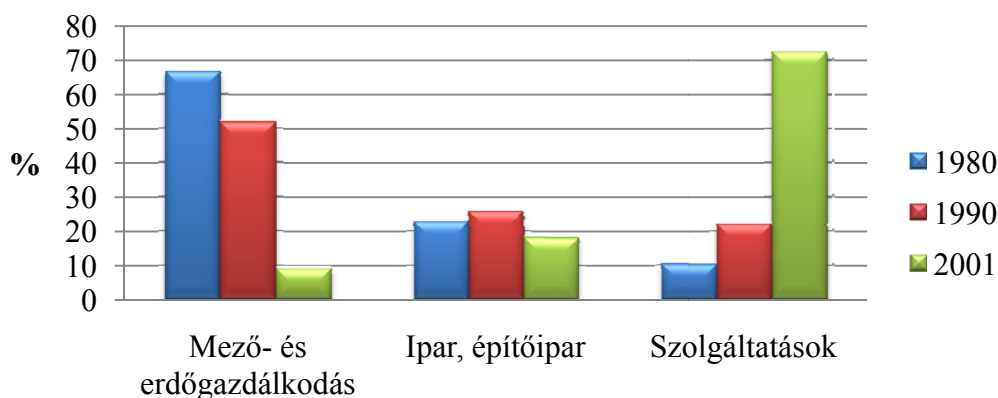
A népesség gazdasági aktivitása sok mindent elárul az adott településről. A munka meghatározó jelentőségű az emberek életében. A munkahely hiánya vagy többlete vándorlási folyamatokat indít el, amelynek aztán jelentős hatása van az érintett térségek társadalmi életére (Molnár J. 2006). Kupán a munkanélküliség a rendszerváltás (1990) óta folyamatosan nő. Jelenleg az állással nem rendelkező népesség a lakosság 11%-a (ami meghaladja az országos átlagot (7,5%).

A településen 1900-ban a kereső népesség aránya 42% volt, az eltartottaké 58% (KSH: 1900). Az aktív népességnek lényegesen nagyobb inaktív népességet kell – és kellett – eltartania kedvezőtlenebb adottságok mellett, mint az ország más, fejlettebb térségeiben. A mélypont 2001-ben volt, ekkor a foglalkoztatottak csak 12 %-ot képviseltek (18. ábra).

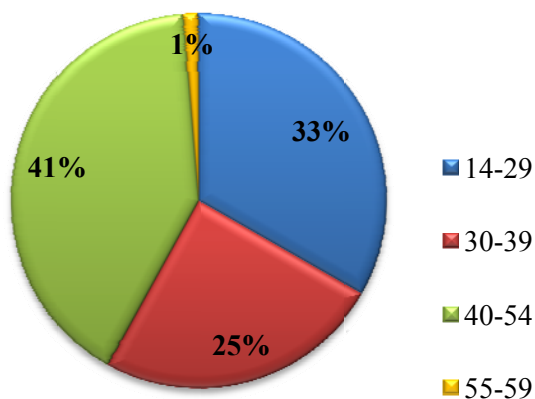
18. ábra: A kupai lakosság megoszlása gazdasági aktivitás szerint (KSH: népszámlálási adatok, 2007: helyi önkormányzat)

A mezőgazdaságból élők magas aránya általában mostohább természeti adottságú településeken gyakoribb volt (Dobány Z. 1999). Kupa foglalkozási átrétegződéséről csak az ezredfordulót követően beszélhetünk (19. ábra).

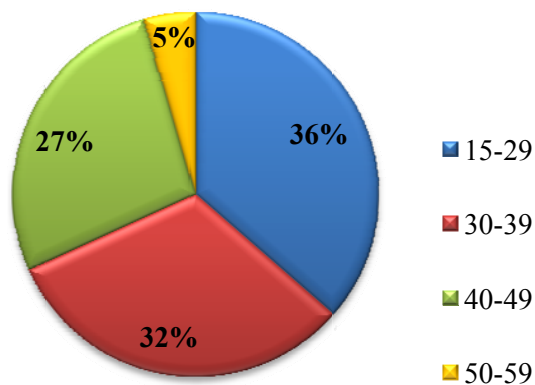

19. ábra Az aktív keresők megoszlása gazdasági áganként 1980-2001-ig Kupán (KSH: népszámlálási adatok alapján egyszerűsítve)

A községben a foglalkoztatottak 1990-ben (20. ábra) a középkorúak között voltak nagyobb arányban, 2001-re (21. ábra) ez a fiatalok javára billent. Ennek oka az lehet, hogy az idősebb korosztályból veszítették el inkább az állásukat, mivel a fiatalabbak magasabb iskolai végzettséggel rendelkeztek.

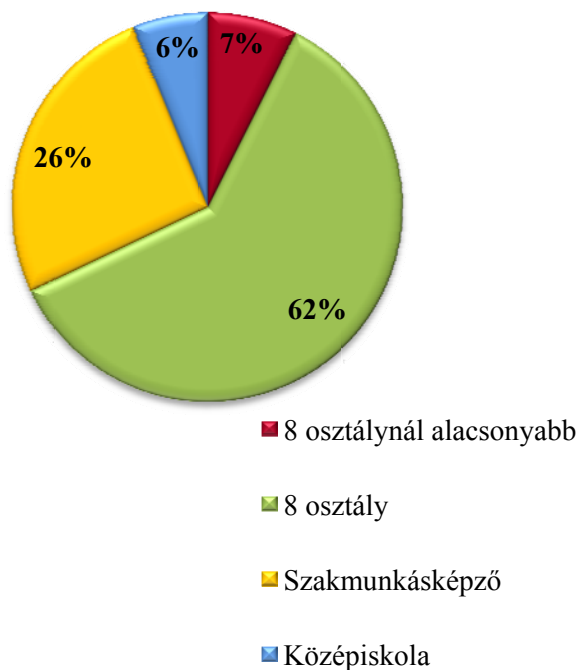

20. ábra Az aktív keresők kor megoszlása 1990-ben
Kupán (KSH: 1990)

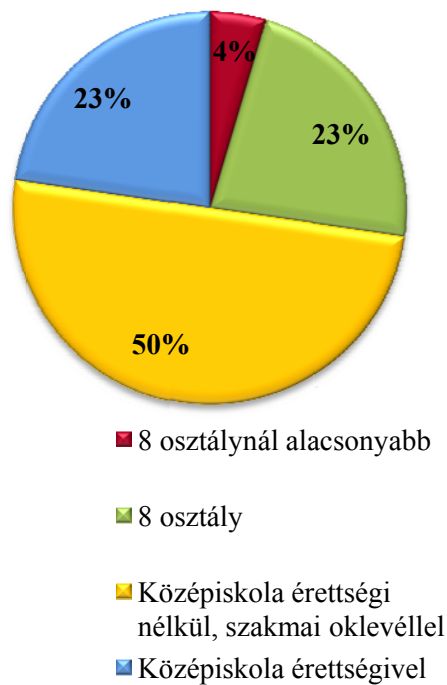

21. ábra Az aktív keresők kor megoszlása 2001-ben
Kupán (KSH: 2001)

A rendszerváltás után (22. ábra) a foglalkoztatottak 62%-a végzett 8 általánost, míg 2001-re (23. ábra) ez az arány 23%-ra csökkent. Szakmai oklevéllel az aktív keresők 50%-a rendelkezett. Felsőfokú iskolát nem végzett el senki.

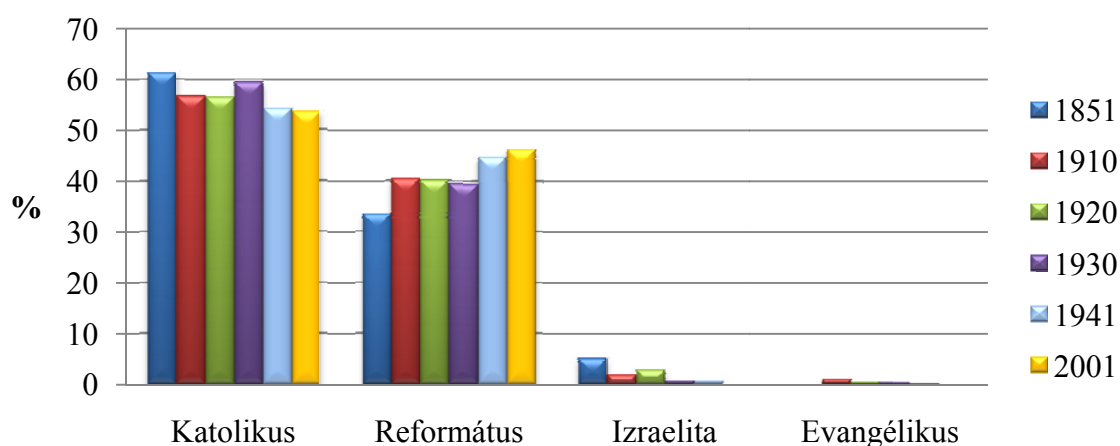
22. ábra Az aktív keresők végzettsége 1990-ben
Kupán (KSH: 1990)

23. ábra Az aktív keresők végzettsége 2001-ben
Kupán (KSH: 2001)

5.6 A település vallási képe

Kupa főként katolikusok lakta település volt. A katolikus vallás szigorú elvei szerint élő népesség természetes szaporodása általában meghaladta a más felekezetekhez (elsősorban a reformátushoz) tartozó népesség természetes szaporodását, aminek következményeként a katolikusok egy része kedvezőtlenebb körülmények között élt, mint a módosabb és világiasabb gondolkodású protestánsok (Dobány Z. 1999). A diagrammon szembetűnő, hogy a katolikus népesség aránya fogyott, ezzel párhuzamosan pedig emelkedett a református lakosság (24. ábra).

24. ábra Kupa vallási megoszlása 1851 és 2001 között (KSH: népszámlálási adatok; Fényes E. 1851)

1930-44 között a katolikus kupai emberek Felsővadászra jártak templomba, mivel katolikus templom Kupán nem volt. A mise vasárnap 10 órától 11 óráig, a gyalogút egy óráig tartott. Nyáron a gyerekek és az asszonyok, hogy kíméljék cipőjüket, mezítláb mentek el a Balmazi kereszting (30. kép), ahol volt egy kis forrás, ott megmosták a lábaikat, és utána húzták fel a cipőket. Jelenleg egy kútgyűrű található a forrás helyén.

30. kép Kupától északra található Balmazi kereszt

A férfiak priccses (bricsesz) nadrágba, fekete bokszt csizmába, fehér ingbe és fekete zakóba mentek a templomba. Ők nem húzták le csizmájukat, abban mentek el a templomig. A felsővadászi pap ekkor Frisnyák János esperes volt. Vasárnap délután 4 órakor a kupai katolikus iskolában, a fali oltár mellett litániát végeztek, a kántortanító harmóniumozott. A reformátusoknak minden vasárnap helyben volt az istentisztelet (31. kép), mivel volt templomuk és papi parókia is.

31. kép Református templom

A kupai temetőben (32. kép) különböző vallású síremlékek keveredve találhatók meg. Régebben a reformátusok a temető bal felébe temetkeztek, de a vegyes házasságok miatt mára ez nem szembetűnő. Helyenként megtalálhatók obeliszk alakú református fejfák (33. kép), melyek a 18-19. század fordulóján kezdték uralni a temetőket.

32. kép A kupai temető

33. kép Obeliszk alakú fejfá

A zsidók bevándorlása 1790 után kezdődött meg, főleg Galícia felől. A kezdetben elsősorban kereskedelemmel foglalkozó zsidók gyakran a vegyes lakosságú falvakban telepedtek le, nem kis konkurenciát okozva a már régebb óta ott lakó, többé-kevésbé elmagyarosodott balkáni kereskedőknek. Később a csereháti falvak társadalmi-gazdasági és szellemi életének tevékeny részeseivé váltak a szőlő- és borgazdaságban, fuvarozásban, kereskedelemben, később pénz- és hiteltevékenységben stb.; (Dobány Z. 1999).

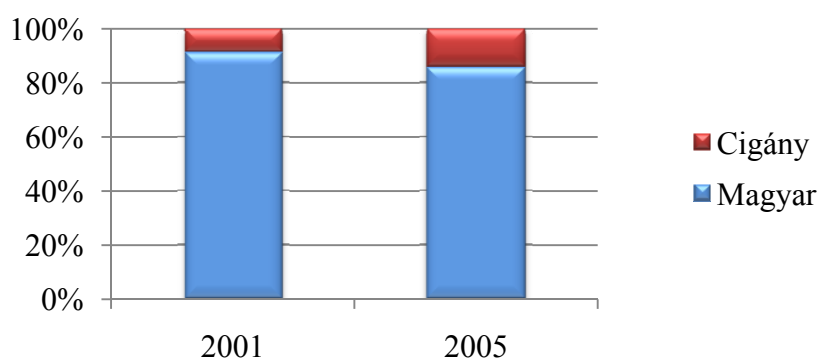
Kupán 1930-ban Frid Leopoldé és családjaé volt a faluban működő vegyesbolt és a mellette lévő kocsmá. A felesége volt a boltos, ő pedig a kocsmát vezette. Sajnos a második világháborúban (1944-ben) koncentrációs táborba hurcolták őket, vagyonukat elárverezték.

Kupán a zsidók száma 1851-től folyamatosan csökkent, majd a deportálások és az elvándorlás következtében megszűnt (Dobány Z. 1999). Emléküket a magyar temetőtől keletre fekvő dombon található zsidó temető őrzi (34. kép).

34. kép A kupai zsidó temető

A 18. század végétől kisebb mértékben megindult a cigányok Cserehátra történő bevándorlása (Dobány Z. 1999). Napjainkban ezen a vidéken jelentős a cigányság aránya, magas természetes szaporodásuk miatt. Ez Kupán kevésbé érzékelhető, mivel itt csak a 20. század végén kezdődött meg ideköltözésük. Az utóbbi években ugyan nagyobb növekedés volt tapasztalható, de a csereháti viszonyokhoz képest még így is „kedvezőbb”. A településen 2001-ben a lakosság 9%-a, 2005-ben 14%-a vallotta magát cigánynak (25. ábra).

25. ábra Kupa etnikai összetétele 2001-ben és 2005-ben (KSH: 2001; 2005: helyi önkormányzat)

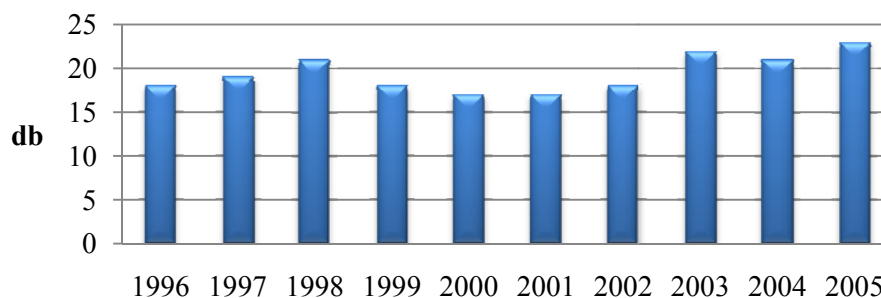
5.7 Településföldrajz, lakóházak vizsgálata

A Cserehát vidékén megtelepedő ember szállásterületének kiválasztása során a legfontosabb telepítő tényező a víz volt, így érthető, hogy a falvak szinte kivétel nélkül patak (folyó) mellett, vagy attól nem messze alakultak ki. Egészséges ivóvízben nem bővelkedett a vidék; a viszonylag kevés állandó vízü forrás csak korlátozott mértékben állt rendelkezésre (Dobány Z.1999).

A Cserehát belső területein egyetlen forgalmasabb út sem vezetett keresztül, így az ottani falvak hátrányos forgalmi helyzetük következtében nem élvezhették a közlekedés településformáló hatásainak előnyeit sem (Dobány Z.1999). A vasúthálózat kiépítése a Hernád völgyében a Miskolc-Kassa vonal 1861-es átadásával indult meg, a Cserehát vasút nélkül maradt, így a csereháti falvak teljes forgalmi árnyékba kerültek, ami máig súlyosan megnehezíti a területi munkamegosztásba való bekapcsolódásukat (G. Fekete É. 1995).

A Cserehát tömegközlekedését autóbuszok bonyolítják le, e táj rendkívül hátrányos forgalmi helyzete mindenekelőtt az alacsony járatsűrűségből és a járatok időbeli megoszlásából következik. Az utak állapota rossz, keskenyek, felújításra szorulnak (Dorgai L. 1986).

A kedvezőtlen tömegközlekedési feltételek és az alacsony személygépkocsi-ellátottság (26. ábra) miatt megjelenik a települések önkormányzatainak állami támogatással is elősegített mikrobusz-vásárlási programja (Tiner T. 1994). Kupán egy 9 személyes Opel Vivaro-t vásároltak, ezzel intézik a falubeliek ügyes-bajos dolgait pl.: ebéd-és gyógyszerkiszállítást és a gyerekek óvodába juttatását.

26. ábra Személygépkocsik száma 1996-2005 között Kupán (KSH: népszámlálási adatok)

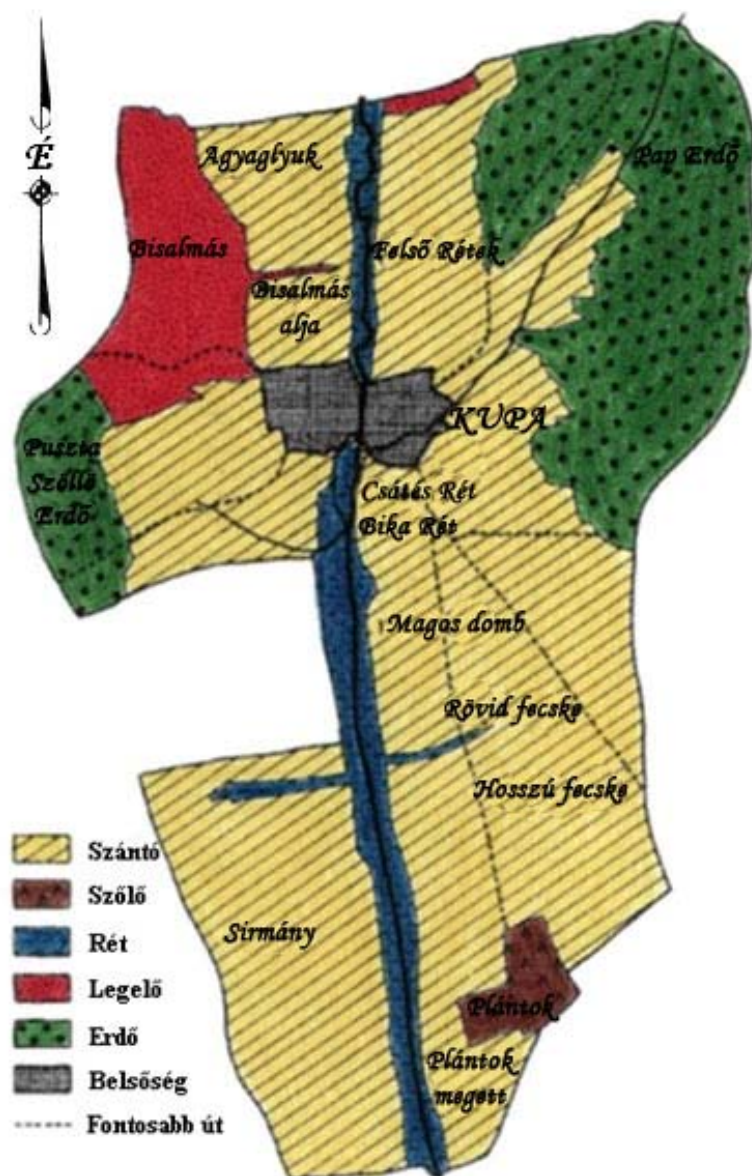
A települések fejlődésére minden bizonnyal negatívan hatott az 1870-es törvényhatósági és községi törvény is, amely megszüntette a mezővárosi rangot, a korábbi mezővárosokat visszaminősítette községekké, esélyt sem adva az esetleges urbanizálódási folyamatoknak. A vidék közigazgatási szempontból egyneműsödött, a 19. század végén, a Csereháton a legalacsonyabb hierarchiaszint lett az uralkodó (Dobány Z. 1999).

A kedvezőtlen hatások ellenére a 19. század második felében a Csereháton is megindult az intézményhálózat kiépítése, ami meglehetősen differenciáltan valósult meg. A belső, hátrányos forgalmi helyzetben lévő településeken talán csak az iskolák építése volt többé-kevésbé általános, a minimálisan szükséges intézményhálózat egyéb elemei csak itt-ott jelentek meg (Dobány Z. 1999).

A csereháti települések elsősorban földműveléssel foglalkozó, egytelkű településrendszerűek voltak. A belsőségen álltak az egymással érintkező vagy nagyon közeli belső telkek, a külsőség (a tulajdonképpeni faluhatár) alkotta a település lakóinak munkahelyegységeit: szántó, rét, legelő, szőlő, erdő (Dobány Z. 1999; 35. kép).

A csereháti települések zömmel a szalagtelkes falvak különböző altípusaiba sorolhatók be. A belsőség a vízfolyás mentén — attól kissé távolabb — jött létre a patak mindkét oldalán. A hosszabb, szalag alakú telkek merőlegesek a vízfolyásra. A patak mindkét partján álltak házak, a két házsor között nagyobb, legelőnek, rétnak, káposztás- és zöldségeskertnek használt területet szabadon hagytak. Gyakran a falu közepén legeltették az állatokat (Dobány Z. 1999).

Kupán a Pap Erdőt az 1800-as években nagy kiterjedésű erdő borította, napjainkra csaknem teljesen kiirtották, csak egy pár akácfa maradt meg.

35. kép Kupa földhasznosítási térképvázlata 1881-ből (Dobány Z. 1999. alapján)

A házak beosztása háromsejtes. Első háznak az utca felé eső szobát nevezték, középen volt a pitvar, vagyis a konyha, ezt követte a hátsó ház, a kamra, az istálló, esetleg a hátsó tető folytatásában épített leeresztős szín. Sok helyen az első szobát főleg csak termény és élelem tárolására használták. Főleg a hátsó házat használták lakószobának, mivel az jobban bemelegedett.

A lakóházzal egy sorba épített istálló nemcsak az állatok tartására szolgált, hanem minden egyéb férfimunka pl.: furás-faragás, szerszámkészítés is itt történt. A nagy családoknál esetenként az apa a fiaival együtt az istállóban vagy a padláson, a nők és a

kisgyermek a hátsó házban aludtak. A gyermekek többnyire otthon születtek bábaasszony segítségével, de nagy szerepe volt az apának is.

Általában minden háznál a pitvarban volt egy nagy kemence; ha volt nyári konyha, akkor ennek a végébe építették a kemencét. Télen a gyerekek nagyon szerettek a kemencepadkán aludni, mert ott volt a legmelegebb. Egy nagy család minden héten süttött 6 nagy gömbölyű kenyeret. Mielőtt a kemence jól bemelegedett 6 kis kenyérlángost süttöttek, amit frissen reggelire el is fogyasztottak. Az udvarokban kerek és gémés ásott kutak álltak (36. kép).

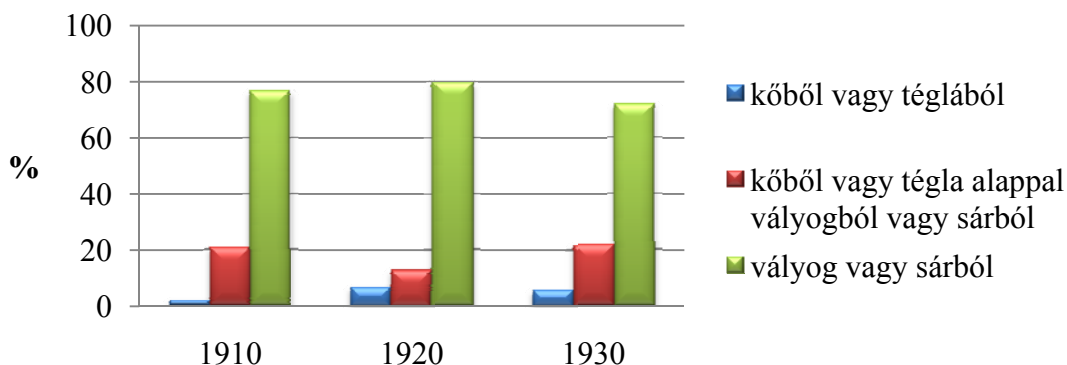
36. kép A gémés kútnál dédnagyapám és lánya

37. kép Kaszafenés a szalmatetős csűr előtt

(1960-as évek; Fotó: Nagymamám testvére, Novák János)

A házak főként vályogból és vertfalból épültek (27. ábra). A vályogvetést Kupán főleg a selyebi cigányok végezték. 1930-50 között egy cigány család lakott a településen, aki csordás volt.

27. ábra Kupa lakóházainak építőanyag szerinti megoszlása (KSH: népszámlálási adatok)

A Csereháton kontyolt tetejű, füstlyukas deszkaoromzatú házakat építettek (38. kép). A füstlyuk rácsozata, deszkaborítása díszítő elemként jelenik meg a házon. Rákerül a gazda monogramja, vallási hovatartozásának jelképe, a ház építési éve és egyéb díszítő elemek (Laki Lukács L. 1998).

A századelőn, talán a hazatérő „amerikások” kezdeményezésére, házaik elé díszes toldott tornácokat (39. kép), egybefüggő oszlopdíszes folyosókat építettek. A tornácok homlokzatának deszkázata, a tartóoszlopok („faffillárok”) és mellvéd deszkák fűrészelt díszei erősen hatottak a faragó emberek díszítő és újrateremtő készségére (Laki Lukács L. 1998).

38. kép Kontyolt tető

39. kép Díszes tornác

A korai időszakban egy-egy porta lakóházait, gazdasági épületeit keményfából készült zsilipelt falazással állították össze (40. kép). Általános építőanyag volt a fa a 19. század végéig (Laki Lukács L. 1998).

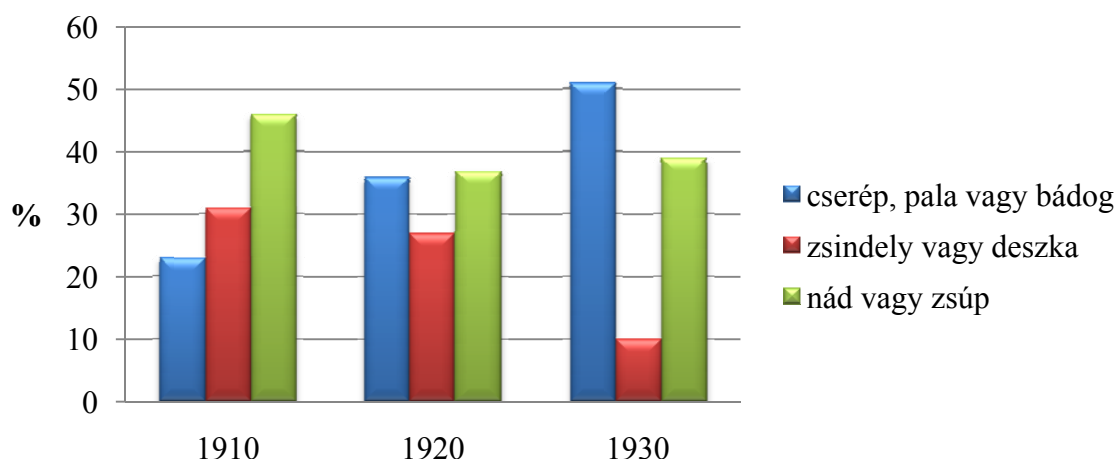

40.kép Istállós csűr

41. kép Bádogtetős ház
(eredetileg zsúp, esetleg nád fedte)

Kupán 1910-ben főleg rozsszalmából készült zsúppal- és náddal fedték a házakat, ezek aránya csökkent, majd végleg megszűnt és felváltotta a ma is használatos bádog-, cserép- vagy palatető (27. ábra). A cserépfedés a 19. század 60-70-es éveiben kezd elterjedni. A XIX. század első évtizedeiben kezd elterjedni az „amerikás” házakon a bádog (41. kép), majd a palatető. Zsindellyel a kúriákat, módosabb parasztok házeit fedték (Laki L. 1998), ennek az aránya is csökkent az évek előrehaladtával.

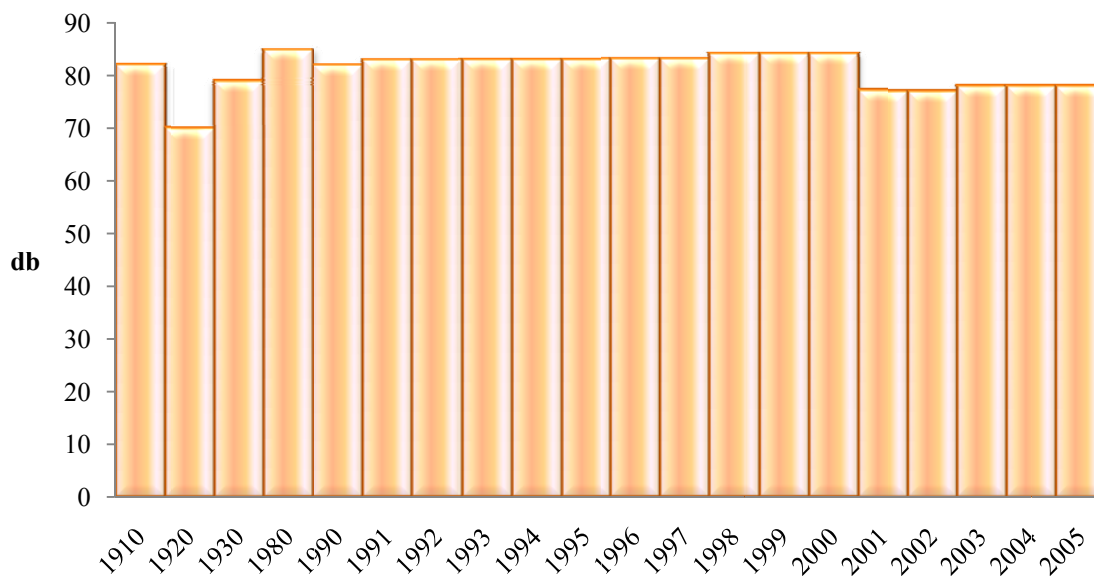
27. ábra Kupa lakóházainak tetőzetanyaga százalékos megoszlásban (KSH: népszámlálási adatok)

Hagyományos ácsolt haranglábak a templom nélküli falvak, kis létszámú vallási csoportok jellemző településtartozékai. Ácsolata, faragott - fűrészelt elemeinek megoldásai a lakóházakon sokszor viszonlíthatóak (Laki L. 1998). Kupán is megtalálható (42. kép).

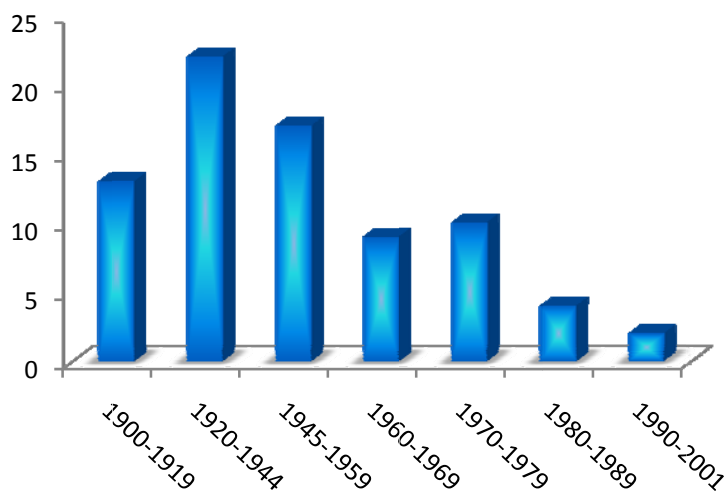
42. kép A kupai katolikus harangláb

A lakások száma 1920-ra az I. világháború miatt csökkent, majd az 1930-as évektől ismét emelkedni kezdett, 1980-ban elérte csúcspontját, majd ezután ismét csökken (28. ábra).

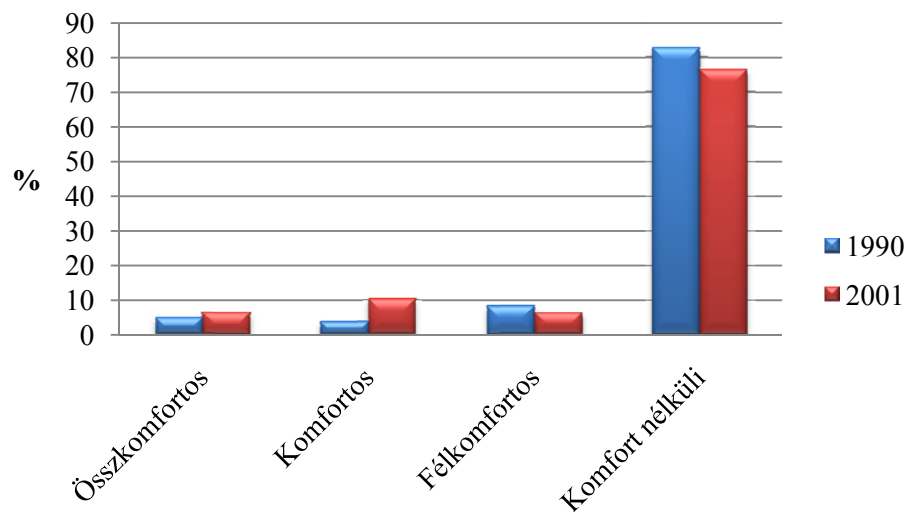
28. ábra A lakások száma Kupán 1910-2005-ig (KSH: népszámlálási adatok)

Az első világháborút követő években nagymértékű volt a házépítés, azután alábbhagyott az építési kedv (29. ábra).

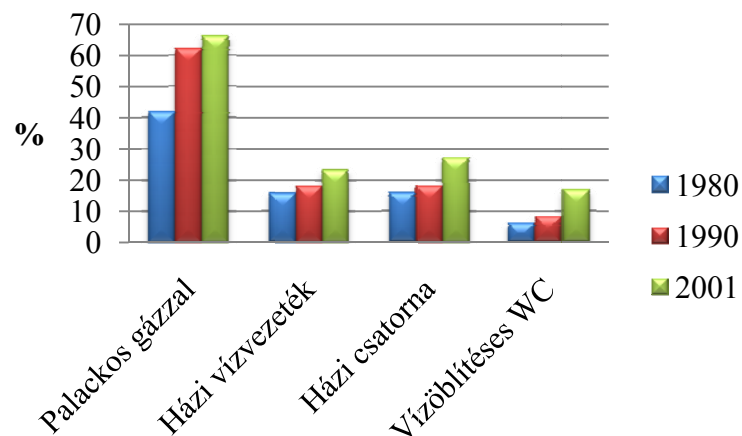
29. ábra Lakások száma építési év szerint 1900-2001-ig (KSH: 2001)

A kupai lakások több, mint 70 %-a még 2001-ben is komfort nélküli (30. ábra). Ha növekedne a komfortos lakások száma, akkor azon túl, hogy a lakosok jobban éreznék magukat, a település is vonzóbbá válna az idelátogatók számára (falusi turizmus).

30. ábra Lakások komfortossága Kupán 1990-2001 között (KSH: 1990, 2001)

Kupán a villamosítás 1959-ben fejeződött be (Varga G. 1970). Jelenleg minden házban van villany, és egyre több lakásban megtalálható a vezetékes víz és az ezzel járó előnyök, pl. a vízőblítéses WC, de még mindig nagyon alacsony az arányuk (31. ábra).

31. ábra A kupai lakások felszereltsége 1980-2001 között (KSH: népszámlálási adatok)

5.8 Népszokások (1890-1960)

Ez a fejezet nagymamám (Bodolai Sándorné) elmondása alapján készült.

Szórakozás

Vasárnap délutánonként a lányok ünnepi ruhába öltözve karonfogva sétáltak végig a falun és énekeltek, hozzájuk csatlakoztak a helybeli és szomszéd falu legényei. Egy-egy lányos ház kapuja előtti hídon megálltak, a legények citeráztak és a lányokkal együtt körbe táncoltak, énekeltek.

Nagyon jó szórakozást nyújtott az egész falunak farsang és karácsony idején az iskolában tartott színdarab előadása, melyet a tanító tanított be a gyerekekkel. A belépődíjat az iskola kapta.

Kenderfeldolgozás

Kupán a Kenderföld (26. kép) aljában kendent termesztettek, innen kapta nevét is. A földeket tyúk ganéval trágyázták. Amikor megnőtt, a magvas kender közül kihúzták a sárga szárú virágos növényeket, kévébe kötötték, kúpokba rakták és elvitték a kenderáztatóba – a Pusztai szőlő aljában (26. kép) –, ahol egy hétig ázott. Ezen a részen öt kenderáztató volt; aki több kendent termelt, az a Hernádra vitte áztatni. Miután kiázott a leveleket lemosták, csak a szára maradt meg. A magvas kender csak késő őszi éret be. Ezután elvégezték azokat a műveleteket, amit a virágos kenderrel, de az áztató hideg vize miatt 2 hétig kellett áztatni. A kimosott kévéket kúpokba rakva megszáritották, majd hazavitték, és a kerítéshez vagy a fal alá tették tovább száradni. Ezután következett a tilolás. A tilolásnál a pozdorját addig kellett verni, amíg csak a szősz marad. Egy kévéből egy köteg kenderszősz jött ki, ezeket két ágba fonták és koszorúba kötve vitték – általában – Szikszóra a kendentörőbe. Ezután gerebenen megfésülték. A durvább szőszből vastagfonál a vékonyabból finomabb fonál készült. Télen fonóházakba a lányok és az asszonyok fonallá fonták a szőszet, a vastagabbakból szövés után zsákokat, ponyusokat a vékonyabbakból lepedőt és ruhákat készítettek. Eközben elbeszélgettek a hosszú téli estéken. Olyan házakhoz mentek fonni, ahol legalább 10-12 nő elfért egy helységben. Ha a fonóházból valaki kimaradt, akkor a többiek fedővel, tepsivel csörömpölve érte mentek és taligával, télen szánkóval vitték a fonóba.

Karácsonyi szokások

Karácsony estéjén a fiatalok kántálni jártak. Az ablak alatt énekeltek együtt katolikusok és reformátusok, cserébe almát, diót, mákos kürtöt, kásás bélest, ritkán egy két fillért is kaptak.

Karácsonyfa állítása helyett három fenyőgallyat összefogtak, azt díszítették fel, és asztal felé akasztották. Ha szegényebbek voltak és nem jutott szaloncukorra, akkor bobajkát csomagoltak krepp papírba, illetve maguk készítettek díszeket: pl. pattogatott kukoricát szalmaszállal összefogva, csipkebogyót, hajtogatott csillagokat.

Karácsony viliáján szokásos étel a borleves vagy a káposztaleves kolbásszal és a mákos bobajka volt. A bobajkát kelt tésztából készítették hasonlóképpen, mint a nudlit csak rövidebbre vágták, kemencében megsütötték, szentestén leforrázták és mákkal leöntötték.

Szenteste a hajadon leányok édesapjuk villájáról lekapták az első falat mákos-gubát kiszaladtak a kapu elé és vártak. A babona szerint ha egy nő jött arra vénlányok maradtak, ha férfi, akkor olyan nevezetű lesz a férjük, mint aki arra járt.

Takarítás

A tornácot Kupán tőciknek nevezik. Minden szombaton felmázolták a lakószoba padlóját és a tőciket sár, kevés lótrágya és korom keverékével. A ház portáján és a ház előtt is általában szombaton volt a sepregetés, takarítás, ezt legtöbbször a gyerekek végezték.

Általában évente kétszer, karácsonykor és húsvétkor fehér mésszel kimeszelték a lakószobát.

Gazdálkodás

Az 1950-évekig általában minden család megtermelte magának az élelmet, az állatok részére a takarmányt, sőt a ruhanemű nagy részét is /fonás, szövés, varrás /. A búzát a szikszói gőzmalomba hordták őröltetni. A napraforgómagot a monaji vagy a nyéstei olajütőben sajtolták ki. A kupaiak közül sokaknak volt Lakon kisebb erdője, tüzelőjüket onnan hordták. A szegényebbek ingyen hozhattak száraz gallyakat a felsővadászi erdőből. Akinek kevésnek bizonyult a tüzelő, az vehetett is fát, amit szekérrel hordtak Irotáról és Borsodlacról.

A házi és a mezei munkákban a gyerekek is rész vettek: babot szedtek kukoricát törtek, kapáltak, ez a településen jelenleg is így történik (43. kép).

43. kép Babfosztás (1991)
(Fotó: Bodolai Sándor)

44. kép A kupai Vadász-patakban úszkáló libák (1960-as évek)
(Fotó: Novák János)

A fiúk általában az állatok körül segédkeztek pl. ganajásztak, etettek. A lányok pedig a házimunkában segítettek (sütés, főzés, takarítás, fonás, szövés, varrás, foltozás, kézimunkázás, fejés, köpülés). A kisebb gyerekek a libákat őrizték a csátéban a patak mellett (44. kép).

A kupai temetőtő aljában hosszú juhakol húzódott (45. kép); amikor a juhok ellettek a juhász ott aludt az állatokkal. Az uraság és a parasztgazdák minden évben új ugart hagytak és azon, valamint az erdők tisztásain legeltettek. Betakarítás után a földekre is ráengedték az állatokat. A gazdák teheneit a csordás, a disznait a kondás hajtotta ki, az előbbi rézből, utóbbi ökörszarvból készült kürttel jelezte, hogy itt a kihajtás ideje.

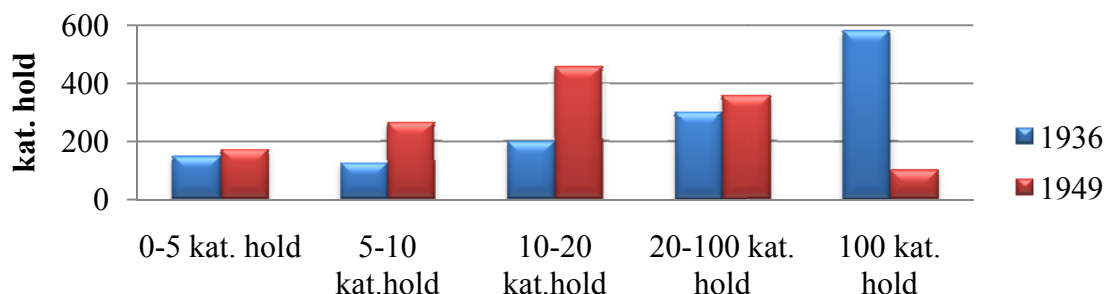

45. kép Gémes kút az egykori juhakol mellett

5.9 Gazdasági helyzet

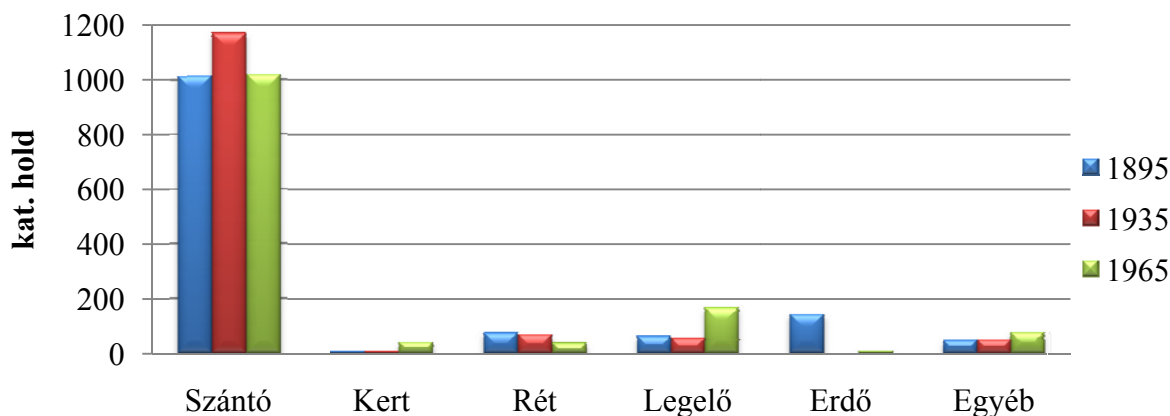
A XIV-XVI. században a Cserhát vidéke nem számított elmaradottnak. A területnek fejlett paraszti árutermelést biztosító szőlőtermelése, állattenyésztése, erdészete volt. A XVI. századtól eluralkodó majorsági gazdálkodás azonban a jól működő parasztgazdaságokat válságba sodorta (G. Fekete É. 1990). A volt majorsági birtokokból kialakult nagybirtokok a jobbágy-felszabadítást (1848) követően elaprózódtak. Az 1896-os összeíráskor a földterület közel 50%-át tették ki a kis- és törpebirtokok. Ezek a tőkehiány miatt nem voltak képesek a korszerűsítésre. A nagybirtokosok pedig a magas természetes szaporodás és a zsellérek nagy aránya miatt nem voltak ösztönözve erre. Az újításokra fogékonyabb középbirtokosok nem tudtak vezérszerephez jutni (G. Fekete É. 1995).

19. század elején is a nagybirtok és a gabonatermesztés volt az uralkodó (32. ábra).

32. ábra A gazdaságok kat. holdankénti megoszlása Kupán 1936-ban és 1949-ben (Varga G. 1970)

Az alacsony hatékonyságú gabonatermesztés túlsúlyát nem sikerült megváltoztatni, mivel az észak-abaúji piacoknak biztos volt a fogadókésztsége és keresett terménynek számított az északnémet sörgyárak által jó minőségűnek tartott sörárpa. A legelőterületek csökkenése gátat szabott a kisparaszti állattenyésztés bővülésének (33. ábra). Az 1920-as évek földreformja növelte a törpebirtokosok számát, s ezzel lassította a termelőeszközök fejlődését (G. Fekete É. 1995).

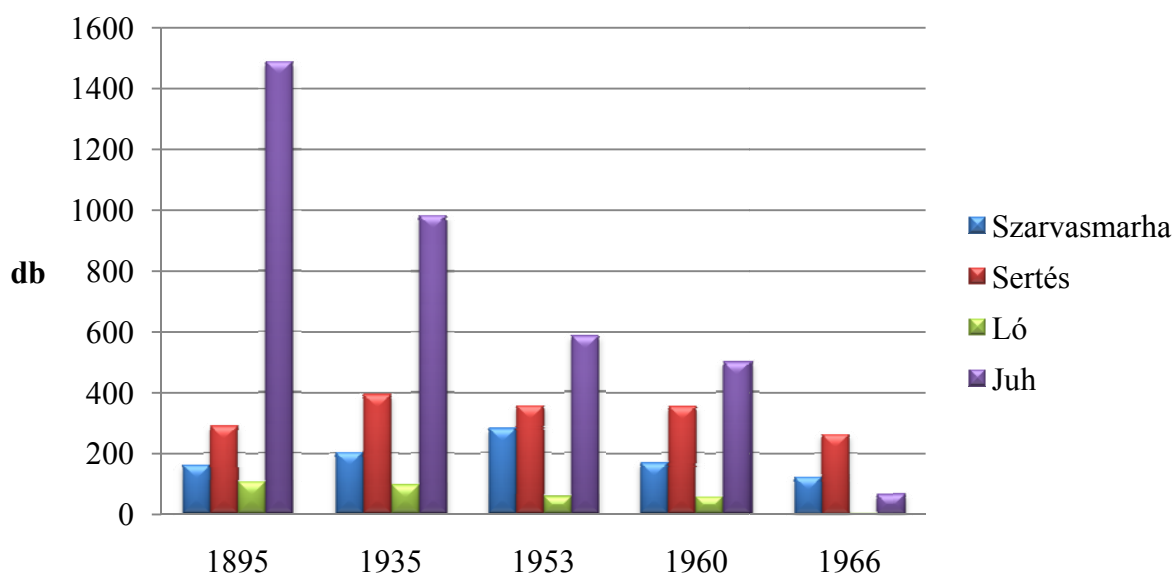

33. ábra Kupa földhasznosítása katasztrális holdakban 1895-1965-ig (Varga G. 1970)

A Cserehátan a középkorban számottevő szőlőkultúra honosodott meg. Elődeink korán, már a XIII-XIV. században felismerték, hogy a rossz talajadottságú dombok délies fekvésű, napsütötte lejtőin eredményesen termesztethetnek szőlőt. A XVI-XIX. században a Szikszó térségében készült bor a tokajival vetekedett. Az abaúji falvak jobbágysai, zsellérei rendszeresen idénymunkát vállaltak az abaúji szőlőtermelő településeken. Szikszóra például 1772-ben 13 településről, köztük Kupáról jártak dolgozni. A szőlőtetű (filoxéra) pusztítása az 1880-as évek közepén érte el Abaúj vármegyét, s iszonyatos károkat eredményezett. Az egykori híres szőlőkultúra lehanyatlott. 1920-ban központ és piac nélküli periférikus tájjá változott a Cserehát. Napjainkban a Szikszó-csereháti borvidék termése csak helyi igényeket elégít ki, pedig ma is eredményesen termesztethető lenne a szőlő (Boros L. 1994).

A 19. század végén fellendülő juhtenyésztés nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Nem bírta a versenyt az ausztrál gyapjával, így az állatállományt radikálisan csökkenteni kellett (G. Fekete É. 1995).

Szegény vidékről lévén szó, a fő igavonó állat sem a ló, hanem a többcélúan hasznosítható szarvasmarha volt. Lovat inkább csak a kiterjedtebb fakitermelést folytató településeken tartottak. A sertéstartás pedig csak a helyi lakosság ellátását szolgálta, alapvetően a helyi adottságokra (legelő, makkoltatás) és háztartási hulladékokra alapozva (Dorgai L. 1986; 34. ábra).

34. ábra Kupa állatállománya 1895-1966-ig (Varga G. 1970)

Az erőszakos szövetkezetesítési mozgalom a parasztság rendszerben való csalódásához, a nagyüzemi gazdálkodás erőltetéséhez vezetett. 1980-tól már a tsz-ek jó része veszteséges. Csupán a fancsali, encsi, ináncsi, felsővadászi, gönci tsz volt eredményes, ahol a nyereséges gazdálkodást, a melléküzemági tevékenységen túl, az egyre bővülő szakcsoporthálózat is segítette (G. Fekete É. 1995).

Az állami gazdaságokban a korszerűbb technológia, magasabb gépesítettségi és kemizálási fok miatt a termelés színvonala és a dolgozók jövedelme szempontjából is valamivel jobb volt a helyzet. Az általuk biztosított előnyökből a működési területükön található települések és lakói, pl. Kupa részesedhetett (G. Fekete É. 1995).

Az 50-es 60-as évek kimondottan faluellenes politikája után, a 70-es években meghirdetett területi kiegyenlítődés ellentmondásos megvalósulása sem tudta a kistérség lemaradását megállítani, sőt tovább erősítette azt (G. Fekete É. 1995).

1986-89 között az elmaradott térségek felzárkóztatását célzó elkülönített alapból 50 db projektre mintegy 300 millió Ft érkezett a területre. Főként varrodai kapacitás, a kőbányászat fejlesztésére és az intenzív gyümölcsösök telepítésére. (Felsővadászon: villanymotor felújítás, gyümölcsstelepítés) Az adott támogatási összegek felhasználásának ellenőrzése többnyire elmaradt, a beruházás vagy meg sem valósult, vagy hamarosan „visszaállt az eredeti állapot” (G. Fekete É. 1995).

1990-ben döntő változást jelentett, hogy a települési önkormányzatok felállásával immár saját településük gazdájaként az aprófalvak a korábbi lényegesen nagyobb, a központi funkciókat hordozó kisvárosok pedig a korábbinál lényegesen szerényebb költségvetési keretek között gazdálkodhattak. Ugyanakkor így még több település szállt be a fejlesztési forrásokért vívott harcba (G. Fekete É. 1995).

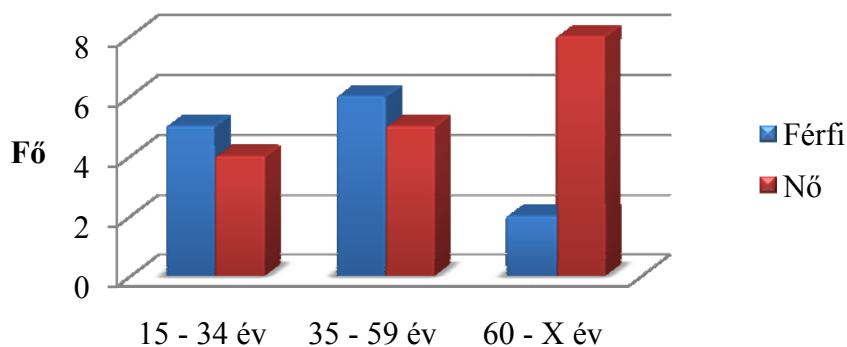
A térség elmaradottsága tehát több évszázados folyamat következménye, és ez a folyamat a trianoni döntés után, majd a 60-as évektől, a „szocialista” gazdaságpolitika „eredményeként” rohamosan felgyorsult (G. Fekete É. 1995).

A magánosítás többletforrásokhoz nem juttatta a térség vállalkozásait, csak Szikszón éreztette hatását (G. Fekete É. 1995).

5.10 Kupa társadalomföldrajzi vizsgálata a feldolgozott 30 kérdőív tükrében

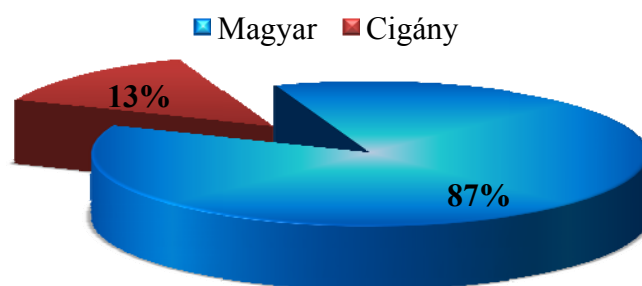
Népesség, nemzetiség, vallás

A népesség nem és kor szerinti megoszlásán látszik, hogy 60 év felett sokkal több nő él a településen, mint hasonló korú férfi (35. ábra).

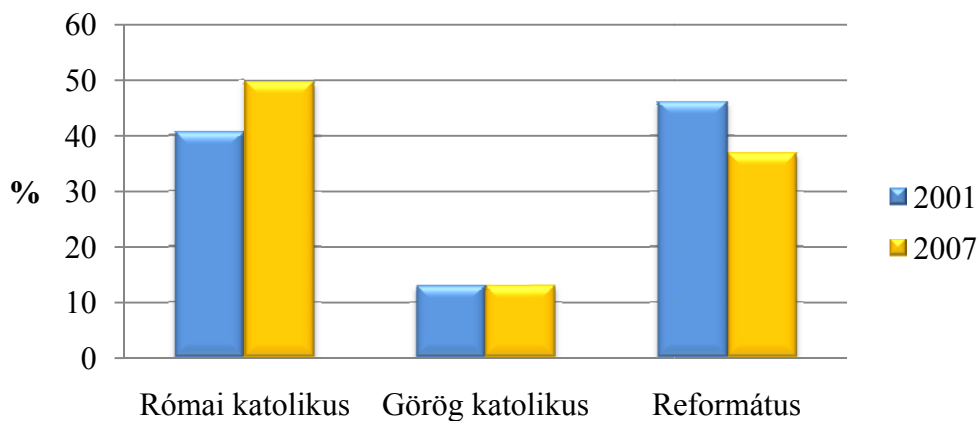
35. ábra A megkérdezettek nem és korcsoport szerinti megoszlása
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

Kupa főként magyarlakta település (36. ábra). Legkorábban az 1990-es statisztikában említik a cigány kisebbséget, arányuk akkor 3,5% volt. Ez azóta négyszeresére növekedett, de a csereháti körülményekhez képest még így sem nagy (36. ábra). A faluban a két nemzetiség egymáshoz való viszonya jó, kölcsönösen tiszteletbe tartják egymást. Nem éreztem komolyabb feszültséget közöttük, és a lakosok véleménye is ezt tükrözi. Problémát esetleg a más településekről érkező cigányok okoznak, egyesek szerint pl. megrongálták a játszóteret.

36. ábra A megkérdezettek nemzetiség szerinti százalékos megoszlása
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

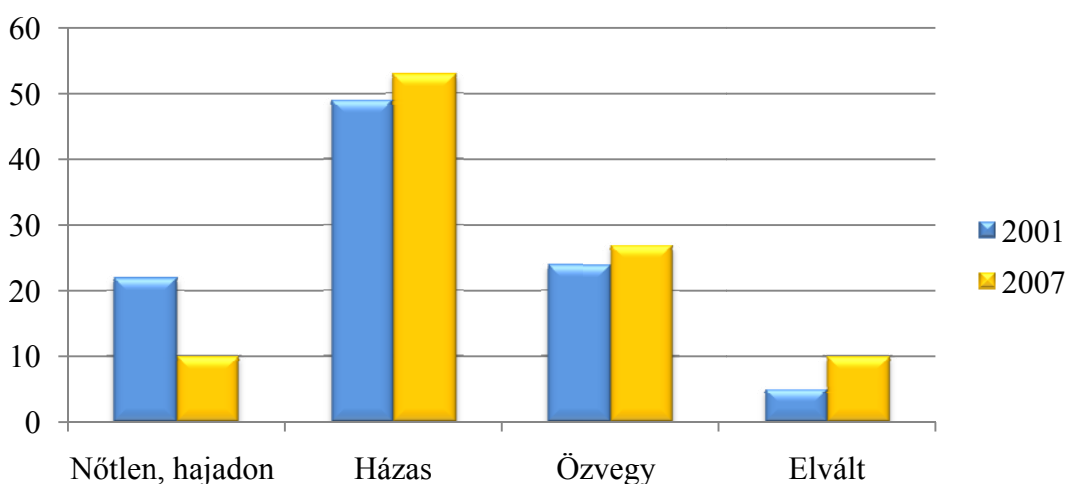
Kupa főleg katolikus népesség által lakott település volt, ez az arány jelenleg is fennáll (37. ábra), ettől függetlenül a faluban csak református templom található. A katolikusok az egykori Katolikus Népiskolában tartják az istentiszteletet.

37. ábra A megkérdezettek vallás szerinti százalékos megoszlása
(2001-es népszámlálás és 2007-es kérdőívek adatai alapján)

Családi állapot, iskolai végzettség, munkahely, jövedelem

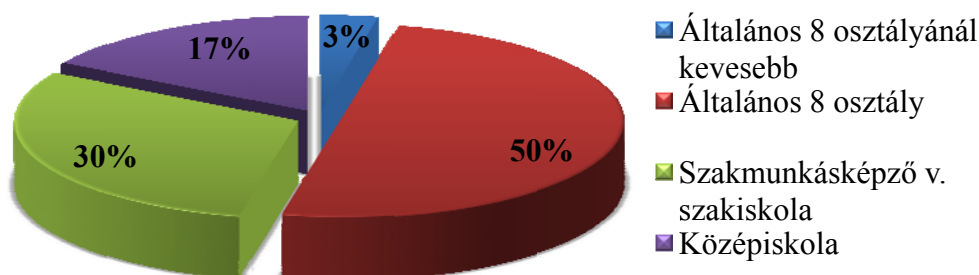
Kupa lakóinak családi állapotát tekintve a legtöbben házasságban és a nagyrészt középkorúak (35-59 év), kevés az egyedülálló, ők főleg fiatal (15-34 év) férfiak. Az özvegyen maradtak többsége idős (60 év felett) asszony, ez a nők magasabb átlagéletkorával magyarázható (38. ábra).

38. ábra A családi állapot százalékos megoszlása a megkérdezettek körében
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

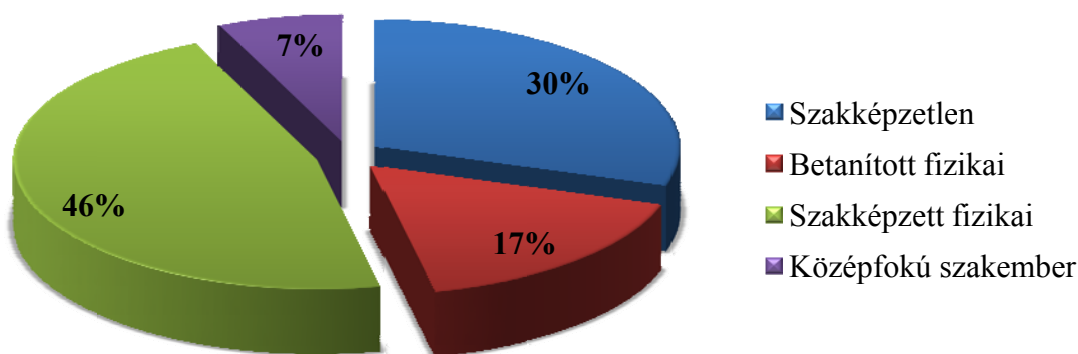
Az iskolai végzettséget figyelembe véve magas a csak általános 8 osztályt végzettek aránya, akik általában nyugdíjasok, 60 év feletti. Ennek oka az lehet, hogy amikor ők fiatalok voltak, még nem volt lehetőség a továbbtanulásra, mert az általános iskola befejezése után munkába álltak, segítették a családot.

Jelentős a szakmunkásképzőt végzettek aránya is; közöttük előfordul minden korosztály. A középiskolát végzettek valamivel kevesebben vannak, és nagyjából középkorúak. Felsőfokú végzettséggel rendelkezőt nem sikerült megkérdezni, mert az iskola elvégzése előtt elköltöztek a faluból (39. ábra).

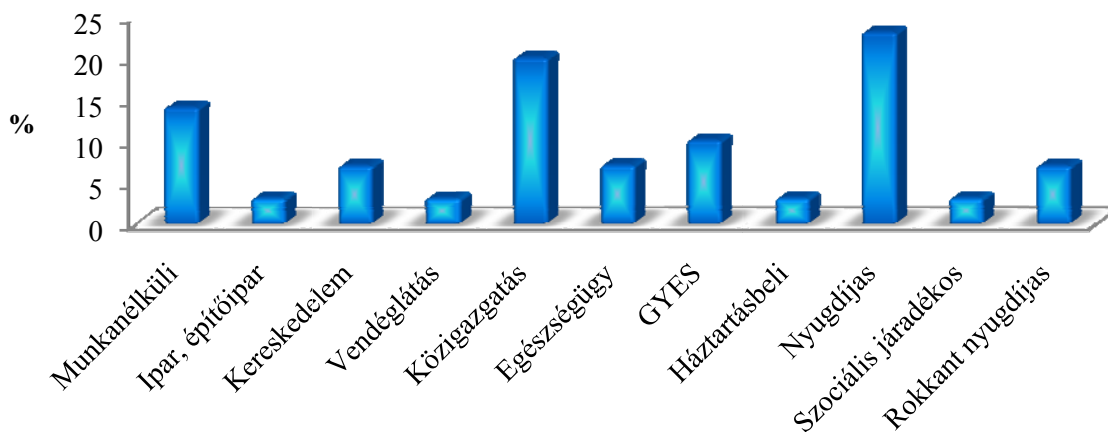
39. ábra Az iskolai végzettség százalékos megoszlása a megkérdezettek körében
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

A falubeliek szakképzettsége szintén azt tükrözi, hogy nem volt lehetőség a továbbtanulásra, ebből adódóan a szakképzetlen emberek a vizsgált népesség 30%-át teszik ki, és többségében 60 év feletti nők. Nagyon kevés a középfokú végzettségű szakember – nagyjából férfiak – és nagy százalékban (63%) vannak fizikai képzettségű emberek, akik főként a középkorosztályt képviselik (40. ábra).

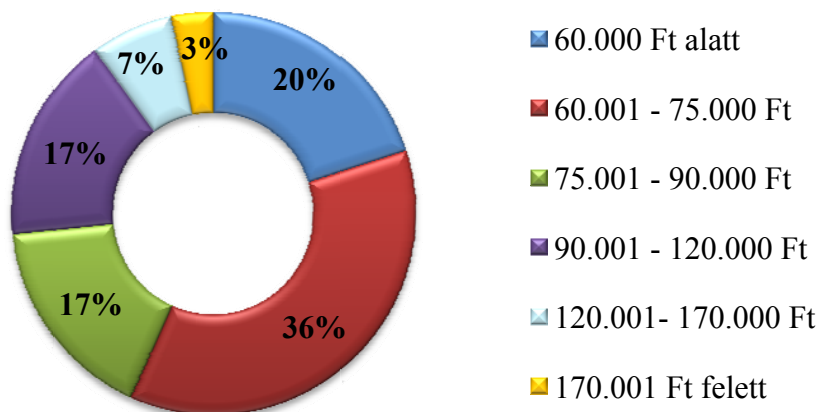
40. ábra A megkérdezettek szakképzettség szerinti százalékos megoszlása
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

Kupán magas a nyugdíjasok aránya, az aktív keresők különböző ágazatokban dolgoznak, nagyjából középkorúak. Legtöbben a közigazgatásban, őket az önkormányzat foglalkoztatja. Kiugróan magas a munkanélküliek aránya, közülük sokan fiatalok. 60%-uk azért nem vállal kereső foglalkozást, mert nincs munkalehetőség, vagy ami esetleg van, az nem a képzettségének megfelelő, 40%-uk pedig a gyermeknevelés, házvezetés miatt nem tud elhelyezkedni. A GYES-en lévők aránya 10 %. Az egyéb ágazatok területén a megkérdezettek közül kevesebben dolgoznak (41. ábra).

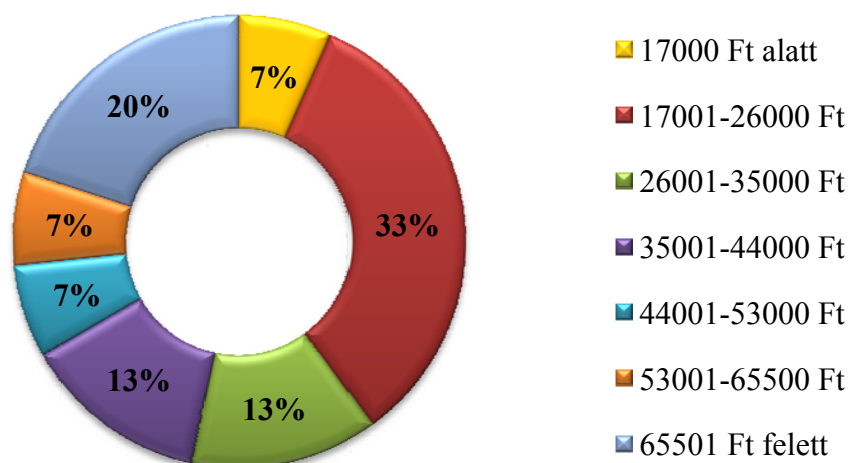
41.ábra Állandó munkahely szerinti százalékos megoszlás a megkérdezettek körében
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

A faluban élő keresők 20%-a minimálbér alatti havi összjövedelmet kap. Ebből a bérből csak úgy tudnak megélni, hogy saját szükségletükre mezőgazdasági munkát végeznek. A legnagyobb arányú (36%) azoknak a száma, akik a minimálbértől alig több jövedelemmel bírnak. Mindössze 3%-a a lakosságnak, aki 170.000 Ft feletti havi összjövedelemmel gazdálkodhat (42. ábra).

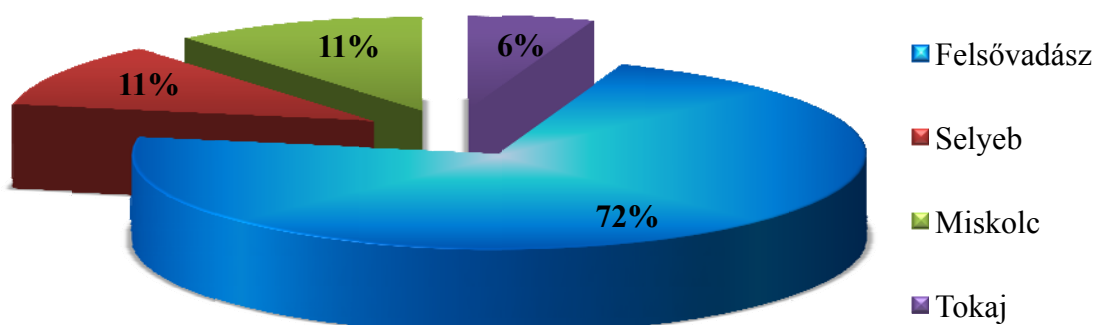
42. ábra Havi összjövedelem szerinti százalékos megoszlás a megkérdezettek körében
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

Viszonylag magas a 65501 Ft feletti egy főre eső havi jövedelműek aránya, ez, az egyedülálló nyugdíjasok magas száma miatt lehet (43. ábra).

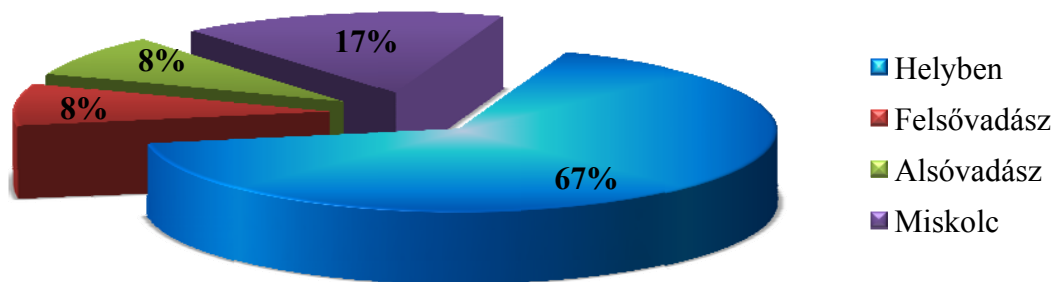
43. ábra Az egy főre jutó havi jövedelem szerinti százalékos megoszlás a megkérdezettek körében (2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

A megkérdezettek döntő többségének nincs iskolás vagy óvodás korú gyermeke (67%). Ez abból adódik, hogy a vizsgált népesség 37%-a 60 év feletti, nyugdíjas. Azok a családok, ahol vannak kiskorú gyermekek, általában két, illetve három gyermeket nevelnek, de vannak egy- és ötgyermekes családok is. Az óvodásokat minden reggel az önkormányzat kisbusza szállítja Felsővadászra, az óvodába. A szülők minden héten beosztanak valakit egymás közül, és egy hétig az a személy viszi és hozza a gyerekeket. Az általános iskola diákjai Felsővadászon tanulnak, a középiskolások Miskolcra, Szikszóra és Tokajba járnak. Selyeben 9 és 10 osztályosok járnak (44. ábra).

44. ábra Az iskolába és óvodába járó gyerekek által látogatott települések százalékos megoszlása a megkérdezettek körében (2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

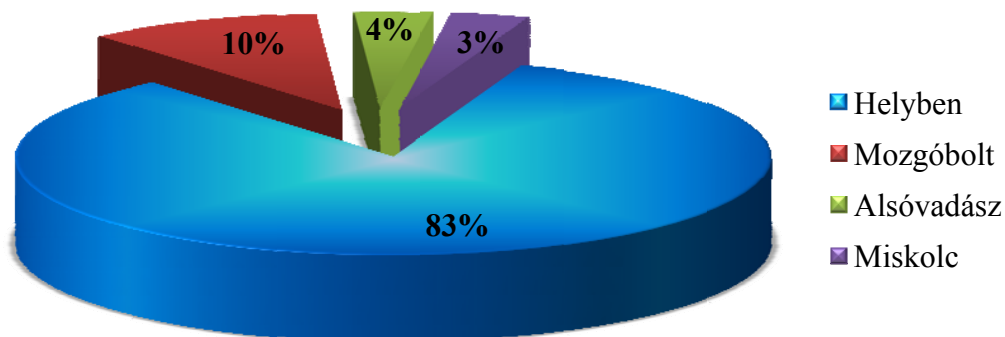
Az aktív keresőknek főként helyben van a munkahelyük, de viszonylag nagy százalékban ingáznak naponta Miskolc és Kupa között is. Csekélyebb arányban Alsóvadászra és Felsővadászra is járnak (45. ábra). Aki helyben dolgozik, az a gyalogos közlekedést választja, esetenként motorral és biciklivel is közlekednek. Akik nem helyben vállaltak munkát, azok túlnyomórészt autóbusszal, ritkábban autóval jutnak el munkahelyükre.

45. ábra A munkahelyek településenkénti százalékos megoszlása a megkérdezettek körében
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

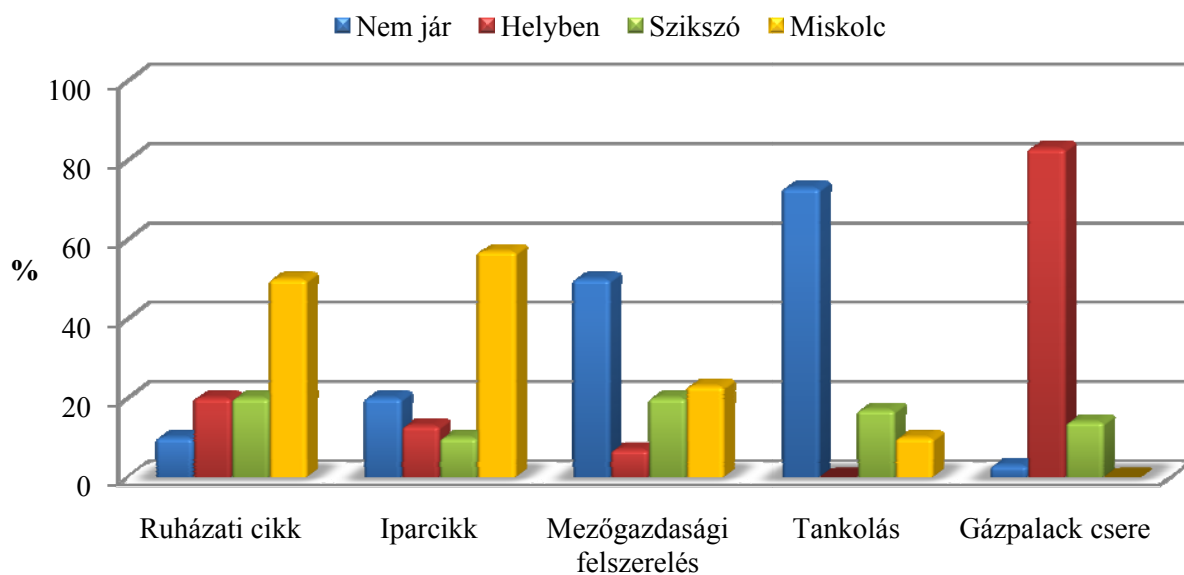
Vásárlási szokások, vásárlási cél, szórakozás

A napi bevásárlást a megkérdezettek 83%-a a településen bonyolítja le (46. ábra). Az étel- és élelmiszer-ellátottsággal nagyjából meg vannak elégedve. A nyitvatartási idő viszonylag rövid, de ha valaki kéri, a boltos kinyitja az üzletet, mivelhogy ő is kupai lakos. Az idősebbek inkább a gépkocsis mozgóboltot választják. Igaz, hogy ott valamivel drágábbak a termékek, de nem kell elfáradniuk a boltig. Akik nem helyben dolgoznak, azok főként a munkahelyük környékén vásárolnak.

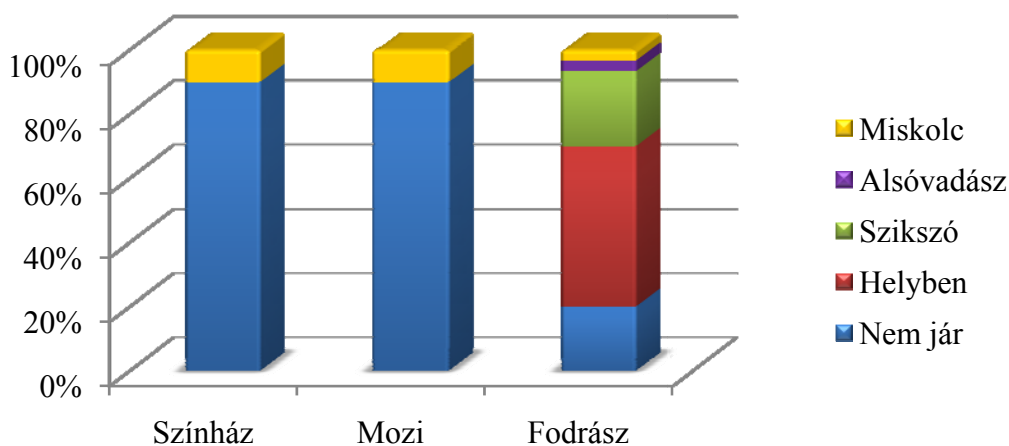
46. ábra Napi bevásárlás a megkérdezettek körében
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

A városba utazás célja, főként az alapvető élelmiszerek beszerzése, illetve különböző használati cikkek megvásárlása. Főként olyan termékek ezek, amelyekhez Kupán nem, vagy csak drágábban lehet hozzájutni. A településen nincsenek ilyen üzletek, csak egy élelmiszerbolt van, de szoktak járni mozgó árusok, akik nem csak élelmiszereket, hanem tartós fogyasztási cikkeket is árulnak. Ez főként azoknak az embereknek előnyös, akik nem szívesen járnak be a városba, a ritka közlekedés, a magas buszjegy árak, vagy éppen, elfoglaltságuk miatt. Akik a beutazás mellett döntenek, azok főként Miskolcra járnak vásárolni. Többen vannak, akik nem vásárolnak mezőgazdasági felszerelést, mert a gazdálkodáshoz szükséges eszközeik megvannak. A személygépjármű tulajdonosok zöme Szikszón szokta megtankolni autóját. Gázpalackot általában helyben cserélnek, de akadnak olyanok is, akik Szikszón, pl. ha autóval mennek bevásárolni. Van a faluban egy 90 éves néni, akinek nincs gázpalackja, mivel jobban szereti a hagyományos fatüzelésű kályhát (47. ábra).

47. ábra Különböző használati cikkek vásárlásának területi megoszlása a megkérdezettek körében
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

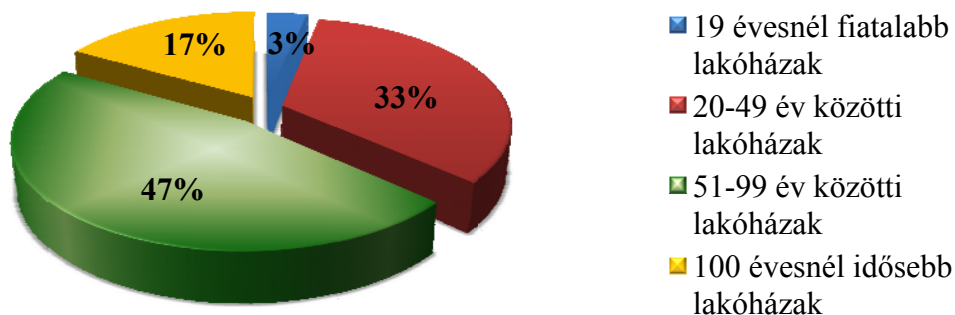
Szórakozni csak néhány ember jár Miskolcra – főként fiatal férfiak –, ők leginkább moziba mennek. Színházba jobbra a középkorúak jutnak el. De a falubeliek nagy többsége egyáltalán nem jár se moziba se színházba. Elmondásuk szerint sok az elfoglaltságuk. Jelentős idővesztéseget okoz a ház körüli munka, a fiatalabb nőknél gyermekeik gondozása. Bizonyos szempontból szórakozásnak tekinthető a vásárba és a fodrászhoz járás is. Vásárokbba a megkérdezettek 13%-a szokott menni, Encsre, Edelénybe vagy Ónodba. Fodrászhoz főként helybe járnak. Van egy-két olyan személy, aki tud haját vágni, és hozzájuk megy a falu apraja-nagyja. Akik más településre járnak, főként Szikszót keresik fel; Miskolcot és Alsóvadászt alig (48. ábra). Ilyenkor kikapcsolódhatnak kicsit a hétköznapiok egyhangúságából.

48. ábra A szórakozási lehetőségek helyszínei százalékos megoszlása a megkérdezettek körében
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

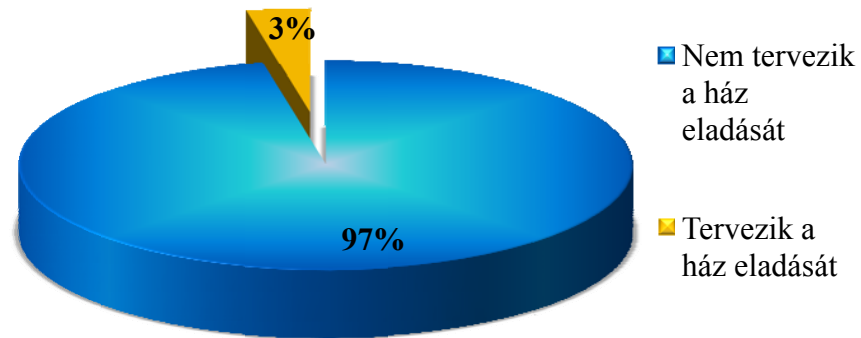
Lakóházak építési jellege

Megállapítható, hogy a megkérdezettek lakóházainak jelentős része (47%) 1908 és 1956 között épült. És mindössze 3% a 19 évesnél fiatalabb házak aránya (49. ábra).

49. ábra A megkérdezettek lakóházainak kora
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

A megkérdezettek túlnyomó többsége nem akarja eladni házát, mert szeretnek itt élni (46. kép). Szeretik ezt a környéket, ezt a kis összetartó falut. Sokan itt születtek, így ide kötik őket a gyökereik. Akik viszont a házuk eladása mellett döntöttek, azt azért tették, mert nincs a településen és környékén számukra megfelelő munkalehetőség. Távolabb fekvő munkahelyükre pedig költséges és hosszadalmas az eljutás. A nemrégiben bevezetett buszjáratok rikításával ez még nehezebben megoldható (50. ábra).

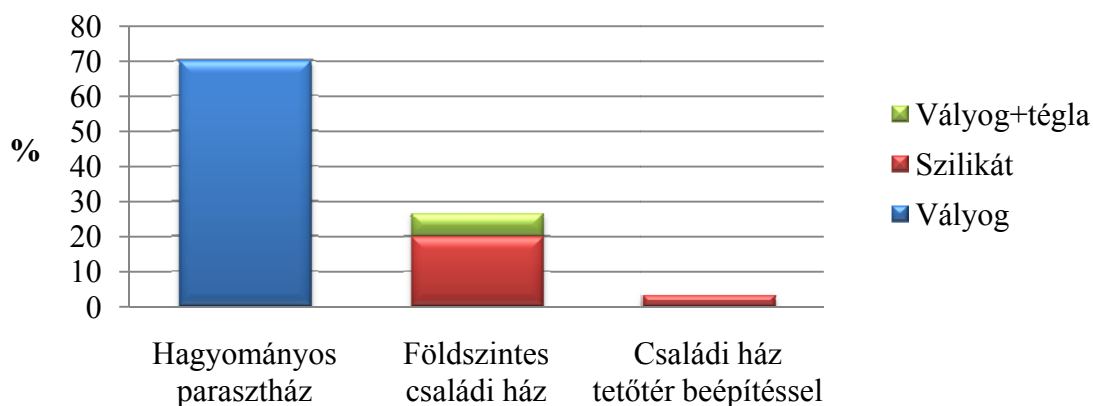

50. ábra A megkérdezettek házeladási terveinek százalékos megoszlása
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

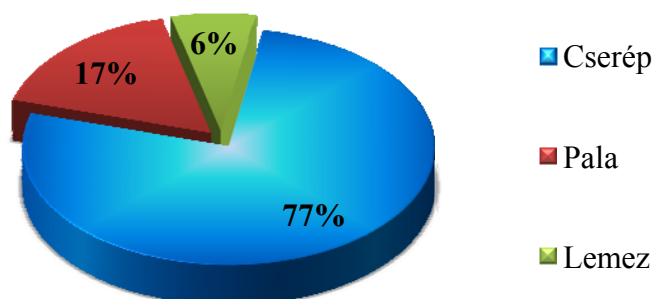
46. kép Vannak fiatalok, akik Kupán tervezik jövőjüket

A régebbi építésű hagyományos parasztházak vályogból épültek, a településen ezekből van a legtöbb. Az újabban épült házak főleg szilikátból készültek, de megtalálható a vegyes építőanyag is (51. ábra).

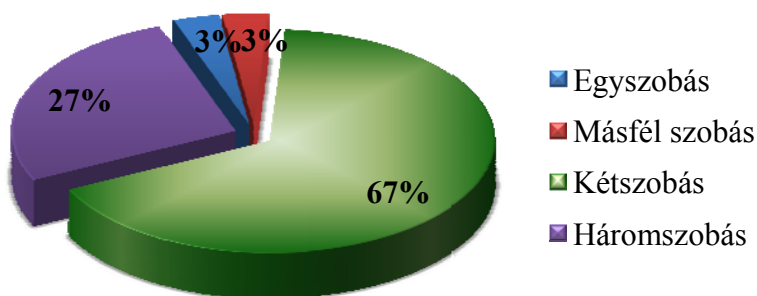
51. ábra Lakóháztípusok építőanyag szerinti százalékos megoszlásban a megkérdezett háztartások körében
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

A tetőzet minden esetben cserép, pala vagy bádóg. Legnagyobb százalékban cseréptetős házak fordulnak elő. Ahol most bádógtető fedí a házakat, ott régebben zsúptető volt (52. ábra).

52. ábra A megkérdezettek lakóházainak tetőzete százalékos megoszlásban
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

A házak többsége két vagy háromszobás, de akadnak egy, másfél szobás lakások is (53. ábra).

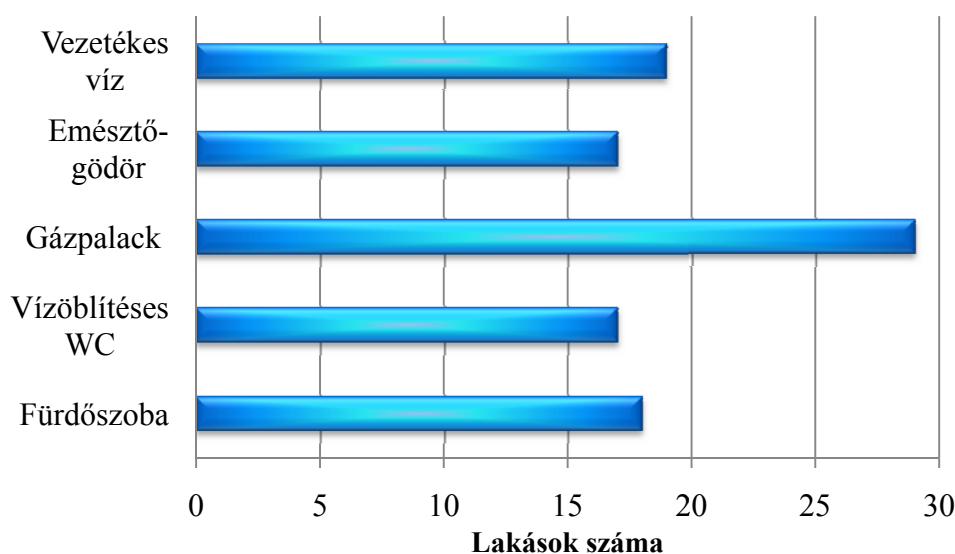

53. ábra A megkérdezettek lakóházainak szobaszáma százalékos megoszlásban
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

Lakóházak felszereltsége, komfortossága

A lakóházak és az emberek életkörülményei egyaránt megváltoztak az 1990 előtti állapotokhoz képest. Míg ebben az időszakban nem volt a házakban vezetékes víz, Wc, fürdőszoba, mára ez megváltozott. Vezetékes víz a lakások 63%-ban, fürdőszoba 60%-ban, emésztőgödör 57%-ban, vízöblítéses WC 57%-ban, gázpalack 97%-ban található. A szennyvízelvezetés még nem történt meg a faluban (54. ábra).

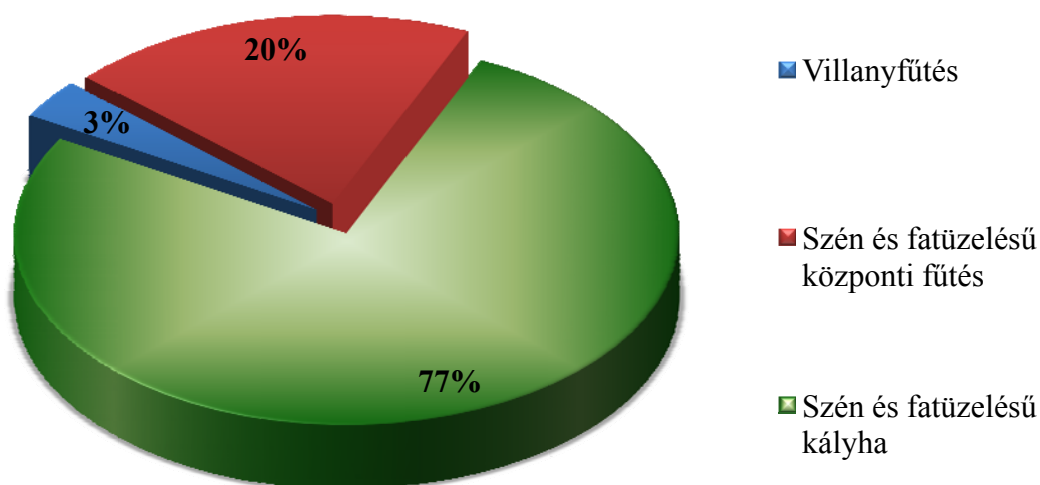
Akad olyan lakás, ahol a fürdőszoba bent van, de a vízöblítéses WC még nincs. De megtalálható olyan is, ahol bevezették a vizet, de még nem készült el a fürdőszoba és a WC.

54. ábra A lakóházak felszereltsége a megkérdezett háztartások körében
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

A gázt már régóta tervezik bevezetni, de a beküldött pályázatokat sorra elutasították. Pedig a sok időre való tekintettel fontos lenne. Azonban elképzelhető, hogy borsos ára miatt pont ez a korosztály nem fogja tudni bevezettetni és használni. Ezért valamilyen más alternatív energiaforrást – pl. biogázt – kellene bevezetni helyette, de ez tökehiány miatt valószínűleg a közeljövőben nem fog bekövetkezni. Jelenleg is van pályázatuk „Cserehát Déli Régió, Selyeb és Kupa községek gázrendszerének kiépítése” címmel. Idén közösen adtak be újabb pályázatot Selyebbel, remélhetőleg így sikerrel járnak. A gázt Baktakékről vezetnék le a településekre. Kupa 57.449.280 Ft támogatást kért, ebből 2.872.464 Ft az önrész, Selyeb kb. dupla ennyit, így önrésszel együtt összesen 173.040.000 Ft – ot igényeltek.

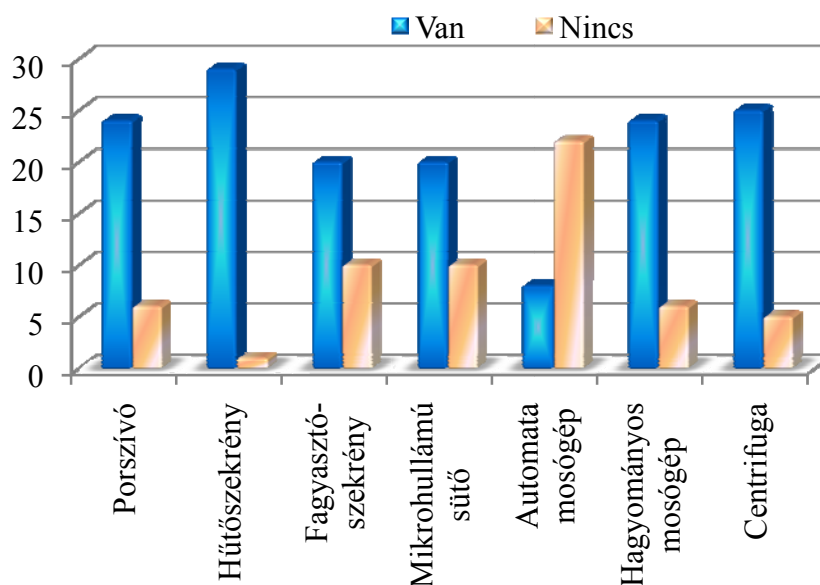
A településen főként szén-és fatüzelésű kályhával fűtenek, csekélyebb mértékben szén-és fatüzelésű kazánokkal és minimálisan a villannyal.

55. ábra A lakóházak fűtési módja a megkérdezett háztartások körében
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

A teljes komfortossághoz manapság hozzátartozik a szennyvízelvezetés vagy csatornázás, ami Kupán teljes mértékben hiányzik. Pedig ez nagyon fontos lenne a vízbázisok megóvása érdekében. A településen élők nagyon szeretnék, ha ez megvalósulhatna, de ennek megvalósulása is körülbelül annyi ideje húzódik, mint a gáz bevezetése.

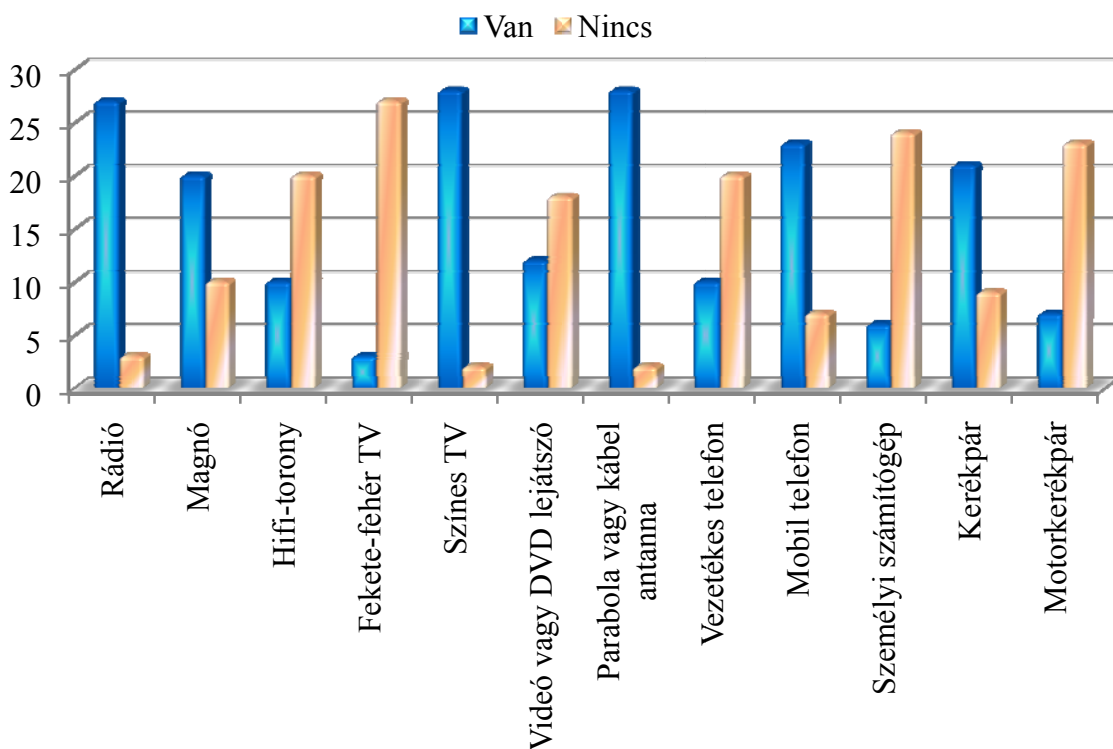
Ahhoz, hogy egy lakás milyen felszereltségű, hozzá tartozik a különböző háztartási gépek megléte is. Az egyik legfontosabb a hűtőszekrény, ami csaknem minden háztartásban megtalálható, emellett a fagyasztószekrények aránya is jelentős. A fagyasztóládának kiemelt szerepe van, mivel ebben raktározzák a megtermelt javakat, s ritkábban kell vásárolni járniuk. A háziasszonyok munkáját megkönnyítő automata mosógép aránya viszonylag kevés, ezt ellensúlyozza a hagyományos mosógép megléte, de van olyan háztartás is ahol még mindig mosógép nélkül mosnak. A hagyományos mosógéppel rendelkezők egy része – főként az idősebb korosztály – nem szívesen használna automata mosógépet – pedig az önkormányzatnál lenne erre lehetőség –, mivel elmondásuk szerint nem mos tisztán és vízfogyasztása magasabb. Centrifuga azoknál a háztartásoknál is előfordul, ahol van automata mosógép. A háztartások nagyobbik része mikrohullámú sütővel is felszerelt (56. ábra).

56. ábra A megkérdezett háztartások alapvető háztartási gépei
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

A szórakoztató elektronikai cikkek valamelyike mindegyik háztartásban fellelhető, a diagrammon szépen látszik, hogy a fekete-fehér TV-t felváltotta a színes. Rádió a háztartások 90%-ban fellelhető, magnó viszont csak 66%-ban. Egyre több háztartásban megtalálható a hifi torony és a videó- vagy DVD lejátszó, de még nem számottevő mértékben. Személyi számítógépet a háztartások 20%-a használ.

Az 1990-es évek elején, a MATÁV programjának köszönhetően, a településre bevezették a telefont. A kérdőíves vizsgálatból az látszik, hogy manapság előtérbe kerülő mobiltelefon kiszorítja a vezetékes telefont a háztartásokból. Parabola vagy kábel antenna a lakások 93%-ban van (57. ábra).

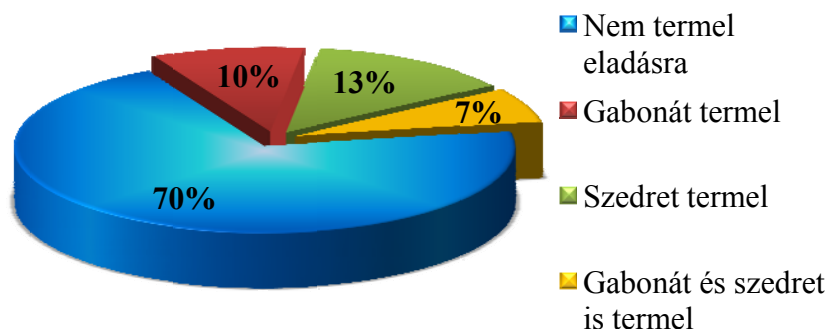

57. ábra A megkérdezett háztartások szórakoztató berendezései
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

Gazdálkodás, elégedettség

A településen megkérdezettek 53%-nak van bérelt vagy saját tulajdonú földje. Kupán nem jellemző a földbérlés. Az helyiek főként saját földjeiket művelik meg. A földek nagy része szántó, amin gabonát termelnek (1. táblázat). Ezen változtatni kellene, egyrészt itt kevésbé gazdaságos a gabonatermelés, másrészt veszélyforrás a szántóterületek növekedése miatt fellépő talajerózió. Erdősíteni kellene, a probléma az, hogyha ez bekövetkezne, akkor néhány évig jövedelem kieséssel kellene számolni.

A megkérdezettek többsége nem termel eladásra, mert véleményük szerint nem kifizetődő. Az eladásra termelők között azonban szorosan megoszlik a vélemény arról, hogy megéri-e valójában eladásra termelni, 56%-uk szerint igen, 44%-uk szerint pedig nem. Ez a 44% azért ülteti be mégis a földjét, hogy ne maradjon parlagon, esetenként az állatok takarmányozására hasznosítják a termés nagyobb részét (58. ábra).

58. ábra Az eladásra termesztett növények százalékos megoszlása a megkérdezettek körében
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

Földtulajdon	Szántó	Legelő	Szedres	Szőlő	Erdő
Saját	14	2	7	2	5
Bérelt	5	0	1	0	0

1. táblázat A földtulajdon megoszlása és hasznosítása a megkérdezettek körében
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

A saját tulajdonú szántók területe 1-4,9 hektár között van a legnagyobb arányban (71%). A földtulajdonosok 21%-a 10 hektárnál nagyobb szántóterülettel rendelkezik. A legelőterület fele (30 ha) a Kupáért Közalapítvány tulajdona. Kupa északi határában szedreszek találhatók, ami a kupaiak elmondása szerint jövedelmező, mégis nagyon kevés embernél fordul elő, azoknál is általában csak két sor. Kupa nem tartozott a jelentős szőlőtermesztő vidékek közé, a filoxéravész után kevés szőlőterülete is kipusztult. Ez ma is látszik, mivel a megkérdezettek közül csak két embernek van szőlője, az is a tomori határban. Erdőterülettel is mindössze öt ember rendelkezik (2. táblázat).

Saját földterület nagysága	Szántó	Legelő	Szedres	Szőlő	Erdő
1 Ha alatt	1	0	7	2	0
1-4,9 Ha között	10	2	0	0	4
5-9,9 Ha között	0	0	0	0	1
10 Ha felett	3	0	0	0	0

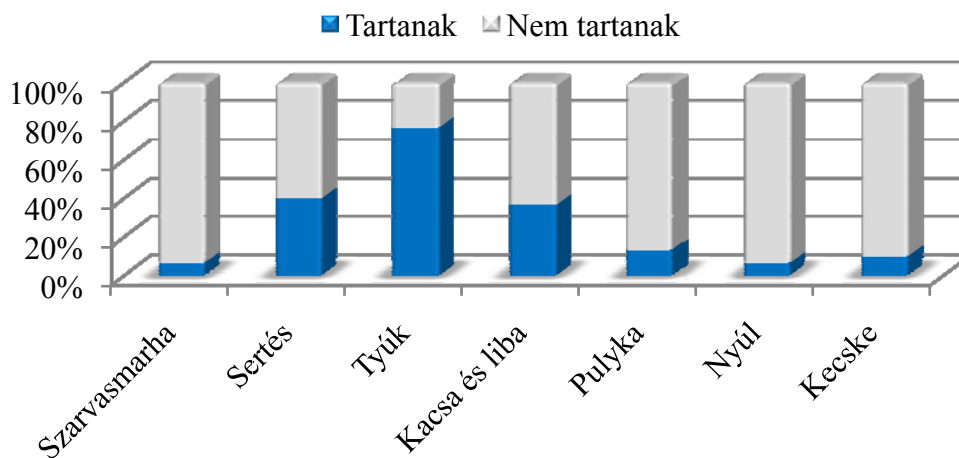
2. táblázat A saját tulajdonban lévő földterület nagysága és hasznosítása a megkérdezettek körében
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

Amint már fent említettem, a településen elhanyagolható a földet bérlők száma. A megkérdezettek legelőt, szőlőt és erdőt egyáltalán nem, szedret és szántót pedig a saját tulajdonú földekhez viszonyítva elenyésző arányban bérelnek (3. táblázat).

Bérelt földterület nagysága	Szántó	Legelő	Szeder	Szőlő	Erdő
1 Ha alatt	0	0	1	0	0
1-4,9 Ha között	2	0	0	0	0
5-9,9 Ha között	2	0	0	0	0
10 Ha felett	1	0	0	0	0

3. táblázat A bérelt földterület nagysága és hasznosítása a megkérdezettek körében
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

Az állatok közül a legtöbben tyúkot (76%) és sertést (40%) tartanak. Jelentősebb még a kacsá-, libatartás (37%) is. A szarvasmarha tartása elenyésző (7%), ennek oka, hogy a településen található tejgyűjtő 2002-ben bezárt. Egy szikszói vállalkozó a település határában tenyészt nagyobb számban szarvasmarhát. A pulyka (13%), nyúl (7%) és kecske (10%) tartása sem igazán jellemző, számuk elenyésző (59. ábra; 47. kép).

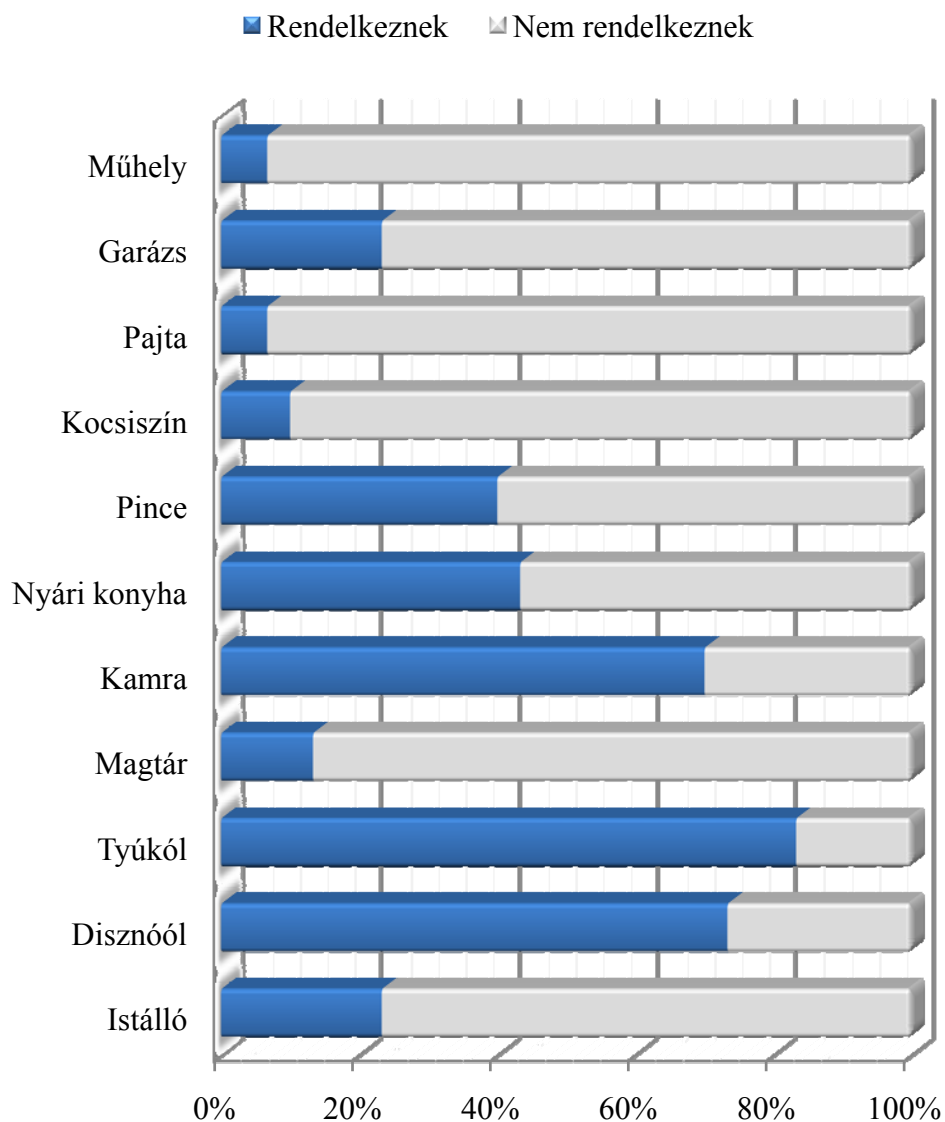

59. ábra Az állattartás megoszlása a megkérdezett háztartások körében
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

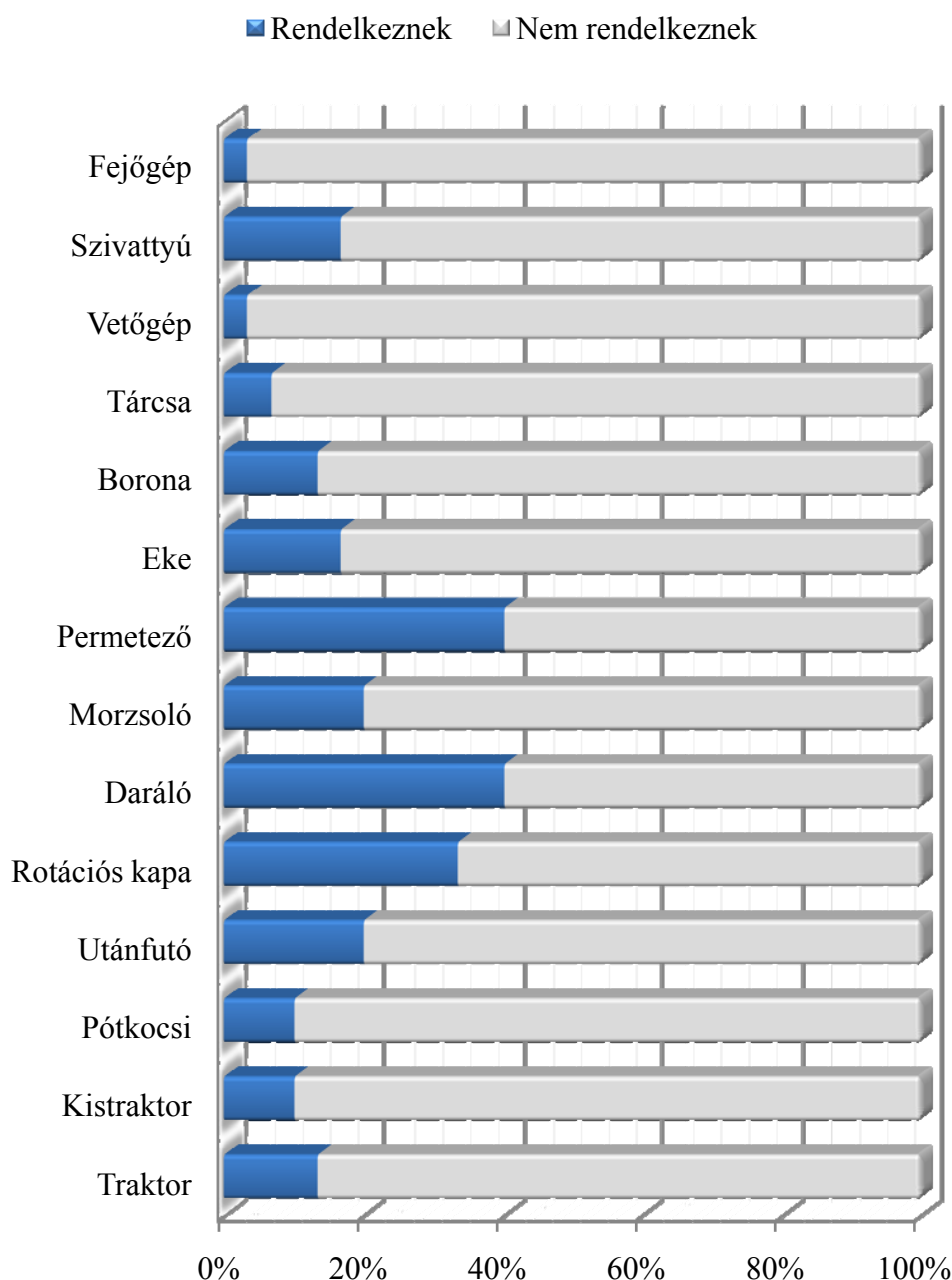
47. kép Kecse és disznótartás

A gazdasági épületek és gazdasági felszerelés aránya igazodik az állattartáshoz és növénytermesztéshez. Egyrészt tyúkólak (83%) és disznóólak (73%) találhatóak meg leginkább az udvarokon, másrészt a növények tárolására szolgáló helyiségek, mint például kamra (70%) és pince (40%) (60. ábra).

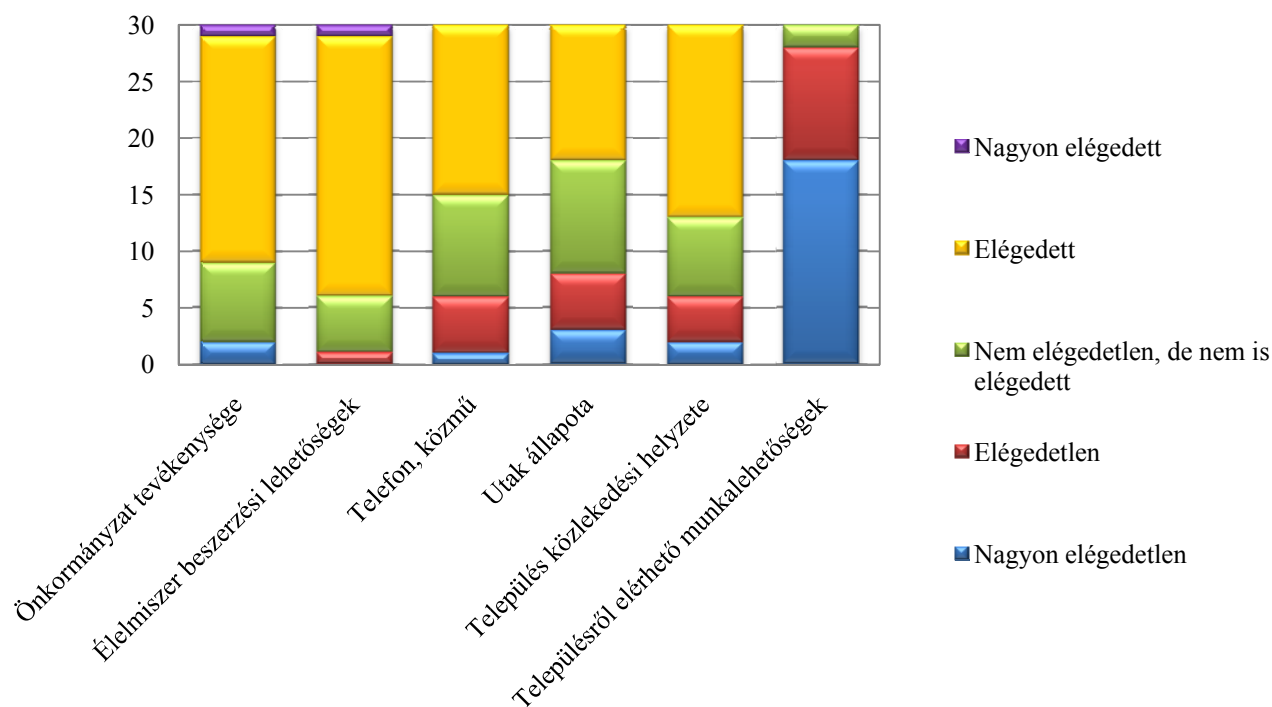
60. ábra A rendelkezésre álló épületek megoszlása a megkérdezett háztartások körében
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

Hogy a termesztett növények jó hozamot érjenek el, különböző gazdasági felszerelésekre van szükség. A Kupán sok háztartásban megtalálható a rotációs kapa (33%), a daráló (40%) és a permetező (40%). Jelentősebb még a morzsoló (20%) előfordulása is. A nagyobb gazdasági gépekkel, mint traktor (13%), eke (17%), borona (13%), tárcsa (7%), vetőgép (3%) csak a nagyobb földterületen gazdálkodó családok rendelkeznek (61. ábra).

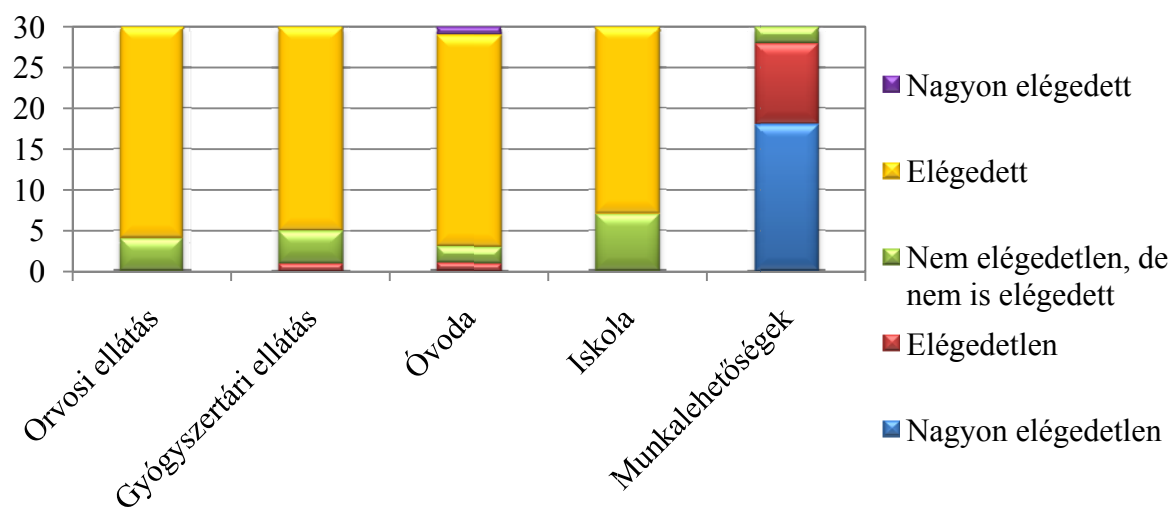

61. ábra a rendelkezésre álló gazdasági felszerelések megoszlása a megkérdezett háztartások körében
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

A helyiek többsége, a településen, ill. az onnan elérhető munkalehetőségen kívül nagyjából minden mással meg van elégedve (62, 63. ábra).

62. ábra Elégedettségi vizsgálat a megkérdezett háztartások körében 1.
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

63. ábra Elégedettségi vizsgálat a megkérdezett háztartások körében 2.
(2007-ben Kupán kitöltött kérdőívek adatai alapján)

5.11 A település jelenlegi helyzete, fejlesztési javaslatok

Jelenlegi helyzet

Segélyezéshez a Kupai Önkormányzat állami támogatást kap, a segély 90%-át az állam adja, 10%-ot az önkormányzat tesz hozzá.

2007-ben rendszeres szociális támogatást 22 fő – 23 220 Ft-ot –, lakásfenntartási támogatást 31 fő kap – legtöbbjük 6200 Ft-ot –, a lakás szobaszáma, családtagok száma és a jövedelem függvényében.

Az önkormányzat 2 szociális gondozót foglalkoztat napi 8 órában, ők minimálbérért dolgoznak. 3 fő közmunkát végez, napi 6 órában, kb.40000 Ft fizetésért. Ezeken felül munkalehetőséget biztosítanak egy falugondnoknak is.

Az elmúlt másfél évtizedben a következő fejlesztések valósultak meg Kupán:

1992: telefon-bevezetés, 1 kártyás, 1 pénzes nyilvános telefon

1994: vezetékes vízbevezetés

1999: Kupáért Közalapítvány, sikeres pályázat a kupai híd kiszélesítése, felújítása.

2003: Kultúrház felújítása (49. kép)

2004: A Petőfi és a Béke utca felújítása

2006: Az Önkormányzat épületének (48. kép) felújítása

48. kép Önkormányzat épülete

49. kép Kultúrház

Elutasított pályázatok:

- 2004: a szennyvízelvezetés-csatornázásért
- 2006: gázbekötésért

Lukács László polgármester 2007. 04.17-én volt a Szociális és Munkaügyi Minisztériumban Budapesten, ahol ismételt felvetette, hogy jó lenne központilag olyan embert foglalkoztatni állandó fizetéssel, mint pl. a falugondnok, aki a pályázatok beadásával, megírásával foglalkozna, mert a település sok „hibásan” beadott pályázatait sorra elutasítják. Ezt régebben is kérte, akkoriban elutasították, most a miniszteri főtanácsos megígérte, hogy elgondolkoznak a felvetésen.

Jelenleg beadott pályázatok:

1. „Kupai Mezőgazdasági Tájélmúzeum tetőszerkezetének felújítása”

Leghátrányosabb helyzetű kistérségek felzárkóztatása (LEKI)

3.060.908 Ft igényeltek a felújításra, 306.091 Ft önrésszel.

2. „Cserehát Déli Régió, Selyeb és Kupa községek gázrendszereinek kiépítése”

Idén közösen adtak be a pályázatot Selyebbel, Baktakékról vezetnék le a gázt a településekre.

Kupa 57.449.280 Ft támogatást kért, ebből 2.872.464 Ft az önrész, Selyeb kb. dupla ennyit. Így összesen 173.040.000 Ft – ot igényeltek.

3. „Parlagfümentes Magyarországért”

Motoros fűkaszálót szeretnék belőle venni.

200.000 Ft-ot igényeltek.

Önkormányzat tulajdonában a régi posta, az önkormányzat épülete, a kultúrház, és a tájmúzeum van.

A Kupáért Közalapítványt 1994-ben az önkormányzat azzal a céllal hozta létre, hogy megszervezze a szociális földprogramot és gondoskodik annak folyamatos működtetéséről. Az alapítványnak biztosítania kell díjmentes legeltetési lehetőséget, gépi bér munkát, ingyenes földhasználati lehetőséget (3 hektárt) a földterülettel nem rendelkező, rászorult lakosok részére. A kiadásokat a gépi bér munka árbevétele, önkormányzati támogatás és a különféle pályázati lehetőségek kihasználása fedezi. A működési kiadáson felül befolyt összeget munkagép beszerzésre és korszerűsítésére fordítja.

A településhez 500 ha szántó tartozik, ebből 2 ha az alapítványé, ezen termelik meg a 2 ló takarmányát, 60 ha legelő, ebből pedig 30 ha az alapítványé, a többi magánkézen van.

Az alapítvány tulajdonában lévő épületek, ingatlanok, ingóságok:

Egyemeletes magtárépület, lóistálló-takarmánytároló-darálóépület, 50 q-ás hídmérleg, E-516-os kombájn, MTZ 82-es traktor, rendsodró, függesztett tárcsa, 3 fejes eke, szárzúzó, vonólap, RK2-es fűkasza, szippantó (3m³-es), 4 soros SPC vetőgép, kombinátor, 3 tagú függesztett borona, műtrágyaszóró, 16 soros gabonavetőgép, félig függesztett tárcsa, garnitúra gyűrűshenger, MPB 6,5t. pótkocsi, napraforgó adapter, OVP 20-as terményrosta, csávázógép, 3 db 200 literes abroncsos hordó, 2 db igásló, 2 db lószerszám, gumis szekér, lovas eke, ekekapa, 3 db használt középnehéz borona, marhamérleg (50 kép).

50. kép Az alapítvány tulajdonában lévő magtár és a géppark egy része

Idén (2007) ismét természeti csapás sújtotta a mezőgazdaságot az Északkelet-magyarországi régióban, mivel ez év májusában lefagytak a termések (51. kép).

51. kép Többek között lefagyott a cseresznye is

A Kupai Önkormányzat dolgozói nagyon sokat törődnek az itt élő idős emberek gondozásával. Rendszeres ebédkihordás történik Felsővadászról. A megírt orvosi recepteket általában még aznap elmennek kiváltani Szikszóra az önkormányzat autójával. Azért Szikszóra járnak, mert a legközelebbi –homrogi – gyógyszertár csak délelőtt 11 óráig van nyitva. Az idősök tűzifa beszerzését és felaprítását is ellátja a Polgármesteri Hivatal. Aki igényli az Önkormányzatnál lévő automata mosógéppel kimossák ruháit. Van takarító gép is, azonban a legtöbb idős ember, ha bír, mindent maga szeret csinálni. Például van egy 90 éves néni (52. kép), aki gyenge ugyan, de saját kertjét, portáját csak Ő maga szereti rendbe tartani.

52. kép Böske néni (90 éves!)

53. kép Szorgos falubeliek

Jellemző az itt élő emberekre, hogy nagyon összetartanak, mindent közösen megszerveznek, például vasárnaponként felváltva harangoznak. A betakarítási és egyéb kerti munkálatokban is egymáshoz járnak segíteni (53. kép).

A volt tsz istállót Lenkei István alsóvadászi falugazdász vásárolta meg, sok elfoglaltsága miatt nem tudja hasznosítani ezért bérbe adta Gúnya Sándor szikszói vállalkozónak, aki jelenleg – növendékekkel együtt – 80 darab szarvasmarhát tart (54. kép).

54. kép Az egykori tsz istálló

Jelenleg Petró Béla református lelkész Selyebről, Veres Zoltán római és Tyukodi Attila görög katolikus pap Felsővadászról jár Kupára. A református lelkész minden héten, a római katolikus pap minden hónap első vasárnapján tart istentiszteletet, illetve misét, a görög katolikus pap pedig a hónap további vasárnapjain.

A településen mindössze egy vegyesbolt található, a kocsmá 2-3 éve megszűnt, mert magas volt a bérlet díj, és a vállalkozó költeni nem akart rá. Később az épületbe bevezették a vizet, és jelenleg a vegyesbolt raktára.

Jövőbeli fejlesztési lehetőségek

Jó lenne, ha egykor erdőjéről híres vidéket ismét erdő boríthatná. Jelenleg az EU-s pályázatok is lehetőséget adnának a megvalósításra. Növelni kellene a legelőterületeket, bio-gazdaságot létrehozni, mivel a bio-termékeknek a mai világban nagyon nagy kereslete van. A gazdaságban pl.: kecsketartással lehetne foglalkozni, mert ez aránylag kis befektetéssel is megoldható. A drága bio kecsketej jó jövedelmet hozhatna. Emellett némileg csökkenne a szántóterületek megnövekedése által kiváltott talajerózió.

A szántókon az állatok fenntartásához szükséges takarmánynövényeket, valamint gyógynövényeket kellene termesztetni. A maradék részen gyümölcsösöket – pl. szilvát – lehetne telepíteni, és a község környékén olyan szeszfőzdét kellene létesíteni, amely mellett palackoznak is. Ezzel több ember számára biztosítva lenne a munkalehetőség. Nagyszüleim több évtizedes tapasztalatai alapján a szilva lenne a legmegfelelőbb, mivel a többi gyümölcsfa kedvezőtlenebbül termelhető a településen.

A tervezett záportározó – Felsővadász és Kupa határában – horgászokat, valamint turistákat vonzana ide, fellendülhetne az idegenforgalom.

A katolikus egyház tulajdonában lévő épületben érdemes lenne idősek otthonát létrehozni. Ide jöhetnének azok az idős emberek, akik nyugalomra vágnak. Vasárnaponként katolikus templomként, hétköznap az idősek közös társalgójaként működhetne.

55. kép Hangácsi Judit kúriáját jelenleg katolikus templomként használják

Ebben a felgyorsult világban nagy szükség lenne arra, hogy egy kicsit visszatekintsünk a múltba. A régi szokások sajnos eltűnőben vannak, és ezen változtatni kellene. A faluban nyári tábort lehetne létesíteni, melyben a gyerekek megismerkedhetnének az ősi hagyományokkal. A településen jelenleg Vancza Józsefné (Mari néni) nagyon szép szőnyegeket készít (56. kép), ez lehetne az előbbi felvetés egyik kiindulópontja. A környék nagyon jó lehetőséget nyújthatna lovas tábor kialakításához is.

56. kép Szőnyegkészítés Kupán

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Az előző fejezetekben megvizsgált adatokból arra lehet következtetni, hogy a falu helyzete elmaradott ugyan, de nem kilátástalan. A demográfiai folyamatok kedvezőtlenek, de kedvező feltételek biztosításával megállíthatóak. Az infrastrukturális beruházások folyamatban vannak. A legnagyobb probléma a munkahelyek hiánya, ami abból is fakad, hogy sem Kupa, sem a szomszédos települések nem rendelkeznek olyan létesítménnyel, amely az embereket nagy számban tudná foglalkoztatni. Munkalehetőségek híján felerősödhet a szelektív elvándorlás, ami a fiatal, szakértő munkaerőt érinti.

A demográfiai folyamatok alakulása kedvezőtlen. A települést a természetes fogyás jellemzi, ami együtt jár a lakosság elöregedésével. Ez a falu jövőbeli sorsát veszélyezteti, mivel a lakások megüresedése a cigányság betelepülésével járhat. Ez a turizmus fellendítésének szabna gátat.

A falubeliek többsége meg van elégedve a településsel, de ahhoz, hogy a kupai lakosok igazán jól érezzék magukat, és hogy az idelátogatók számára is vonzóvá váljon a település, még nagyon sok a tennivaló.

A Kupai Önkormányzat saját költségvetésből képtelen nagyobb beruházásokat megvalósítani. A település a 2006-os évet több mint 2 millió forintos hiánnyal zárta, amit saját bevételeiből vagy működési hitel felvételéből kigazdálkodni nem tud. Emiatt a pályázatok, a befektetők és a szomszédos települések társkapcsolatainak szerepe felértékelődött. 2007 és 2014 között a térség 11 környező faluja mikro-körzetté társul – Kupa, Abaújszolnok, Nyésta, Selyeb, Monaj, Homrogd, Felsővadász, Abaújlak, Gadna, Gagyvendégi, Gagybátor – és együtt adnak be Európai Unió pályázatot szennyvíz-elvezésre, nettófinanszírozással.

Ha a jövőben megvalósulna ez a fejlesztés – a jelenleg beadott pályázattal (a gázvezeték kiépítésével) együtt – akkor a lakások összkomfortossá válása miatt elképzelhető, hogy a gyönyörű természeti környezet és a jó levegő ide vonzaná a városi népséget, többen lakást vásárolnának nyaralónak, esetleg lakóháznak. Azok közül, akik egykor jobb élet reményében elvándoroltak, néhányan nyárra visszaköltöznek a megüresedett szülői házba.

Tervezett még a Nemzeti Fejlesztési alapból egy záportározó létesítése – Felsővadász és Kupa között –, amely megvédené a Vadász-patak áradásaitól Szikszót és a környező falvakat, és, emellett kedvezően hatna az idegenforgalom fellendülésére is.

Befektetésekre volna szükség ebben a térségben, melyhez a munkaerő és a természeti adottságok már régóta rendelkezésre állnak. Remélhetőleg az iskolázottsági fok növekedése több befektetőt vonz majd e vidékre, és ezzel megoldódik Kupa legnagyobb problémája, a munkalehetőség hiánya.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Szeretnék köszönetet mondani két konzulensemnek, Dr. Molnár Juditnak és Dr. Hevesi Attilának segítségükért és tanácsaikért, valamint édesanyámnak és nagymamámnak, akiknek nagy szerepe volt abban, hogy dolgozatom elkészülhetett. Továbbá nagyon köszönöm a kupai lakosok és Fejes László – a Központi Statisztikai Hivatal Miskolci Igazgatóságának dolgozója – segítségét.

IRODALOMJEGYZÉK

- BAJMÓCY P. – BALOGH A. (2002): Aprófalvas településállományunk differenciálódási folyamatai, Földrajzi Értesítő 3-4, 385-405.
- BELUSZKY P. – SIKOS T. T. (1982): Magyarország falutípusai (Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutató Intézet, Budapest, 1982)
- BOGSÁN GY. – RAKACZKY I. (1998): Település ismertető. in: Rakaczky I. (szerk.) (1998): A Cserehát Turistakalauza (Bíbor Kiadó, Miskolc, 1998) 261.
- BOROS L. (1994): Adalékok a szikszó-cserehádi borvidékek történeti földrajzához. in: Simon I. – Boros L. (szerk.) (1994): Észak- és Kelet-Magyarországi Földrajzi Évkönyv 1. kötet, (Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Borsod megyei Szervezete és a Bessenyei György Tanárképző Főiskola Földrajz Tanszéke, Miskolc – Nyíregyháza, 1994) 155-176.
- BOROVSKY S. – SZIKLAY J. (szerk.) (1896) Abaúj-Torna vármegye és Kassa. Magyarország vármegyéi és városai I. („Apollo” Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest) 398-399.
- CSATÁRI B. (2004): A magyarországi vidékiségről, annak kritériumairól és krízisjelenségeiről. Területi Statisztika. 7/6, 532–543.
- CSÍKVÁRI A. (szerk.) (1939): Abaúj-Torna vármegye. Vármegyei Szociográfiák VII. (Vármegyei Szociográfiák Kiadóhivatala Budapest, 1939) 195.
- CSORBA CS. (szerk.) (1993) Abaúj-Torna vármegye Katonai leírása (1780-as évek). Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltári Füzetek 33. (Felelős kiadó: Dr. Csorba Csaba, Miskolc, 1993) 150.
- DOBÁNY Z. (1999): A cserehát történeti földrajza (18-20. század). Történeti Földrajzi Tanulmányok 6. (Bessenyei György Tanárképző Főiskola Földrajz Tanszéke Nyíregyháza, 1999) 219.
- DORGAI L. – FEHÉR A. – SZABÓ J. – TURNYÁNSZKI J. (1986): Cserehát Ember – Táj – Mezőgazdaság (Magyar Tudományos Akadémia Miskolci Akadémiai Bizottsága, Miskolc, 1986)
- ENYEDI GY. (1980): Falvaink sorsa. Gyorsuló idő. (Magvető Kiadó, Budapest, 1980)
- FARAGÓ IMRE (szerk.) (2005): Nagy Képes Földrajzi Világtalasz. (Hibernia Nova Kft., Budapest, 2005) 26.
- FARKAS J. (1998): Növény és állatvilág. in: Rakaczky I. (szerk.) (1998): A Cserehát Turistakalauza (Bíbor Kiadó, Miskolc, 1998) 24-46.
- FÉNYES E. (1851): Magyarország Geographiai Szótára I. (Pest, 1851) 280.

- G. FEKETE É. (1990): Élni /?!/ a Csereháton. (Csereháti Településszövetség MTA soros támogatással, Edelény, 1990) 71.
- G. FEKETE É. (1995): A Térség, mely élni akar I. Helyzetelemzés és fejlesztési stratégia (MTA RRK, Miskolc, 1995) 196.
- G. FEKETE É. (2006): Hátrányos helyzetből előnyök? Elmaradott kistérségek felzárkózásának lehetőségei az Észak-magyarországi régióban. Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek III. évfolyam 1. szám, 54-68.
- GLATZ F. (szerk.)(2000): Magyar Nagylexikon, Tizenegyedik kötet. (Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest, 2000) Kir-Lem.
- GYÖRFFY GY. (1987): Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I. (Akadémiai Kiadó, Budapest, 1987) 39, 159.
- HIDVÉGI E. (1998): Éghajlat. in: Rakaczky I. (szerk.) (1998): A Cserehát Turistakalauza (Bíbor Kiadó, Miskolc, 1998) 21-24.
- HORVÁTH G. (1984): Magyar Mezőgazdasági Múzeum tájmúzeuma: Felsővadász – Kupa. (Kupa, 1984)
- KOLLEGA TARSOLY I. (szerk.) (2003): Révai Új Lexikona, XII. kötet. (Babits Kiadó, Szekszárd, 2003) Klc-Ky.
- KARABINSZKY J. M. (1804): Atlas Regni Hungariae XLII. (CARTOFIL Kiadó, 2005)
- LAKI LUKÁCS L. (1998): A vidék néprajza. in: Rakaczky I. (szerk.) (1998): A Cserehát Turistakalauza (Bíbor Kiadó, Miskolc, 1998) 70-84.
- MOLNÁR J. (2006): Elszegényedett, elszigetelődött aprófalvak gondjai. A népesség és a társadalom jellemzői 17 észak-csereháti falu vizsgálatában. Településföldrajzi Konferencia, Szombathely, 2006.
- <http://www.uni-miskolc.hu/~ecomojud/szombathelymj.pdf>, letöltés időpontja: 2007.04. 20.
- SÜLI-ZAKAR I. (1992): Az államhatár társadalmi-gazdasági fejlődést akadályozó hatásának vizsgálata ÉK-Magyarország határ menti területein. Földrajzi Közlemények. CXVI. (XL.) kötet, 1-2. szám, 45-56.
- SZABÓ J. (1986): A Cserehát természeti viszonyai. in: Dorgai-Fehér-Szabó-Turnyánszki: Cserehát Ember - táj - mezőgazdaság. (Magyar Tudományos Akadémia Miskolci Akadémiai Bizottsága, Miskolc, 1986) 5-87.
- SZABÓ J. (1998 a): Természeti viszonyok. in: Rakaczky I. (szerk.) (1998): A Cserehát Turistakalauza (Bíbor Kiadó, Miskolc, 1998) 8-21.
- SZABÓ J. (1998 b): A Cserehátvidék geomorfológiai fejlődése és domborzati képe. Földrajzi Értesítő XLVII. évf., 3. füzet, 409-431.

- TINER L. (szerk.)(1998): Borsod-Abaúj-Zemplén megye kézikönyve 2. kötet. Magyarország megyei kézikönyvei 4. (CEBA Kiadó, Hatvan, 1998) 328.
- TINER T. (1994): Az országhatár „átjárhatóságának” néhány közlekedésföldrajzi feltétele Észak-Magyarországon. in: Simon I. – Boros L. (szerk.) (1994): Észak- és Kelet-Magyarországi Földrajzi Évkönyv 1. kötet, (Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Borsod megyei Szervezete és a Bessenyei György Tanárképző Főiskola Földrajz Tanszéke, Miskolc – Nyíregyháza, 1994) 91-104.
- TURKOVICS B. (szerk.)(1996): Borsod-Abaúj-Zemplén megye. Magyarország történeti statisztikai helységnévtára 9. (KSH-MTA, Budapest, 1996) 198-199.
- VARGA G. (szerk.) (1970): Borsod-Abaúj-Zemplén megye története és legújabb kori adattára. (Borsod-Abaúj-Zemplén megye Tanácsa Végrehajtó Bizottsága, Miskolc, 1970) 334-335.
- WOLF M. (1989): Árpád-kori eredetű települések Abaúj vármegye déli részén. (Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1989)

FELHASZNÁLT STATISZTIKAI KIADVÁNYOK:

- A Magyar Korona Országainak 1900. évi népszámlálása
- A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása
- Az 1920. évi népszámlálás
- Az 1930. évi népszámlálás
- Az 1941. évi népszámlálás
1949. évi népszámlálás
1960. évi népszámlálás
1980. évi népszámlálás
1990. évi népszámlálás
2001. évi népszámlálás
- Borsod-Abaúj-Zemplén megye statisztikai évkönyv, 1981-2005

<http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xjele/tabl21.html> (2007. 05. 02)

<http://www.terkepcentrum.hu/index.asp?go=map&mid=5&tid=18722> (2006. 10. 16)

<http://www.terkepcentrum.hu/index.asp?go=google&mid=5&tid=18722&cx=20,914251&cy=48,33206> (2006. 10. 16)

<http://www.szikszoikisterseg.hu/image/map01.gif> (2006. 12. 05)

2. melléklet Kupa térképe (<http://www.terkepcentrum.hu/index.asp?go=map&mid=5&tid=18722>)

3. melléklet Kupa és környéke műholdas felvételen

(<http://www.terkepcentrum.hu/index.asp?go=google&mid=5&tid=18722&cx=20,914251&cy=48,33206>)

4. melléklet 2006 júniusában a kupai Csátés rét (26. kép) víz borította

Szükséges tudnivalók.

Csak abból a gyermekből lesz életre való ember, aki kerüli mindazt, ami az egészségnek árt. **Különösen kerülnie kell a gyermekeknek a dohányzást és a szeszes italokat: a bort, sört és pálinkát.** A dohány és a szeszes ital, kivált a pálinka, olyan erős mérég, hogy a felnőtt embernek is árt, a gyermeket pedig idő előtt sirba viszi.

Amelyik gyermek dohányzik vagy szeszes italt iszik, az nem halad a tanulásban és testileg is elcsenyesedik, erőtlen, munkára képtelen lesz.

Ez a két mérég oltja be leggyakrabban az emberekbe a tüdővész csíráját is, ami igen sok embernek ássa meg a sírját. Mert a tüdővész nagyon ragadós betegség és mindenki megkaphatja. Hazánkban 70.000 embert visz el ez a rettenetes betegség évenként.

Legjobb ellenszere a tisztaság és a jó levegő.

De nemcsak az arcot kell tisztán tartani, hanem egész testünket, ruhánkat és lakásunkat is. Nem szabad a lakásban köpködni, mert a köpés undorító és terjeszti a betegséget is. Minden romlott, bűzös dolgot a lakásból és környékéről el kell távolítani. Gyakran és jó ideig kell a lakást télen-nyáron szellőztetni. **Tüdőnkét úgy felfrissíti a tiszta levegő, mint szomszúságtól tikkadt testünket a tiszta víz.** Aki szereti a tisztaságot, az igen sok betegségtől menekül meg.

Különösen arra kell ügyelni, hogy sem a ragadós betegségben levők, sem az ilyen betegek holmija egészséges emberrel érintkezésbe ne jussanak. Ilyen, gyakran előforduló ragadós betegségek a tüdővészen kívül a kanyaró (vörös himlő), a vörheny (skarlat, sárlach), a szamarkőhögés (kehe) és ronszoló-toroklob (difteritisz). Ha valamely gyermek ilyen betegségbe esik, azonnal orvost kell hozzá hivatni és mindaddig nem szabad a többi gyermekhez ereszteni, amíg az orvos meg nem engedi.

(Folytatás a hátsó boríték belső oldalán.)

ELEMI NÉPISKOLAI

ÉRTESÍTŐ KÖNYVECSKE

Kovács Mária

iskolai tanuló részére

E könyvecske kiállítása
bélyeg és díjmentes.

12

Az anyakönyvi napló folyószáma: 32.

ÉVKÖZI ÉRTESÍTŐ

a mindennapi iskola V. osztályáról.

Karácsonykor: 1940/1941
Magaviselete: *disztinguált*
Szorgalma: *valószínű*
Előmenetele: *elég*
Mulasztott: *10* félnapot. félnapot.
Nem igazolt: *10* félnapot. félnapot.

Jegyzet:

Gubik Sándor
tanító.

Látta: *Kovács Sándor*
szülő (gyám).

Husvétkor: 1940/1941
Magaviselete: *disztinguált*
Szorgalma: *valószínű*
Előmenetele: *jo*
Mulasztott: *10* félnapot. félnapot.
Nem igazolt: *10* félnapot. félnapot.

Jegyzet:

Gubik Sándor
tanító.

Látta: *Kovács Sándor*
szülő (gyám).

szülő (gyám).

ÉVVEGI ÉRTESÍTŐ.

13

Kovács Mária

a mindennapi el. iskola V. oszt.-nak tanulója a 1940/1941

iskolai év végén a következő osztályzatot érdemelte:

Magaviselete: *disztinguált*
Szorgalma: *valószínű*

Hit- és erkölcsstan: *jo*

a) Olvasás és olvasmánytárgyalás: *jo*

b) Írás: *jo*

c) Fogalmazás: *jo*

d) Helyesírás és nyelvi magyarázat: *jo*

Számítan és mértan: *jo*

Földrajz: *jo*

Történelem:

a) Történelem és alkotmánytan: *jo*

b) Polgári jogok és kötelességek: *jo*

Természeti és gazdasági ismeretek:

a) Természettan és vegytan: *jo*

b) Természetrájk. gazd. tan és háztart.: *jo*

c) Egészségtan: *jo*

Rajzolás: *jo*

Éneklés: *jo*

Kézimunka: *jo*

Testgyakorlás: *jo*

Mulasztott: *10* félnapot.

Nem igazolt: *10* félnapot.

Kelt: *Kupra* 1941. évi. hó. n.

Kovács Sándor
igazgató-tanító.

(iskolaszéki elnök)

(P. H.)